

deKanttekening

JANUARI 2020 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

MAGAZINE



‘Met gesegregeerd onderwijs is de samenleving niet gediend’

Oer-Hollandse merken ontdekken de moslimconsument

Brengt Ongehoord Nederland wel de diversiteit die we zoeken?

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

JANUARI 2020
Jaargang 3 - nr. 27

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR
Arnout Maat

VORMGEVING
inktviz.eu

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Chris Aalberts, Tayfun Balcik,
Rachid Benhammou, Kaja Bouman,
Mercita Coronel, Jaime Donata,
Thomas von der Dunk, Jaswina
Elahi, Dave Ensberg-Kleijckers,
Han Entzinger, Gert Jan Geling,
Tieme Hermans, Anne-Rose Hermer,
Mariska Jansen, Ewout Klei, Kiza
Magendane, Maritere Nguema,
Priscilla van der Perk, Anushka
Soekhradj

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij. Moedig. Inclusief.



Oer-Hollandse merken ontdekken de moslim-consument

● SAMENLEVING



Moslims in India: een comfortabele vijand voor de boze hindoe

● WERELD

● SAMENLEVING

- 4 Oer-Hollandse merken ontdekken de moslimconsument
- 6 Brengt Ongehoord Nederland wel de diversiteit die we zoeken?
- 8 'Ongehoord Nederland-aanhangers worden juist het meest gehoord in de media'
- 10 'De hijab: keuze of dwang? We spraken vijf jonge moslima's

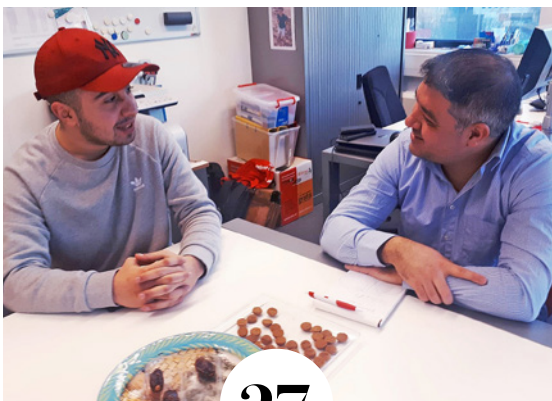
● WERELD

- 12 Marokko pakt rappers en vloggers op, maar artiesten blijven zich uitspreken
- 14 Moslims in India: een comfortabele vijand voor de boze hindoe
- 18 Indiase Nederlanders zijn verdeeld over Modi's 'anti-moslim'-beleid
- 20 Wanneer patriottisme tot racisme verwordt: biculturele Britten over de Brexit

Elma Drayer:
**'Ik ben volgens
identiteitsdenkers fout
omdat ik wit ben'**

● INTERVIEW

22



27

**Vijftig jaar Marokkaanse migratie:
'Als Oranje tegen
Marokko voetbalt, ben
ik voor Oranje'**

● INTERVIEW

Rutger Groot Wassink:
**'We moeten
geen middelen
schuwen om
discriminatie
te bestrijden'**

● INTERVIEW

32



● INTERVIEW

- 22 Elma Drayer: 'Ik ben volgens identiteitsdenkers fout omdat ik wit ben'
- 27 'Als Oranje tegen Marokko voetbalt, ben ik voor Oranje'
- 30 Kees Vuyk: 'Met gesegregeerd onderwijs is de samenleving niet gediend'
- 32 Rutger Groot Wassink: 'We moeten geen middelen schuwen om discriminatie te bestrijden'

● ZINGEVING

- 36 Is een kerstboom wel halal? Dit vinden moslims zelf

● KUNST & CULTUUR

- 38 Het gaat niet goed met 'de Chinees'. Kunnen Chinese restaurants wel vernieuwen?

● OPINIE

- 40 Wat zochten wij eigenlijk in Afghanistan?
- 41 Ik wens Nederland voor 2020 een dialoog zonder eind
- 42 Borrelen met borealen
- 43 Sylvana Simons heeft gelijk: liever een eigen partij dan een extra zetel voor de PvdA
- 44 Vanwaar die onwil om Nederlandse vrouwen en kinderen terug te halen?
- 45 IS-vrouwen, de racismekaart en het belang van een stevig weerwoord
- 46 Ik houd mijn hart vast voor Suriname

Oer-Hollandse merken ontdekken de moslimconsument

Steeds meer bedrijven ontdekken de islamitische doelgroep, zo lijkt het. Vorige maand nog lanceerde Nike de Nike-boerkini. En tot maandag draaide de eerste *modest fashion week* – die draait om bedekkende kleding – in Amsterdam. Zit de marketing gericht op moslims, ook wel ‘islamic branding’ genoemd, in de lift?

● PRISCILLA VAN DER PERK

Dé kenner op het gebied van islamic branding in Nederland is marketingdeskundige Abdelaziz Aouragh.

Hij schreef het boek *Islamic branding: het Mekka van kansen*. Daarin legt hij uit hoe je als ondernemer de islamitische doelgroep kunt bereiken. Het is belangrijk dat je aansluit bij de kernwaarden die belangrijk zijn voor veel moslims. Bepaalde dingen zijn *haram* (verboden) en andere *halal* (toegestaan).

Moslims eten bijvoorbeeld geen varkensvlees en kopen liever geen medicijnen en make-up waar lechtine – een dierlijk product – inzit. Er zijn ook moslimwaarden die overeenkomen met die van veel niet-moslims, bijvoorbeeld dat kinderarbeid slecht is.

Wanneer je als marketeer op deze vraag aansluit, zie je volgens Aouragh dat er heel veel kansen liggen. In zijn boek noemt hij de potentiële islamitische markt ‘enorm en grotendeels onontgonnen’. De kansen liggen er volgens hem ‘voor het oprapen’.

‘Of islamic branding toeneemt? Zeker. Dat geloof ik wel’, zegt Aouragh. Bedrijven stellen zich de laatste tijd meer open hiervoor, merkt hij. ‘Dat was voorheen niet zo. Het is wel een flinke klui voor ons geweest om bedrijven warm te krijgen voor islamic branding.’

Hoe hij merkt dat het aan het veranderen is? Sinds kort zijn ook oer-Hollandse merken begonnen om de islamitische doelgroep aan te spreken. Als voorbeeld noemt Aouragh een campagne van Andrélon. In maart bracht dit bedrijf de Oil &



FOTO: ABDELAZIZ AOURAGH

Shine-lijn op de markt, geschikt voor vrouwen die hoofdbedekking dragen.

En bioscoopketen Pathé lanceerde dit voorjaar een campagne die gericht was op de ramadan. ‘Dat was ook interessant. Een jaar geleden, of twee jaar geleden, had iemand zich echt niet kunnen indenken dat een Pathé zich daar ook op zou storten.’

Dat bedrijven enthousiaster worden over islamic branding gaat volgens Aouragh niet van de ene op de andere dag. ‘Het heeft denk ik ook wel te maken natuurlijk met wie er op welke plek zit. Als je echt een vooruitstrevende persoon hebt die verantwoordelijk is voor marketing en die heel duidelijk ziet van: ‘Hé, die doelgroep is er’, dan zie je dat er langzaam dingen veranderen. Maar als je daar iemand hebt zitten die er al dertig jaar zit en het al die tijd op dezelfde manier doet... Dan zal er

geen beweging komen.’

Dat er nog veel meer groei mogelijk is op het gebied van islamic branding staat volgens Aouragh buiten kijf. ‘Ik snap ook wel dat bedrijven minder met de islamitische doelgroep bezig willen zijn’, deelt hij eerlijk. Moslims zijn in Nederland natuurlijk in de minderheid en het is volgens hem dus begrijpelijk wanneer bedrijven zich minder met de doelgroep bezighouden. Maar de kracht van islamic branding kan volgens hem liggen in verbinding van doelgroepen.

‘Wanneer jij deze kleine doelgroep probeert aan te spreken, ga je heel snel ontdekken dat er waarden zijn die gedeeld worden, maar die we niet van elkaar kennen.’ Merken kunnen hier volgens hem op inspelen.

Dat dit inderdaad gebeurt blijkt uit de actualiteiten. Als recent voorbeeld noemt Aouragh de Amster-

‘Inmiddels is modest fashion gewoon mainstream’

damse *modest fashion week*. *Modest fashion* is zedelijke, bedekkende kleding die oorspronkelijk is ontworpen vanuit een behoefte voor moslima’s. Ook andere vrouwen bleken veel interesse te hebben in de kleding. Kledingketen H&M had in 2016 al een eigen *modest*-kledinglijn. ‘En inmiddels is *modest fashion* gewoon mainstream’.

Islamic branding in Maastricht

Janine Kipke is als docent *Arabisch en Intercultural Awareness and Communication* verbonden aan de opleiding Oriëntaalse Talen en Communicatie aan de Zuyd Hogeschool in Maastricht. Sinds een aantal weken geven ze daar les in 'Islamic Marketing and Branding'.

De NOS bracht vorige maand de nieuwe lessen onder de aandacht. Kipke wil benadrukken dat ze het niet helemaal juist weergaven. 'Het leek net alsof het een vak is, maar het is een onderdeel binnen een grotere leerlijn.'

Tijdens de opleiding kun je je specialiseren in de regio's China, Japan of de Arabische wereld. Studenten die zich specialiseren in de Arabische wereld kunnen lessen 'Islamic Marketing and Branding' volgen.

Volgens Kipke is islamische branding interessanter geworden dankzij de komst van steeds meer Arabische toeristen naar Nederland. Vooral Arabieren uit de rijke Golfstaten zijn

heel interessant, omdat zij veel te besteden hebben.

De afstudeerrichting richt zich dus niet per se op marketing voor moslims in Nederland, maar op toeristen uit de Arabische wereld. Volgens Kipke is het bedrijfsleven wel nieuwsgieriger geworden naar islamische branding, maar is het allemaal nog heel voorzichtig.

'Hoe moet je dat nu echt aanpakken? Hoe ga je inderdaad jouw marketingstrategie zo inbouwen dat je die doelgroepen kunt bereiken? Er is nog veel onwetendheid. En men is nog wel zoekende, ook. Ik denk dat de vraag in de toekomst inderdaad steeds meer gaat groeien. Heel veel bedrijven zien wel dat het een interessante markt is.'

Halal frituurpan

Hoe denken plaatselijke ondernemers over islamische branding? We spraken met Diana Boer, ondernemster uit Amersfoort en eigenaar van Manneke Bunt Happerijen en Zo. Zij vertelt dat er in de Amersfoortse fastfoodbranche al een beetje

'Heel veel bedrijven zien dat het een interessante markt is'

rekening met de moslimconsument wordt gehouden. Zo heeft restaurantketen Jimmy Burger een halalburger op het menu staan. 'En McDonalds heeft die vega-dingen, maar ze hebben niet echt halal.'

Boer droomde er al jaren van om een bedrijfje op te zetten. Nu is het er eindelijk van gekomen. Ze runt haar zaak nu enkele maanden en verzorgt catering in de buurt. Op het menu staan broodjes, friet en snacks. En als één van de weinigen in Amersfoort heeft zij wél halalproducten op het menu staan.

Waarom ze dit in het assortiment heeft? 'Nou, bij de vorige eigenaar was dat ook al zo. En ik heb met hem een paar weken meegedraaid. Er was gewoon ook ontzettend veel vraag naar', vertelt ze.

De vaste klanten van de vorige eigenaar prikken nog steeds een vorkje bij Diana Boer. Voor de islamitische klanten heeft ze een aparte frituurpan. 'Dat werkt gewoon prima, hoor.' Ze vindt dat je iedereen moet respecteren wat ze willen eten, ook halalgerechten. 'Als ze daar om vragen, dan moet het er ook wel zijn.'

Hoeveel mensen per week kiezen voor halal? 'Oh, dat is heel moeilijk. Ik denk dat 20 procent van mijn klanten halal eet hier. Halalgerechten lopen heel goed, dus die blijven op het menu staan.'

'Ik heb ook veel catering in de omgeving. En in deze fase moet ik mij vooral concentreren om de catering en de winkel samen goed te draaien. Vooral op vrijdagmiddag. Op de een of andere manier is vrijdag een snackdag.' ●



DIANA BOER ACHTER DE TOONBANK VAN HAAR SNACKBAR (FOTO: PRISCILLA VAN DER PERK)

Brengt Ongehoord Nederland wel de diversiteit die we zoeken?

Bijna had Fidan Ekiz Eva Jinek als tv-presentatrice opgevolgd, maar ze bedankte voor de eer. Als ze 'ja' had gezegd, dan had de NPO twee vliegen in één klap geslagen: vrouw én etnisch. Sommige opiniemakers en journalisten reageerden opgelucht, want ze beschouwen Ekiz als 'rechts'. Tegelijkertijd krijgt Nederland er met *Ongehoord Nederland* waarschijnlijk een nieuwe, rechtse omroep bij. Hoe divers zijn de media nu werkelijk?



JOURNALIST EN ONGEHOORD NEDERLAND OPRICHTER ARNOLD KARSKENS (FOTO: YOUTUBE)

● MERCITA CORONEL

De publieke omroep is er voor iedereen, van welke kleur en leeftijd dan ook. Dit valt terug te lezen in de Mediawet. Ook het NPO-beleidsplan rept over 'pluriformiteit' en 'diversiteit' als twee belangrijke waarden van omroepbeleid.

De wens naar een evenredige

representatie van etnische minderheden op de buis leidde in 2011 zelfs tot een afspraak van alle omroepen om te werken aan een 11 procent-representatie, gelijk aan het percentage etnische minderheden onder de bevolking. *PowNed* bedacht daarop de rubriek 'Een neger omdat het moet'. Het 'allochtonenquotum' lijkt sindsdien een zachte dood te zijn gestorven.

Hoe staat het eigenlijk met de diversiteit in de media? Of is dit een 'gutmensch'-vraag die nog uit de jaren negentig van de vorige eeuw stamt?

Nee, vinden Annebregt Dijkman en Zoë Papaikonomou in *Heb je een boze moslim voor mij?* (2018). In dit boek stellen ze de werkwijze van actualiteitenmedia aan de orde. Volgens hen is er een gebrek aan cultu-

rele en religieuze diversiteit op de redactionele werkvloer. De veelal eenzijdige benadering die media bij 'diversiteitsonderwerpen' hebben, leidt tot een eendimensionale, meestal negatieve beeldvorming, stellen de auteurs. Andere perspectieven zouden op deze manier worden gemist, wat de journalistieke kwaliteit niet ten goede komt.

Ook een onderzoek van Moti-

vacation uit 2016 toont aan dat etnische minderheden wel aan tafel zitten in talkshows, maar zelden als deskundige worden opgevoerd. Ze mogen alleen opdraven als er problemen zijn. Dijkman en Papaikonomou pleiten in hun boek dan ook voor meer diversiteit en inclusiviteit op de redacties.

Diversiteit en het 'linkse frame'

Shashi Roopram is net als Dijkman en Papaikonomou overtuigd van het belang van diversiteit in de media, maar zijn invulling is anders. Roopram is redacteur van *Up! Network NL*, een rechts online media-platform. Hij vindt dat de etnische representatie zich slechts beperkt

'Etnische diversiteit beperkt zich nu tot Turken, Marokkanen en Afrikanen'

tot een aantal groepen en politiek eenzijdig georiënteerd is.

'Etnische diversiteit beperkt zich nu tot Turken, Marokkanen en Afrikanen. Meer smaken heb je bijna niet. Dat is niet divers. Maar wat ik belangrijker vind is dat er meer politieke etnische diversiteit komt in de media. De allochtonen die nu in de media actief zijn, zijn voornamelijk links georiënteerd. Denk aan Zihni Özdil, Nadia Moussaid en Clarice Gargard. Ze reproduceren allemaal het standaard linkse frame.'

Die linkse focus vindt Roopram een probleem. 'Want men gaat etniciteit automatisch koppelen aan een politieke voorkeur. Ben je een allochtoon, dan ben je automatisch links, anti-Zwarte Piet, voor herstelbetalingen en tegen Israël. Het bewijs zie je bijvoorbeeld in de bejegening van rechtse allochtonen. Zij

worden afgeschilderd als huisneger, verrader, *bounty*, donkerwit, enzovoort.'

Die veronderstelde linkse voorkeur van minderheden schrikt mensen af, denkt Roopram. 'Er is jarenlang een frame geproduceerd dat allochtonen links zijn. En omdat die focus eenzijdig is, wijzen veel mensen etnische diversiteit af.'

Ongehoord Nederland

Met diversiteit en pluriformiteit wordt niet alleen etniciteit bedoeld. Het gaat ook om de representatie van jongeren en vrouwen. Het Commissariaat voor de Media constateerde recentelijk nog dat van alle gasten in non-fictieprogramma's maar een derde vrouw is. En het gaat ook om diversiteit in opvattingen.

Zo zijn *PowNed* en *WNL* als rechtse omroepen toegetreden tot het door hen verfoeide 'linkse' omroepbestel. En heeft *Ongehoord Nederland* zich gemeld als aspirant-omroep. Het anti-islam-, anti-asielzoekers- en anti-klimaatstandpunt zou niet genoeg gehoord worden in Hilversum. Is dit de diversiteit die we zoeken?

Nee, vindt Bart Top, publicist culturele diversiteit en voormalig projectleider van de - inmiddels opgeheven - NVJ-werkgroep Migranten en Media. Hij lacht: 'Als één stem afgelopen vijftien jaar is gehoord, dan is het wel de stem die riep 'Minder, minder, minder!' Er is geen enkele objectieve basis waarop de initiatiefnemers kunnen beweren dat ze geen aandacht hebben gekregen. De Gele Hesjes mogen op bezoek bij Rutte, Kick Out Zwarte Piet wacht nog op een uitnodiging van de minister-president.'

Volgens Top zijn sinds 9/11 en de 'Fortuyn-revolte' de media juist verrechtst en is de diversiteit ver te zoeken. Als voorbeeld noemt hij de Zwarte Piet-discussie. Onder het mom van objectiviteit neemt de NVJ of de hoofdredacteur van het NOS-journaal geen standpunt in over Zwarte Piet. Terwijl de journalistenvakbond in Groot-Brittannië zich wel daartegen durft uit te spreken.

'In mijn tijd bij de NVJ publiceerde je niet iets wat racistisch of discriminatoir was zonder dit in een context te plaatsen. Dat idee is helemaal verlaten. Wij moeten immers veel respect hebben voor de 20 procent van de Nederlanders die moeite heeft met de multiculturele samenleving.'

De vraag is of multiculturele vraagstukken, zoals Zwarte Piet, niet vooral randstedelijke issues zijn. In de provincie vinden de meeste mensen Zwarte Piet immers geen probleem. Top is het met deze analyse totaal oneens.

'Zolang het hele land zich druk maakt over migratie en asielzoekers kun je een debat over bijvoorbeeld Zwarte Piet niet reduceren tot een randstedelijk probleem. De recente incidenten op het voetbalveld, waarbij voetballers voor Zwarte Piet werden uitgemaakt, tonen aan dat het fenomeen Zwarte Piet wel degelijk met racisme te maken heeft. Bovendien wonen in Twente en Limburg ook migranten.'

Roopram juicht het initiatief van *Ongehoord Nederland* toe, hoewel gedeeltelijk. 'Zij claimen dat er mensen in Nederland zijn die zich ongehoord voelen door het systeem. Dat klopt, maar waarom wil je dan deel uitmaken van het systeem dat onderdeel is van het probleem? Het feit dat de achterban van *Ongehoord Nederland* ongehoord is, heeft niets te maken met een gebrek aan een rechtse omroep, zie bijvoorbeeld *WNL* of *PowNed*, maar wordt veroorzaakt door het gegeven dat ook deze omroepen zich moeten conformeren aan de richtlijnen van de NPO. Dat is de reden waarom veel mensen op de rechterflank vinden dat *WNL* niet echt rechts is. *WNL* conformeert zich aan het systeem.'

Veelal witte mannen

De Mediawet stelt inderdaad waaraan de publieke zenders dienen te voldoen. Zo staat er bijvoorbeeld dat de publieke omroep 'op evenwichtige wijze een beeld van de samenleving geeft en de pluriformiteit van onder de bevolking levende overtuigingen, opvattingen en interesses op maatschappelijk, cultureel en levensbeschouwelijk gebied weerspiegelt'.

Top volgt de 'diversiteit in de media'-discussie al lang. Niet alle media doen het slecht, zegt Top, maar verandering gaat langzaam. 'NRC heeft bijvoorbeeld wel een standpunt ingenomen in de discussie over Zwarte Piet en heeft columnisten aangetrokken die geen *mainstream*-geluid laten horen.'

In talkshows op televisie is die ruimte er minder, ziet Top, zeker wanneer het om moslims gaat. 'Dan wordt vooral aan die 20 procent tegemoetgekomen.' De multiculturele thema's die aangesneden wor-

'Als één stem afgelopen vijftien jaar is gehoord, dan is het wel de stem die riep 'Minder, minder, minder!''

den en de mensen die daarover hun mening geven in talkshows verbazen Top.

'Het zijn veelal witte mannen of mensen die zich nooit met diversiteitskwesties bezig hebben gehouden, zoals zanger Dries Roelvink. Zij krijgen een podium om hierover te praten.' De ongeschiktheid van gasten bij talkshows viel ook Margo Smit op, de ombudsman van de publieke omroep. Ze deed onderzoek naar diversiteit onder de gasten bij de vier populaire talkshows van de NPO: *De Wereld Draait Door*, *Pauw*, *Jinek/Laat op 1* en *M*.

Qua diversiteitsinitiatieven in het medialandschap is er het aantrekken van columnisten bij kranten en het initiatief van *de Correspondent* om de redactie minder homogeen te maken. En de publieke omroep heeft *FunX-radio*. Maar het zijn incidenten. De tijd van doelgroepentelevisie is voorbij, erkent Top: daar zijn de verschillen binnen de migrantengroepen te groot voor. 'Maar er is evenmin iets structureels voor teruggekomen. Ik heb ook niet het idee dat culturele diversiteit geïntegreerd is in programma's.'

Meer culturele diversiteit is wel het beleidsdoel van de NPO. Onder het kopje 'diversiteit' valt te lezen: 'In een samenleving waarin zich steeds meer tegenstellingen openbaren, is het bieden van verbondenheid tussen en binnen bevolkingsgroepen essentieel.' Dat moet blijken uit 'wie er aan het woord en in beeld komen, uit de onderwerpkeuze, de muziekkeuze, uit de presentatoren en uit de verhaallijnen van onze dramaserieën'. ●

‘Ongehoord Nederland – aanhangers word

Ongehoord Nederland wil de nieuwe omroep zijn voor ‘ongehoorde Nederlanders’. De rechtse aspirant-omroep van Arnold Karskens en de zijnen claimt de drempel van 50.000 leden na een kleine maand al bijna te hebben gehaald. Maar de weg richting de status van omroep gaat niet zonder tegenslag. Bestuurslid Haye van der Heyden is inmiddels al opgestapt vanwege zijn principiële uitspraken over het recht op vrije meningsuiting voor pedofielen en Holocaust-ontkenners. En wordt de achterban van *Ongehoord Nederland* niet al genoeg gehoord? We vroegen het ons panel.

● JAIME DONATA



Ibrahim Özgül (35), finance en project professional

‘Als je op straat aan willekeurig iemand vraagt of die persoon zich ongehoord voelt in de media, is het antwoord waarschijnlijk ‘ja’. Je kunt niet alle mensen aan het woord laten. Maar het verhaal van *Ongehoord Nederland* dat onderwerpen als kritiek op de islam en angst voor vluchtelingen niet gehoord worden in onze media, dat is echt totale onzin.

En toch: wanneer een mening niet tegen de wet is, dan mag die mening in principe geuit worden. Wel is er volgens mij een rode lijn. Die is er voor Holocaust-ontkenners, islamofoben en racisten als Joost Niemöller (één van de initiatiefnemers van *Ongehoord Nederland*, red.).

Dat mensen heel erg rechts zijn, dat mag. En

je mag ook fundamentele kritiek op de islam of het jodendom hebben en daarover een open en eerlijk debat voeren. Maar dat doet extreemrechts niet. Extreemrechts jaagt mensen op en demoniseert. En dat alles van onze belastingen. Ik zit er niet op te wachten dat er straks een omroep is die allemaal racistische, islamofobe, antisemitische en homofobe troep uitzendt. Het internet staat hier al vol mee.

Eigenlijk vind ik dus dat er op de publieke omroep geen plaats is voor *Ongehoord Nederland*. Racisme is geen mening. Het leidt tot ontwrichting van een samenleving. Dat mogen we niet laten gebeuren. We kunnen ons dan niet verschuilen achter de vrijheid van meningsuiting.’ ●



Lourdes Boasman (69), gepensioneerd en taakvrijwilliger

Welke mensen zijn het nou, die zeggen dat ze ‘ongehoord’ worden? Op basis van wat ik uit de media heb vernomen gaat het om mensen die in mijn optiek nogal onfrisse ideeën willen uiten. Racisme en antisemitisme horen niet thuis op de buis. Er zullen altijd mensen zijn die ontevreden zijn en dat ook blijven. Maar we moeten geen zendtijd geven aan een omroep die laster en smaad propageert.

Er zijn echte problemen en misstanden in onze maatschappij. Die kunnen we binnen ons huidige omroepbestel uitstekend aan de kaak stellen. Het is vervolgens aan de politiek om hiermee wat te doen. En onze volksvertegenwoordigers kiezen we zelf.

Maar dan moet het wel om legitieme zaken gaan. Gekakel over een lager IQ bij zwarte mensen is alleen maar een uiting van de eigen dom-

heid. Wat dat betreft hoeven we alleen maar te kijken naar de intelligentie van twee Amerikaanse politici: oud-president Barack Obama en de huidige president Donald Trump.

Wel moet ik toegeven dat politieke correctheid soms doorslaat. Denk aan D66, waar men opeens vond dat ‘bemanning’ moest worden veranderd in ‘bemensing’. Discussie over semantiek vertroebelt de discussie over de echte problemen. We moeten dus niet op elk slakje zout leggen.

Desalniettemin rechtvaardigt dit niet de oprichting en het faciliteren van een omroep waar mensen met uiterst dubieuze ideeën zonder tegenspraak hun haat kunnen spuien. Overigens lijkt de houdbaarheid van deze club uiterst kort. De eerste splijtingen binnen het bestuur zijn alweer een feit. Conclusie: niet doen.’ ●

en juist het meest gehoord in de media'



Stephano Stoffel 57, ZZP'er, bestuurder en columnist

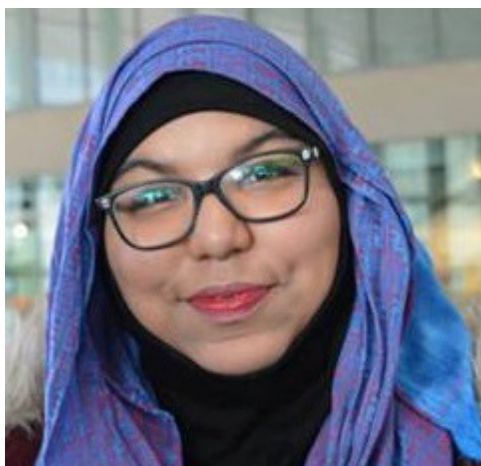
'Ieder mens heeft het recht om een omroep op te starten. Maar of het geluid van deze club mensen echt ongehoord is in Nederland? We hebben WNL en *Powned* toch al?

Tijdens de Provinciale Statenverkiezingen zat ik in het publiek bij een WNL-uitzending van Rick Nieman, samen met een paar Marokkaans-Nederlandse PvdA'ers. Nieman is een aardige man en het publiek was ook leuk. Op de gang kwam ik Annabel Nanninga tegen. Zij groette mij normaal, maar ze is wel lid van de extreem-rechtse partij Forum voor Democratie.

Haar partijgenoot, wiens naam ik liever niet noem, liep daarna langs, in de richting van de studio, en mompelde iets in de trant van: 'Jaja, daar heb je ze weer', toen hij ons zag staan. Als iemand

van FvD al zo reageert op een stel PvdA'ers in de studio bij een talkshow en deze partij steunt *Ongehoord Nederland*, dan ben ik wel benieuwd wat er straks via de zender wordt uitgezonden.

Wanneer ik hoor en lees wat die mensen achter *Ongehoord Nederland* allemaal roepen, dan ben ik het sowieso wel eens met de naam. Ik vind het namelijk echt ongehoord dat één van de oprichters tegen rassensvermenging is en David Irving, een beruchte Holocaust-ontkenner, een prima historicus vindt. Ik ben eigenlijk ook wel benieuwd of de Raad voor de Journalistiek vindt of een dergelijke omroep past binnen een liberaal land als Nederland. Ik zou zelf in ieder geval geen programma van *Ongehoord Nederland* gaan kijken.' •



Salma Karim 25, CEO en graphic designer

'Ik vind dat *Ongehoord Nederland*-aanhangers juist degenen zijn die het meest gehoord worden in de media. Het gaat altijd over mensen als Thierry Baudet en Geert Wilders, met hun extreme ideeën en discriminerende uitspraken. Hun aanhangers zijn ook het meest actief op *social media* en staan klaar om iedereen aan te vallen en de meeste racistische, discriminerende uitspraken te posten.

Natuurlijk zijn er grenzen aan wat kan op de publieke omroep. Het non-discriminatiebeginsel vind ik heel belangrijk, maar je weet dat *Ongehoord Nederland* zich aan dit belangrijke principe nooit zal houden. Nu doet de aspirant-omroep dat al niet. Als *Ongehoord Nederland* inderdaad zendtijd gaat krijgen, dan wordt

deze omroep de spreekbuis van PVV en Forum voor Democratie

En dan Joost Niemöller, één van de initiatiefnemers. Ik geloof dat hij helemaal doorgeslagen is, geradicaliseerd. Niemand, zelfs *GeenStijl* niet, neemt Niemöller nog serieus. Maar nu heeft hij een nieuw podium gevonden zodat hij weer in de *spotlights* kan staan.

Joost Niemöller en politici van PVV en FvD zijn berucht als sociale mediagebruikers, omdat ze via Twitter en Facebook informatie verspreiden die niet klopt. Ik ben bang dat *Ongehoord Nederland* de leugens van deze mensen een nog groter podium gaat geven. Daarmee wordt de haat en de polarisatie in onze samenleving alleen maar versterkt.' •



Pritam Sockhradj, (18), scholier havo 5

'De vrijheid van meningsuiting is een belangrijk recht waar iedereen recht op heeft. Maar toch hebben veel mensen het gevoel dat ze niet gehoord worden. Mede-oprichter Haye van der Heyden verdedigde de vrijheid van meningsuiting van Holocaust-ontkenners en pedofielen, wat voor nogal wat ophef zorgde.

Ik ben trouwens wel benieuwd waarom mensen geloven dat de Holocaust niet heeft plaatsgevonden. Of wat het verhaal van pedofielen is. Zulke verhalen krijgen zelden de ruimte op een manier dat je de gedachtegang van de mensen die deze ideeën hebben helemaal kunt volgen.

Eigenlijk vind ik dat je je mening op een nette manier moeten uiten. Anderen kunnen en mogen het niet eens zijn met die mening, maar je kunt mensen moeilijk verbieden om hun mening naar voren te brengen.' •

'Ik ben trouwens wel benieuwd waarom mensen geloven dat de Holocaust niet heeft plaatsgevonden'

De hijab: keuze of dwang?

We spraken vijf jonge moslima's

De hoofddoek is opnieuw in opspraak. Nu de discussie over het boerka- en niqaabverbod oud nieuws is, hebben nieuwsberichten van over de grens een nieuw debat aangezwengeld. De vraag die hierin centraal staat: hebben moslima's keuzevrijheid over het dragen van een hoofddoek? Wij vroegen het aan vijf jonge moslima's.

● PRISCILLA VAN DER PERK

Het debat over hoofdbedekking is terug van nooit echt weggeweest. Eens in de zoveel tijd laait de discussie in Nederland weer op, zoals recentelijk door het boerka- en niqaabverbod. Ook werden in de afgelopen maanden een aantal nieuwsitems uit Frankrijk en België opgepikt door de Nederlandse media.

In Frankrijk was er ophef toen een politicus van Rassemblement National felle kritiek had op een moeder met een hoofddoek, die haar zoon op een schoolreisje naar een regionaal parlement begeleidde. Ook werden er in Frankrijk recentelijk twee opvallende pamfletten gepubliceerd: één waarin 101 moslima's zich uitspreken tegen de hoofddoek en één waarin duizend politici zich uitspreken tegen stigmatisering van moslims.

En in België is de nieuwe Vlaamse regering voorstander van een hoofddoekverbod in het onderwijs. 'We zorgen voor levensbeschouwelijke neutraliteit voor leerkrachten en leerlingen', staat in het regeerakkoord van N-VA, CD&V en Open VLD. 'Vintage Vlaams Blok', vindt de Groene partij in Vlaanderen. De discussie werd nog heviger toen eind oktober een school besloot een foto van een leerlinge niet op Facebook te plaatsen omdat ze een hoofddoek draagt.

In Nederland discussieerden we over het op 1 augustus in werking getreden boerka- en niqaabverbod. Een inmiddels uitgekauwd debat. Misschien was de hoofddoek wel een welkom nieuw onderwerp. Hoe

dan ook werden in de afgelopen maanden in de media verschillende islamitische feministen aan het woord gelaten die hun afkeur uitspreken over de hoofddoek. 'Wanneer bedekking de norm is, staan ongesluisde vrouwen te boek als minder goede moslims', zo stelde de Franse moslimfeministe Fatiha Agag-Boudjala begin november in *Trouw*.

Agag-Boudjala's visie is niet zo

controversieel meer als die ooit was. Het wantrouwen tegenover de islam is de laatste twintig jaar gegroeid en de hoofddoek wordt vaak geassocieerd met vrouwenongelijkheid. Critici geloven dat vrouwen geen echte keuzevrijheid hebben. Zij denken dat meisjes niet in alle vrijheid voor de hoofddoek kiezen en dat die keuze hen is opgelegd door hun (mannelijke) familieleden. Maar klopt dit wel?

Wij vroegen het de Turks-Nederlandse Merve (24), bestuurder van de jongevrouwentak van haar moskeevereniging, de Marokkaans-Nederlandse Latifa (21 jaar) en de Turks-Nederlandse Rabia (22 jaar). Alle drie dragen een hoofddoek. Ook praatten we met Dikra (21 jaar), die zowel een Marokkaanse als een Turkse achtergrond heeft, en haar Marokkaans-Nederlandse studievriendin Hanane (22

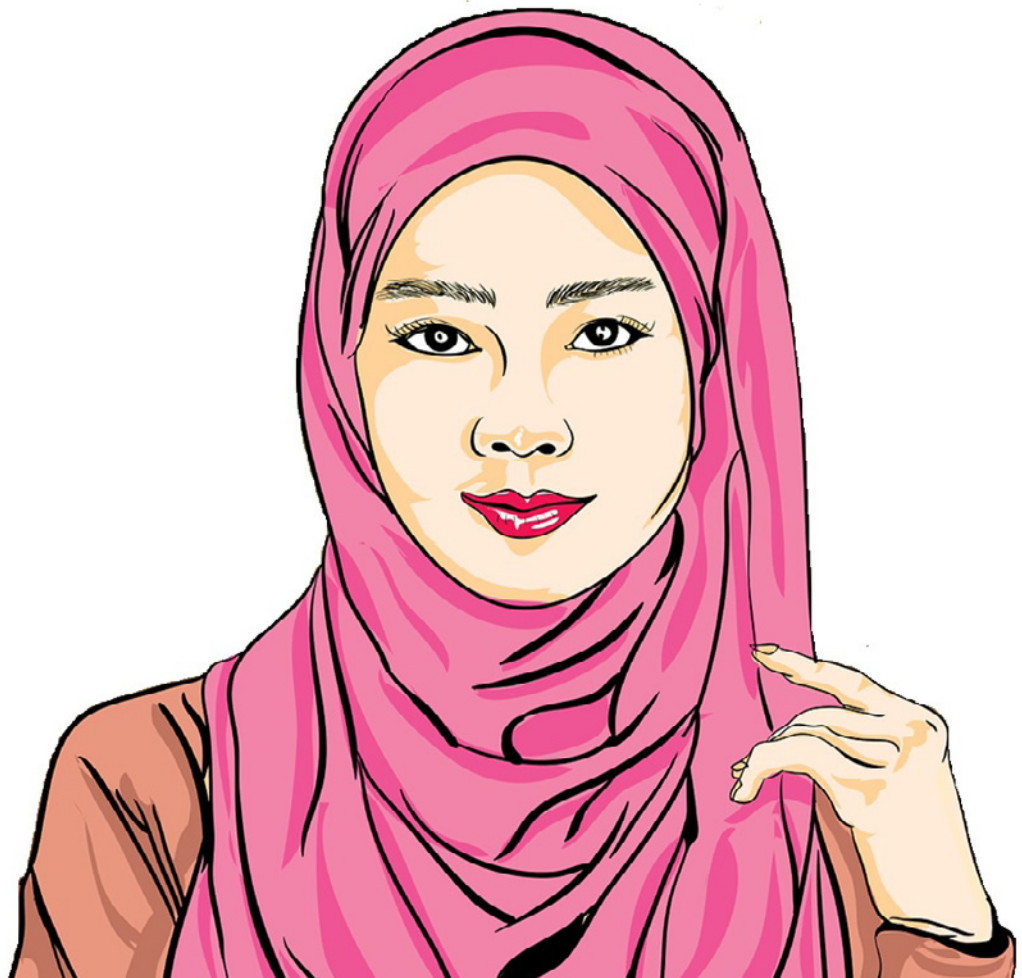


FOTO: PIXABAY

jaar, niet haar echte naam). Zij dragen geen hoofddoek.

Keuzevrijheid

Alle meiden vinden dat zij keuzevrijheid hebben in het wel of niet dragen van de hoofddoek. 'Ik ben altijd vrijgelaten in mijn keuze tot het dragen van een hoofddoek', vertelt Rabia. Ze heeft zelf op een christelijke basisschool gezeten, daarna op een openbare middelbare school. 'Hier kreeg ik de mogelijkheid om na te denken over welk geloof ik wilde volgen. Ik denk dat veel moslima's met hoofddoek wel vinden dat het een keuzemogelijkheid moet zijn. Echter zullen velen ook zeggen dat dit een plicht is volgens de islam.'

Bij Merve en Latifa, die beiden ook een hoofddoek dragen, was het geloof belangrijk in hun keuze om de hoofddoek te dragen. Merve ging zich op haar zestiende meer verdiepen in de islam en wilde toen een hoofddoek op doen, maar haar ouders vonden het te vroeg. Zij dachten dat het een bevestiging was en wilden dat ze er goed over nadacht. Hier waren kleine conflicten over.

'Ze weten dat het dragen van een hoofddoek een belangrijke stap is. En dat er niet echt positief over gedacht wordt als je hem weer afdoet nadat je hem hebt gedragen. Daarom wilden ze gewoon dat ik er goed over nadacht.' Drie maanden later ging Merve de hoofddoek toch dragen. 'En toen wisten ze van: ja oké, nu is er geen weg meer terug. Maar daarna waren ze er eigenlijk wel blij mee, omdat ze zagen dat ik er best serieus over was. En daarna heb ik hem ook nooit afgedaan.'

'Ik voel mij meer compleet met mijn hoofddoek om', aldus Latifa. 'Ik merk dat ik heel sterk in mijn schoenen ben gaan staan sinds mijn hoofddoek. Voor mij is mijn hoofddoek echt een *reminder* voor mijn identiteit en mijn band met God. De enige reden waarom ik een hoofddoek ben gaan dragen is omdat God

dit mij vroeg. En voor mij is dat genoeg.'

Volgens Latifa is het dragen van een hoofddoek absoluut een keuze die je als vrouw zelf hoort te maken. Ze heeft ook thuis de vrijheid ervaren om hier voor te kiezen en ze heeft dus geen druk gevoeld. Toch geeft ze aan dat ze zich niet altijd volledig vrij heeft gevoeld.

'Eigenlijk wilde ik mijn hoofddoek al veel eerder dragen, maar ik was altijd enorm bang voor wat mensen in mijn omgeving hiervan zouden vinden', vertelt ze. Latifa doelt vooral op haar medestudenten en collega's van een niet-islamitische achtergrond.

'Ik dacht dat zij heel erg moeite zouden hebben om mij te begrijpen en mij hierop zouden beoordelen. Dus in zekere zin heb ik niet volledig de vrijheid gevoeld om mijn hoofddoek op te doen, terwijl die vrijheid er formeel wel was. Ik hield mijzelf tegen, omdat ik dacht dat anderen mij zouden veroordelen.'

Dikra en Hanane hebben er allebei voor gekozen om geen hoofddoek te dragen. Dikra heeft altijd het gevoel gehad dat ze hier zelf verantwoordelijk voor was. Er is haar nooit letterlijk gevraagd wanneer ze een hoofddoek zou gaan dragen. Ook is er nooit voor haar beslist, zegt ze.

'Indirect hebben mijn ouders wel een keuze gemaakt, omdat ik als kind geen hoofddoek hoefde te dragen. Daardoor ben ik nooit belast met de keuze om een hoofddoek af te doen.' Ook Hanane ervaart keuzevrijheid: 'Ik weet dat ik vrij ben om zelf te kiezen.'

Sociale druk

Merve heeft nog nooit ervaren dat iemand haar hoofddoek 'minder cool' vindt, of dat ze hierdoor een lagere sociale status kreeg, zegt ze. 'Nee, ik kan mij zo niks bedenken. Ik heb zoiets niet meegemaakt. Ik heb hiervoor bij de gemeente en verschillende scholen gewerkt. En nooit hebben ze laten merken dat ik minder geaccepteerd werd doordat ik een hoofddoek droeg.'

Rabia benadrukt dat ze door haar ouders en omgeving altijd vrij is gelaten in haar keus om de hoofddoek te dragen. 'Hierdoor heb ik nooit druk ervaren.'

In de vriendencirkel van Latifa zitten veel niet-moslims met wie ze heel goed omgaat, vertelt ze. Dat zij een hoofddoek draagt maakt hen niet uit. Het recept? 'Ik geloof echt dat het om wederzijds respect gaat, maar ook om communicatie. Zij

hebben mij wel eens vragen gesteld over mijn hoofddoek. Ik probeer zulke vragen altijd zo uitgebreid mogelijk te beantwoorden, zodat zij mijn perspectief kunnen begrijpen. Dus wat dat betreft voel ik geen sociale druk.'

Misschien komt dit ook wel omdat de hoofddoek ervoor gezorgd heeft dat Latifa zichzelf kan zijn, zegt ze. Het maakt haar weinig uit wat andere mensen van haar hoofddoek vinden. 'Mijn hoofddoek is een deel van mij. Ik hecht er enorm veel waarde aan.'

Voelt Dikra wel eens druk om toch de hoofddoek om te doen? 'Ik voel geen druk van ouders, directe en verre familie, en ook niet van mijn vrienden of de gemeenschap.' Wel weet ze dat haar toekomstige schoonfamilie het fijn zou vinden wanneer ze in de toekomst een hoofddoek zal dragen. Dat vond ze lastig. Ze heeft er toen lang met haar vriend over gepraat. 'Na goed en lang communiceren besloten wij dat enkel ik invloed zou moeten hebben op die keuze. Hierdoor nam meteen de druk af.'

Ook Hanane heeft wel eens last gehad van sociale druk. Op school merkte ze dat klasgenoten een negatief vooroordeel hadden over de meiden in haar klas die een hoofddoek dragen. Docenten waren meer betrokken bij studenten die 'helemaal Nederlands' zijn, vertelt ze.

'Over de jaren heen is dit wel veranderd. Binnen mijn vriendengroep van de middelbare school zitten meiden met en zonder hoofddoek. Ik weet dat er geen onderscheid tussen ons wordt gemaakt. Bij de vrienden die ik heb gemaakt op de hogeschool weet ik dat het anders is, al zie ik ook dat dat niet expres wordt gedaan.'

Mening over andere moslima's

We vroegen hijabdraagsters Merve, Rabia en Latifa hoe zij kijken naar andere moslima's als Dikra en Hanane, die geen hoofddoek om hebben. Merve vertelt dat ze vroeger best bevooroordeeld was tegenover sommige meiden die veel bezig waren met de islam, maar op een gegeven moment bedacht ze dat je je geloof ook van binnen kan beleven.

'Ik dacht altijd: als je zoveel bezig bent met de islam, waarom neem je die stap dan niet en kies je voor de hoofddoek? Wat is er zo moeilijk? Maar zo ligt het dus niet. Je kunt ook

'Uiteindelijk ieder zijn eigen ding'

heel serieus bezig zijn met geloof in die andere aspecten.'

De hoofddoek moet een keuzemogelijkheid zijn, aldus Rabia. 'Hierdoor kijk ik normaal naar mensen die geen hoofddoek dragen. Er zijn genoeg mensen in mijn omgeving die geen hoofddoek dragen, of op een verkeerde manier. Uiteindelijk ieder zijn eigen ding.'

Ook Latifa benadrukt het belang van keuzevrijheid: 'Ik vind dat elke moslima zelf die keuze moet maken. Ik vind het belangrijker dat je een bewuste keuze maakt, dan dat je een hoofddoek draagt omdat iedereen dat doet.'

Latifa zou het 'simplistisch en oppervlakkig' vinden als iemand zegt dat een vrouw met een hoofddoek een betere moslima is dan een vrouw zonder hoofddoek. 'Mijn geloof leert mij om mensen niet te beoordelen op basis van hun uiterlijk of daden. Dit is iets tussen de persoon zelf en God. Ik denk dat de meeste vrouwen met een hoofddoek deze mening delen.'

En hoe staan Dikra en Hanane tegenover moslima's die wél een hoofddoek dragen? Ook op deze vraag is het antwoord van Hanane kort en bondig: 'Geen probleem. Als zij ervoor kiezen om hun geloof op die manier te uiten, dan is dat prima.'

Maar Dikra worstelt met deze vraag. 'Oei, dit vind ik best lastig. Ik had graag gezegd dat ik op dezelfde manier kijk naar moslima's mét hoofddoek dan naar moslima's zonder hoofddoek, maar onbewust doe ik dat niet.' Ze merkt dat ze strenger oordeelt over moslima's mét hijab.

'Ik heb het gevoel dat moslima's met een hoofddoek de islam meer vertegenwoordigen dan vrouwen als ik. Maar als zij zich onislamitisch gedragen, bijvoorbeeld door naar een club te gaan - wat sowieso helemaal fout is, want we horen daar helemaal niet te zijn -, dan neem ik dat hen meer kwalijk.' Dikra vindt het niet goed van zichzelf dat ze zo denkt. 'Super haram, ook.' Ze wil het graag veranderen. ●

'Ik ben altijd vrijgelaten in mijn keuze voor de hoofddoek'

Marokko pakt rappers en vloggers op, maar artiesten blijven zich uitspreken

Het is niet nieuw in Marokko dat de overheid kritische stemmen de mond snoert, maar artiesten lijken nu harder te worden aangepakt door de autoriteiten. In de afgelopen maand werden rapper Gnawi en YouTuber Moul Kaskita het slachtoffer van dit strenge beleid.

● KAJA BOUMAN

Volgens vrienden en collega's wist Gnawi eigenlijk al dat hij opgepakt zou worden. In zijn nummer *3cha cha3b* ('Lang leve het volk') rapt Gnawi over de grote kloof tussen arm en rijk in Marokko, noemt hij de Hirak-beweging in de Rif, bespreekt hij het toenemende drugsgebruik en zegt hij zelfs dat de overheid haar volk expres volstopt met drugs, zodat het niet in opstand kan komen.

Deze 'taboes' worden weinig besproken in Marokko en ook het bekritisieren van de koning - wat Gnawi in zijn track doet - is in

Marokko ongehoord. Zijn arrestatie kwam daarom niet onverwacht. De video heeft inmiddels meer dan 20 miljoen views op YouTube.

De Marokkaanse autoriteiten zeggen echter dat de arrestatie van Mohamed Mounir, Gnawi's echte naam, het gevolg was van een confrontatie tussen hem en de politie, een week eerder. Na het incident plaatste de rapper een filmpje op social media waarin hij de politie beledigde. Hiervoor kun je in Marokko een celstraf van twee jaar krijgen. Gnawi kreeg een celstraf van een jaar opgelegd.

'Gnawi is onderdeel van een grotere beweging', zegt de Marokkaanse rapper Ayoub Boudad (foto rechterpagina), ook wel bekend als Lil Assaf. 'Sinds de protesten in 2011 gebruiken artiesten steeds vaker rap om zich te verzetten tegen het regime. De beweging is aan het groeien, dat voelt de overheid en dat is ook waar de politie op reageert.'

Boudad werd in 2014 zelf gearresteerd, omdat hij had meegedaan aan een grote demonstratie tegen de privatisering van het onderwijs. 'De demonstraties werden steeds kleiner en uiteindelijk bestond die hele beweging niet meer. Ik zag toen hoe steeds meer Marokkanen zich op een kunstzinnige wijze gingen uitspreken tegen het regime. Je ziet het in rap, maar bijvoorbeeld ook in theater. Deze artiesten spreken de taal van de mensen en hebben meer invloed dan welke politieke partij dan ook.'



MOUL KASKITA (FOTO: YOUTUBE)

'Artiesten gebruiken steeds vaker rap om zich te verzetten tegen het regime'

'Marokkanen zijn dom en onopgeleid'

Maar de Marokkaanse overheid moet er niets van hebben. Nog geen week na Gnawi's veroordeling was Moul Kaskita aan de beurt, nadat hij in een Youtube-filmpje van twaalf minuten de Marokkaanse mensen en de overheid beledigt.

'Marokkanen zijn dom en onopgeleid. Ze weten niet hoe ze moeten stemmen, omdat ze onwetend zijn', zegt Mohammed Sekkaki, ofwel Moul Kaskita, in zijn video. Ook beschuldigde de vlogger de regeringsleden van corruptie en stelde hij dat de koning nutteloos is omdat

hij 'niet weet wat hij zegt', aangezien andere mensen de speeches van de koning schrijven.

Het is niet de eerste keer dat Moul Kaskita is gearresteerd. In 2017 bracht de vlogger een aantal maanden in de gevangenis door omdat hij zich aan afpersing zou hebben schuldig gemaakt. In 2018 werd hij opnieuw gearresteerd voor het organiseren van een illegale demonstratie en het beledigen van ambtenaren.

Moul Kaskita begon zijn YouTube-kanaal in 2012 en richtte zich voornamelijk op komedie, satire en vermaak. In de afgelopen maanden



LIL ASSAF (FOTO: YOUTUBE)

is dit Marokkaanse internetfenomeen zich meer gaan toeleggen op het maken van podcasts over sociale kwesties die spelen in zijn land.

De arrestaties van Gnawi en Moul Kaskita wekken in Marokko opnieuw de discussie rondom de vrijheid van meningsuiting op. 'Veel van mijn vrienden zijn rappers en sommige riskeren hun leven door ervoor te kiezen hun mening en gevoelens openlijk uit te drukken', zegt Boudad.

Marokko is één van de meest stabiele landen in de Arabische wereld en paste in 2011 zelfs de grondwet aan om de vrijheid van meningsuiting in het land uit te breiden. Maar Marokko worstelt ook met armoede, corruptie, geweld tegen vrouwen, werkloosheid en drugs. Dat zijn problemen waar de autoriteiten niet graag openlijk over spreken. Voor de Marokkanen die deze kwesties openlijk aan de kaak stellen blijkt de vrijheid van meningsuiting al snel beperkt.

Boudad woont op dit moment in Frankrijk om te studeren. 'Mijn vonnis staat in al mijn officiële docu-

'Vooral de jeugd blijft niet meer binnen de grenzen die de Marokkaanse overheid stelt'

menten. Het was niet alleen moeilijk om te rappen in Marokko, alles was moeilijk. Daarom wilde ik weg, op zoek naar betere kansen voor mezelf.'

Vanuit Frankrijk is het voor de muzikant makkelijker om openlijk te rappen over de onderwerpen die hem bezighouden. 'Ik rap over mijn situatie, over hoe ik vast kwam te zitten om politieke redenen en over de situatie in Marokko. Soms ben ik wel eens bang dat ze mij zullen arresteren als ik weer naar Marokko zou teruggaan. Maar soms moet je gewoon de keuze maken om iets te doen.'

Andere rappers werden al eerder het slachtoffer van de strenge regels rondom de vrijheid van meningsuiting in Marokko. Rapper Mouad Belrhoute, ofwel El 7aqed ('De haatdragende') werd drie keer gearresteerd door zijn kritische teksten over de Marokkaanse elite. In 2015 vluchtte hij als politieke vluchteling naar België.

'Ik houd heel veel van mijn land, maar ik stikte daar. Ik werd altijd in de gaten gehouden. Het voelde als een gevangenis buiten de gevangenis, maar toch droom ik om ooit terug te keren naar mijn wijk, mijn kleine bunker in Casablanca', zei El 7aqed tegen *Associated Press*.

Niet alleen artiesten hebben last van het strenge regime in Marokko. Afgelopen zomer werd journaliste Hajar Raissouni gearresteerd en veroordeeld tot een jaar celstraf, omdat ze seks zou hebben gehad buiten het huwelijk en een abortus zou hebben ondergaan. Volgens activisten werd Raissouni echter gearresteerd vanwege haar werk als onafhankelijk journalist voor de krant *Akhbar al-Yaoum*.

Raissouni kwam uiteindelijk vrij nadat de koning besloot haar gratie te verlenen. Andere journalisten van dezelfde krant zijn nog steeds een doelwit. Zo vluchtte Hamza Habhoub naar Frankrijk nadat hij werd bedreigd en moet hoofdredacteur Taoufik Bouachrine een celstraf van twaalf jaar uitzitten.

Volgens Boudad zullen Gnawi, Moul Kaskita en de journalisten van *Akhbar al-Yaoum* niet de laatsten zijn die vanwege van hun uitgesproken meningen worden gearresteerd. 'Vooral de jeugd blijft niet meer binnen de grenzen die de Marokkaanse overheid heeft gesteld. De tijden zijn aan het veranderen.' ●

Moslims in India: een comfortabele vijand voor de boze hindoe

In het India van premier Modi voelen moslims zich steeds verder richting de marge gedrongen. Hindoe-nationalistische politici en extreemrechtse hindoe-organisaties zetten de toon, moslims ondervinden steeds meer geweld en uitsluiting. 'De politie staat vaak machteloos of is zelfs medeplichtig aan de misdrijven.' Een reportage vanuit India.

● TEKST EN FOTO'S: TIEME HERMANS



Hoewel moslims en hindoes al honderden jaren in relatieve harmonie met elkaar samenleven, proberen media en politici hen nu tegen elkaar op te zetten. In het publieke debat komen gematigde stemmen nauwelijks nog aan het woord. De polarisatie in de samenleving is versterkt met het aantreden van premier Narendra Modi in 2014.

De afgelopen vijf jaar heeft zijn Bharatiya Janata-partij (BJP) bijgedragen aan een groeiend wij-zij-denken. Niet eerder in de Indiase geschiedenis was de boze hindoe zo sterk vertegenwoordigd binnen de

overheid als nu. Door tegenvallende economische resultaten lijkt de nieuwste regering van Modi vol in te zetten op hindoe-nationalisme.

De Indiase deelstaat Kashmir, waar de meerderheid van de bevolking moslim is, verloor in augustus zijn autonome status. Kashmir is afgesloten van de buitenwereld, internet en telefoon liggen eruit. Daarnaast dreigen bijna twee miljoen moslims hun staatsburgerschap te verliezen in de noordelijke deelstaat Assam. Tevens is een groeiend aantal lynchpartijen op moslims onbestraft gebleven.

In India wonen meer dan tweehonderd miljoen moslims. In vergelijking met andere religieuze groepen leven er meer moslims onder de armoedegrens. Ze krijgen slechter onderwijs en slechtere medische zorg. Bovendien worden ze gediscrimineerd op de arbeidsmarkt en in de politiek. Volgens de Indiase statisticus Jalil (60) heeft de slechte positie van moslims in de Indiase samenleving ook met het kastenstelsel te maken.

‘Veel moslims stammen af van bekeerde hindoes uit de laagste kasten. En in India kun je zelf wel uit een kaste stappen, maar dat betekent niet dat jeuren jou opeens anders gaan behandelen. Sociale mobiliteit is een traag proces in ons land. Je afkomst blijft een onlosmakelijk onderdeel van je zelfbeeld en je toekomstperspectief.’

Twaalfduizend scheermachines

De gereedschappenbazaar in de nauwe straatjes van Oud-Delhi is van oudsher het domein van islamitische ondernemers. Ze domineren er nog steeds de handel, maar de moslims hier durven 's nachts niet alleen over straat. Ze zijn ook zeer voorzichtig in het uiten van hun mening.

Ahmed (37), die werkt in de garage van zijn vader, vertelt dat ze niet op bescherming van de overheid moeten rekenen. ‘Ze zien ons niet eens als echte Indiërs, terwijl mijn stamboom net zo lang teruggaat als die van mijn hindoeburen. Als een boze menigte vandaag opeens besluit om mij dood te slaan, dan zal er geen haan naar kraaien.’

Ahmed refereert hiermee naar recente lynchpartijen en mishandelingen van moslims. De video's hiervan op internet worden in de *comments* bejubeld. De daders worden soms met bloemenkransen gehuldigd en krijgen hiervoor geen straf.

‘Ze zien ons niet eens als echte Indiërs’

Veel van deze incidenten vinden plaats op het platteland. Radicale hindoes vallen moslims aan die in runderen handelen, dieren die in het hindoeïsme heilig zijn. De Indiase televisiezenders berichten ondertussen over oplopende spanningen met aartsrivaal Pakistan en zenden beelden uit van woedende moslimdemonstranten en terroristische aanslagen in Kashmir. Bovendien worden moslims op social media beschuldigd van het bekeren van hindoes en het beramen van een staatsgreep. Moslims zijn de vijand, zo is het beeld.

De Indiase regering doet niets om het geweld tegen moslims te stoppen. Premier Narendra Modi zwijgt in alle talen. Hij kiest er ook niet voor om het geweld openlijk goed te keuren. Andere politici van Modi's BJP-partij doen dat wel. Zo verklaarde parlamentslid Sakshi Maharaj dat hij bereid is te doden en te sterven om de heilige koe te beschermen. En de lokale BJP-leider Ranjeet Bahadur Srivastava beloofde om twaalfduizend scheermachines uit China te importeren, om daarmee moslims kaal te scheren.

De gematigde meerderheid

Toch is het hindoe-nationalisme minder dominant in India dan je misschien zou denken. Ondanks de grote verkiezingsoverwinning eerder dit jaar stemde slechts een derde van de Indiase stemgerechtigden op Modi's BJP. Hiervan is volgens de Indiase politicoloog Amitabh (39) slechts een fractie geïnteresseerd in hindoe-nationalisme.

‘Modi heeft gewonnen bij gebrek aan een krachtige tegenstander. De oppositie is zwak, diep verdeeld en India is moe van jarenlange,

trage consensuspolitiek van de aloude Congrespartij (een gematigde partij die tot aan Modi's machtsgreep in 2014 de lakens uitdeelde, red.). Je kunt zeggen van Modi wat je wilt, maar hij is daadkrachtig en niet bang om beslissingen te nemen. De gematigde meerderheid hoopt dat hij zijn daadkracht gaat richten op economische en sociale vooruitgang, in plaats van op het radicale geschreeuw van zijn partijenoten.’

Amitabh zegt dat de hindoe-nationalisten een kleine, maar radicale minderheid zijn. ‘Het is een vergissing om de hele hindoe-gemeenschap af te schilderen als anti-islamitisch, hoewel er door recente aanslagen in Kashmir en oplopende spanningen met Pakistan wel angst leeft. Maar die angst leeft niet alleen bij hindoes, maar net zo goed onder moslims zelf.’

Volgens Saleema (41), directrice van een islamitische basisschool in de zuidelijke staat Tamil Nadu, wordt het probleem totaal uit zijn verband getrokken door politici en de media. ‘Je zet twee groepen tegenover elkaar die eigenlijk niet bestaan. Dé hindoe en dé moslim bestaan niet. India is een gigantisch land, met meer dan tweeduizend etnische groepen en meer dan zestienhonderd talen. Hoe kun je daar ooit twee zogenaamd homogene groepen uit destilleren en die tegenover elkaar zetten? Daarbij is de term hindoe een moderne, overkoepelende term voor een enorm spectrum aan subculturen en religieuze overtuigingen. Ook de islamitische gemeenschap is heel divers.’

‘Het is een vergissing om de hele hindoe-gemeenschap af te schilderen als anti islamitisch’





**‘Veel mensen
maken de moslim
tot zondebok,
de moslim als
symbool van alles
wat er mis is met
dit land’**

Ook haar collega Najib (32), geboren in de noordelijke staat Bihar, vindt dat de tegenstelling tussen moslims en hindoes wordt opgeklopt. ‘Er zijn veel belangrijkere maatschappelijke tegenstellingen. Die tussen arm en rijk, hoge en laste kasten, hoog- en laagopgeleiden, enzovoort. Helaas trekken onze politici maar al te graag de *community card*, waarbij ze voor eigen gewin moslims en hindoes tegen elkaar uitspelen.’

De hindoeïstische patentspecialiste Nidhi (36) uit de westelijke staat Gujarat vertelt dat de meeste gebieden waar het geweld plaatsvindt ontzettend arm zijn, een lage alfabetiseringsgraad hebben en in zekere zin semi-wetteloos zijn. ‘Deze gemeenschappen zijn nog totaal in de grip van het kastenstelsel, enorme corruptie en extreem nepotisme. De politie staat vaak machteloos of is zelfs medeplichtig aan de misdrijven.’

Nidhi herkent haar eigen India nauwelijks meer, vertelt zij. ‘Voor mij was religie vooral aan de orde tijdens feestdagen. Onze buurvrouw

maakte tijdens het Suikerfeest traditionele zoetigheden en een populaire stoofpot. Alle hindoeburen kwamen over de vloer om mee te eten. Omgekeerd brachten wij tijdens Diwali (het jaarlijkse hindoeïstische ‘lichtfeest’, red.) zoetigheden langs bij moslimfamilies in de straat.’

Nidhi vertelt dat in haar buurt moslims en hindoes in vrede met elkaar samenleven. Een moslimjongen doet elke dag boodschappen voor haar oude moeder, zonder daar ooit iets voor te vragen. ‘Maar, toegegeven: als deze lieve jongen mijn zusje ten huwelijk zou vragen, dan doen we toch de deur voor hem dicht.’

Inclusief India

Ondanks de wijdverspreide harmonie tussen de twee religies blijft er volgens historicus Ajay (45) uit Mumbai een hardnekkig verhaal op de achtergrond sluimeren: die van de moslim als de eeuwige vijand. Dit verhaal past volgens hem perfect binnen de kaders van het eeuwenoude hindoe-narratief van India,

waar de moslims de indringers zijn die geprobeerd hebben om de hindoes te onderwerpen.

‘Misschien dat veel mensen daarom de moslim tot zondebok maken, de moslim als symbool van alles wat er mis is met dit land. Maar het bizarre aan dit verhaal is dat diep van binnen elke hindoe weet dat het een fabeltje is.’

Islamitische vorsten, waaronder de Mogol-keizers, onderwierpen tal van hindoe-rijken en heersten uiteindelijk over bijna heel India. Deze geschiedenis en de oorlogen met Pakistan beheersen het anti-islamitische geschiedbeeld. Toch ligt de hoofdreden van de verharde scheidslijn tussen hindoes en moslims volgens de Amerikaanse India-kundige Cynthia Talbot niet in het verleden, maar juist in de opkomende moderniteit.

‘De Indiase maatschappij is in hoog tempo aan het veranderen. In boerendorpjes, waar het leven duizend jaar lang relatief onveranderd voortkabbelde, verwerpen kinderen nu de leefstijl van hun ouders. Het

‘Niemand wil sektarisch geweld. Maar wie zwijgt stemt toe’

zijn tijden van grote verandering, ambities en dromen, maar tegelijkertijd begint het traditionele fundament te wankelen. Dit brengt een gevoel van kwetsbaarheid met zich mee. Dat zorgt voor spanning en een drang naar controle over deze snel veranderende wereld.’

Ajay stelt dat veel hindoes uit angst om hun identiteit te verliezen teruggrijpen naar verhalen, mythen en symbolen uit het verleden. De moslim als grote vijand past perfect in het plaatje van de klassieke heldendichten over de spectaculaire strijd tussen goed en kwaad die hindoes met de paplepel ingegoten krijgen.

‘Iedereen weet dat de slechterik geen schijn van kans heeft, maar omwille van het drama wordt hij toch opgevoerd als enorm krachtig en bijna onoverwinnelijk. Dit is precies wat we met onze islamitische landgenoten doen. We weten allemaal dat we zonder veel moeite met elkaar kunnen samenleven en dat er geen grootschalige machtscomplot-

ten worden gesmeed. Maar juist dat maakt de moslim zo’n comfortabele tegenstander.’

Met dit verhaal heeft een kleine, maar krachtige minderheid het podium gekaapt. ‘De meeste hindoes zijn geen fanatiekelingen. Maar de gematigde hindoes durven zich niet uit te spreken, omdat ze niet als ontrouwe hindoes bekend willen staan’, stelt Nidhi. ‘En wanneer de gematigden zwijgen, dan spreken de radicalen voor het geheel.’

Volgens buschauffeur Moham-med (56), uit Varanasi in de noordelijke staat Uttar Pradesh, gooien politici in tijden van crisis graag olie op het vuur. Hij vertelt dat, na een bomaanslag op een hindoeïstische tempel in 2006, islamitische en hindoeïstische leiders er samen voor hebben gezorgd dat de boel niet escaleerde. Onderwijl probeerden politici en media juist bevolkingsgroepen tegen elkaar op te zetten. ‘Ze blijven elk vonkje aangrijpen om het vuur van haat op te stoken voor eigen gewin.’

In plaats daarvan zouden ze de echte problemen moeten oplossen. ‘Politiek moet gaan over onderwijs, een betere gezondheidszorg, meer werkgelegenheid. En tevreden, goed opgeleide en goed geïnformeerde burgers laten zich veel minder snel voor het karretje van opportunistische populistten spannen.’

Statisticus Kundu (71) stelt dat elke Indiër diep van binnen in een inclusief groot India gelooft. ‘Zelfs in de meest afgelegen gebieden leeft dit besef, alsof het in stilte met de generaties is doorgegeven. Hoewel het rommelt aan de oppervlakte, blijft dit fundament voor de grote meerderheid in India onwankelbaar. Tegelijkertijd kunnen we niet ontkennen dat het stormt aan het oppervlak en dat deze golf van nationalisme nog niet voorbij is.’

India heeft de stem van de gematigde meerderheid nodig om dit extremisme te bestrijden, zegt Kundu. ‘Niemand wil sektarisch geweld. Maar wie zwijgt stemt toe.’ ●



Indiase Nederlanders zijn verdeeld over Modi's 'anti-moslim'-beleid

Recente 'anti-moslim'-maatregelen in India laten Indiase en Hindoestaanse Nederlanders niet onberoerd. *De Kanttekening* sprak met voorstanders en tegenstanders.

● EWOUT KLEI

In India zijn er massale protesten tegen de Citizenship Amendment Bill (CAB), ingevoerd door de regering van premier Narendra Modi. Vluchtelingen die hindoe, sikh, christen of jainist zijn kunnen daarmee makkelijker Indiaas burger worden, moslims niet. Volgens de demonstranten komt met deze wet, die op 10 december door het parlement werd aangenomen, het seculiere karakter van de Indiase staat in gevaar en worden moslims gediscrimineerd.

Tegelijkertijd dreigen met de National Register of Citizens (NRC) veel moslimburgers die al jaren in India wonen tot illegale burgers te worden verklaard, omdat ze niet over de juiste papieren beschikken. Ook hiertegen wordt gedemonstreerd. Afgelopen zomer hield India zo'n volkstelling in de noordelijke provincie Assam. Ruim twee miljoen Assamezen, voornamelijk moslims, konden niet bewijzen dat hun Indiase wortels teruggingen tot vóór 1971 en verliezen daardoor hun Indiase staatsburgerschap.

Vorige week demonstreerden tegenstanders van de CAB in Den Haag en op de Dam in Amsterdam. Op die laatste locatie spraken we met Inran Ahmad, geboren in India, maar nu woonachtig in Lelystad en werkzaam in Amsterdam. Hij is moslim en voelt zich erg bij de gebeurtenissen in India betrokken.

'De universiteit waar ik studeerde, de Aligarh Muslim University, was slachtoffer van politieagressie', vertelt hij. 'En de Jamia Millia Islamia Public University in New Delhi, waar mijn vrouw heeft gestudeerd, was de eerste universiteit die door de politie werd aangevallen.'



Amhad zegt dat de seculiere democratische staat in India op het spel staat. 'De meerderheid van de Indiers in hindoe, maar India is geen hindoe-staat. De radicale ideologie van het hindoe-nationalisme brengt het seculiere karakter van de staat in gevaar. Dat zien we nu ook bij de Citizenship Amendment Bill, die moslims overduidelijk discrimineert.'

Ook de vrijheid van meningsuiting en het demonstratierecht zijn in gevaar, aldus Ahmad. 'De politie treedt keihard op tegen demonstranten. Als je tegen de regering protesteert, dan word je in elkaar geslagen. De Indiase regering blok-

keert het internet in de deelstaat Kashmir, maar nu ook in veel andere delen van het land.'

Wat motiveert Modi? Dat leidt volgens Ahmad geen twijfel. 'De hindoe-nationalistische regering van Modi wil niet over de echte problemen waarmee India kampt praten, maar gebruikt moslims als afleidingsmanoeuvre, als zondebokken', zegt hij. India moet volgens hem wat doen aan de werkloosheid, hongersnood, de groeiende kloof tussen arm en rijk en 'dat het nog steeds allerbelabberdste is gesteld met de vrouwenrechten. Maar nee, het gaat over migranten en over moslims.'

Ahmads verhaal wordt onderschreven door Hasrat Bagkari, die in Mumbai is geboren maar al 23 jaar in Nederland woont. Ook hij is moslim, maar hij zegt dat niet alleen de Indiase moslims tegen Modi's nieuwste maatregelen zijn. 'De meerderheid van de demonstranten in Den Haag was hindoe. Ook zij vinden India een seculiere staat en het hindoe-nationalisme van Modi verkeerd.'

Bagkari ziet dat de Indiase discussie Nederland niet onberoerd laat. 'We kunnen hier gelukkig vrij demonstreren en op straat wordt ik niet geïntimideerd door hindoe-nationalisten, maar op social media roeren zij zich wel. Ik reageer daar niet op, want het heeft geen zin. Hindoe-nationalisten lijken op IS'ers. Ze denken zelf niet na, zijn geïndoctrineerd en verblind door haat.'

'Die animositeit is eeuwenoud'

Spreekbuis van het hindoe-nationalistische geluid in Nederland is de rechtse opiniemaker Shashi Roopram van het Youtube-kanaal *UP! Network NL*. Op zijn Facebookpagina deelt hij pro-Modi-berichten, zoals een cartoon van een koe die door Modi hoogstpersoonlijk onthaalt wordt in India.

De koe in de cartoon is bedoeld als symbool voor minderheden uit de grotendeels islamitische landen Pakistan, Bangladesh en Afghanistan. Achter het dier, dat een traan uit zijn oog laat glippen, staat een bebaarde man met een bebloed kapmes. De echte vluchteling, waarvoor India de CAB bedoeld zegt te hebben, vlucht juist voor de moslim, zo is het idee.

Ook de Hindoeestaanse Kamla Sitaram*, die zich meer met India verbonden voelt dan met Suriname, staat achter het beleid van Modi. 'Er komen heel veel moslims uit Afghanistan en Bangladesh illegaal India binnen, onder andere via Assam. Zij hebben geen verblijfsvergunning en moeten gewoon worden teruggestuurd.' Ze steunt ook het terugdraaien van de autonomie van het grotendeels islamitische Kashmir door India, zegt ze resoluut.

'Ik heb niet zoveel met moslims, met al dat terroristische gedoe', legt Sitaram uit als we haar naar de achtergrond van haar standpunten vragen. 'Moslims zien anderen als kaffers. Ze willen anderen afmaken.'

Maar zijn de bijna tweehonderd miljoen moslims in India dan alle-

'Hindoe nationalisten lijken op IS'ers'

maal terroristen? 'Als het puntje bij paaltje komt wel', meent ze. 'Moslims steunen uiteindelijk alleen elkaar. Dat weet ik uit mijn eigen ervaring.'

Hebben moslims dan wel dezelfde rechten als andere mensen? Sitaram: 'Daar ben ik eigenlijk tegen. Nederland wordt overspoeld door moslims, net als India. Jullie waren eerst een katholiek land, daar blijft niets van over. Moslims maken misbruik van hun rechten. Daarom stemmen veel hindoes in Nederland PVV en Forum voor Democratie.'

Rajesh Ramnath, die net als Sitaram ook Hindoeestaans is, drukt zich een stuk gematigder uit. 'Er komen nu veel illegale mensen India binnen, dat is slecht voor het land. India is aan de ene kant best wel vol, met meer dan een miljard mensen, en het is volkomen begrijpelijk dat je dan op de rem wilt trappen. Maar ik maak mij tegelijkertijd zorgen over het feit dat het zo extreem is. Illegalen zijn ook mensen, je moet wel naar mensen kijken. En ik vind het een slechte zaak dat moslims gediscrimineerd worden.'

En wat vindt Ramnath van de moslimhaat onder sommige hindoes? 'Die haat is eeuwenoud. India is door moslimveroveraars binnengevallen, waaronder door het Mogol-rijk. Islamitische veroveraars hebben tempels verwoest en onschuldige burgers vermoord. Ik ken die verhalen van mijn ouders, die ze weer van hun ouders hebben.'

Ramnath ziet zichzelf niet als gelovige, maar hij snapt wel waar die animositeit vandaan komt. 'Ik ben ook kritisch over de islam, wat overigens niet - even voor de duidelijkheid - betekent dat ik tegen moslims ben. Pakistan is een terroristenland, maar lang niet alle moslims zijn terroristen, natuurlijk. Ik vind dat moslims en hindoes in India een vreedzame oplossing moeten zoeken voor elkaar.'

** Kamla Sitaram is een gefingeerde naam. Ze wil niet onder haar eigen naam in de media verschijnen.*



ANTI-MODI-DEMONSTRANTEN OP DE DAM IN AMSTERDAM, VORIGE WEEK ZATERDAG (FOTO: EWOUT KLEI)

Biculturele Britten over de Brexit

Wanneer patriottisme tot racisme verwordt

Waait er door de naderende Brexit een racistische wind door Groot-Brittannië? We vroegen het aan vier Britten van kleur.

● EWOUT KLEI

Vorige maand vonden in Groot-Brittannië de parlementsverkiezingen plaats. De Conservatieven, onder leiding van Boris Johnson, behaalden een grote overwinning op Labour, dat werd aangevoerd door Jeremy Corbyn. De overwinning van de Conservatieven betekent dat de Brexit nu eindelijk geregeld gaat worden. Labour was voor een tweede referendum hierover.

Naast de Brexit speelden nog een boel andere thema's, waaronder het thema discriminatie. Dit is niet geheel toevallig, want volgens *the Guardian* heeft Groot-Brittannië sinds 2016 - het jaar van het Brexit-referendum - veel meer last van racisme en racistische haatmisdrijven dan in de jaren ervoor.

Ook de Conservatieve Partij kampt nu met een 'islamofobie-probleem'. Negatieve social media-uitlatingen over moslims en de islam door lokale Conservatieve politici worden breed uitgemeten in de media.

Zo openbaarde *the Guardian* in november 'anti-islamitische en racistische social mediaberichten' door 25 Conservatieve kopstukken en onthulden Britse media dat een Schots Lagerhuis-kandidaat bang is voor 'Eurabië'.

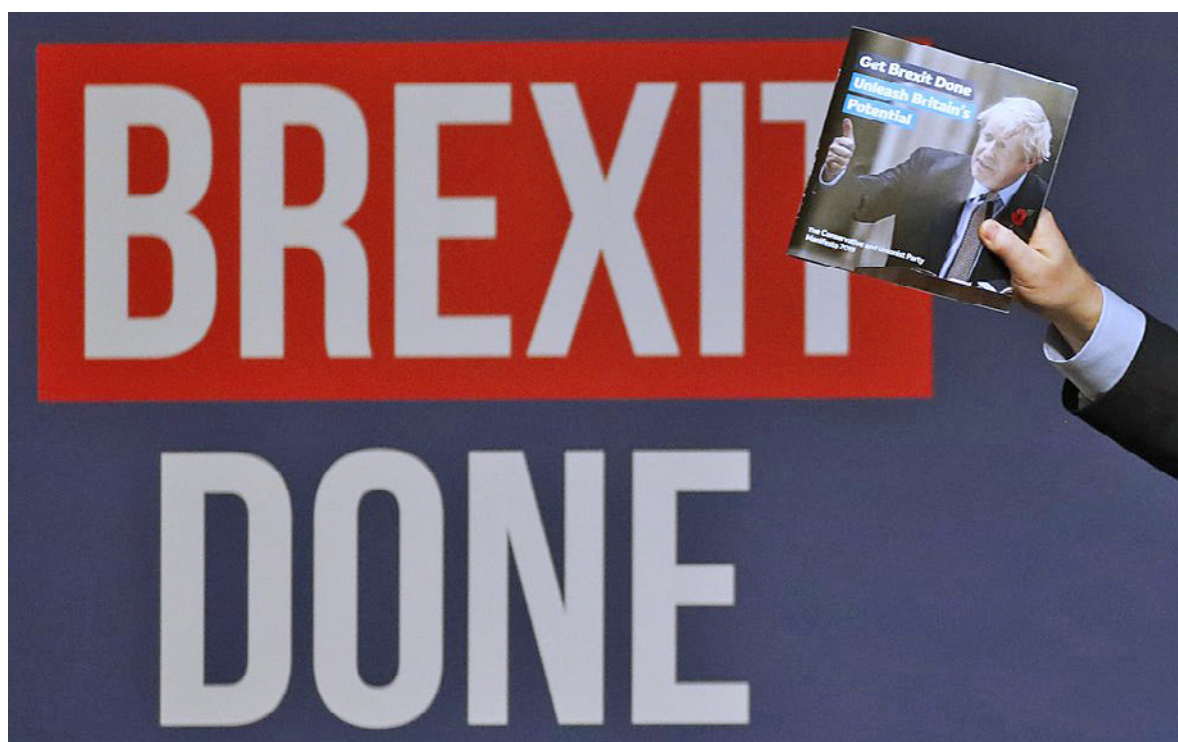


FOTO: ASSOCIATED PRESS / FRANK AUGSTEIN

Tijdens de verkiezingscampagne hebben tenminste vier Tory-ministers hun steun uitgesproken voor Tory-kandidaten die worden beschuldigd van moslimhaat en racisme, berichtte *the Guardian*. Die parlements kandidaten zouden onder meer hebben gesteld dat moslims niet loyaal zijn aan Groot-Brittannië. Ook zouden ze immigranten hebben beschuldigd van het meenemen van HIV.

Bovendien ligt premier Boris Johnson zelf onder vuur, omdat hij vorig jaar in een column voor *the Telegraph* vrouwen in een boerka met brievenbussen vergeleek. Johnson zei 'sorry' voor de moslimhaat in zijn partij en bood uiteindelijk zijn excuses aan voor zijn brievenbus-opmerking, iets wat hij een week eerder nog weigerde te doen. Ook zegde hij een 'onafhankelijk onderzoek naar elke vorm van vooroordelen en discriminatie' binnen de Tory-partij toe.

Wat is de relatie tussen de Brexit

en racisme? Hoe ervaren biculturele Britten racisme en andere vormen van discriminatie? En wat verwachten ze van de parlementsverkiezingen? *De Kanttekening* sprak hierover met vier Britse scholieren met een migratieachtergrond. Ze komen alle vier uit Birmingham, de tweede stad van het land.

Vijandigere sfeer

Ali, wiens roots in het Indiase deel van Kashmir liggen, is zeventien jaar en zit nu op een college. Dit jaar gaat hij naar de universiteit. Hij heeft afgelopen jaar stage gelopen in Brussel bij het Europees Parlement en is goed op de hoogte van wat er speelt in de politiek. Volgens Ali is er zeker een verband tussen Brexit en racisme, maar moet je genuanceerd naar dit complexe vraagstuk kijken.

'De Brexit op zich is natuurlijk niet racistisch, maar veel brexiteers houden er nogal xenofobe, soms zelfs ronduit racistische standpun-

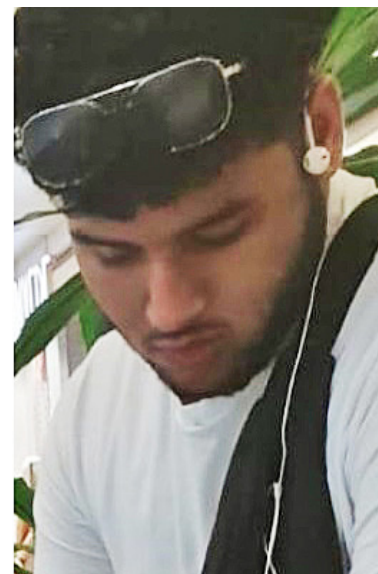


FOTO: ALI

ten op na', zegt hij. 'Maar er zijn ook een heleboel Brexit-voorstanders die dit loochenstraffen, zoals een docent van mij. Dat is een hele fijne vent.'

Volgens Ali hoopt een deel van de brexiteers de grenzen te kunnen sluiten. 'Dit zijn mensen die bang zijn voor buitenlanders, voor immigratie. In de kranten die Brexit steunden was immigratie ook het belangrijkste onderwerp. Ze zaaiden angst tegen de Oost-Europeanen die massaal zouden komen om 'onze' banen te stelen.'

Ali gelooft dat er vanwege de Brexit-discussie meer racisme is in Groot-Brittannië. 'Het is nu makkelijker om openlijk xenofob, islamofob en racistisch te zijn. Want deze mensen voelen zich gesteund door de politiek. Toen Theresa May nog minister-president was riepen haar

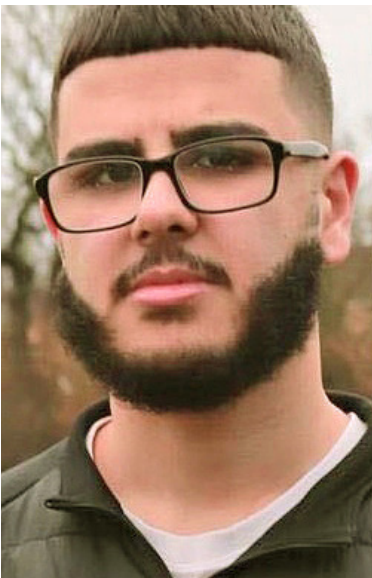


FOTO: IRFAN

fans tegen een groepje vluchtelingen: 'Ga naar huis.' Er is een vijandige sfeer ontstaan, waar ik mij wel eens zorgen over maak.'

Ali houdt de Conservatieve Partij mede verantwoordelijk voor dit klimaat. 'De Conservatieven zeggen wel dat ze ook Indische en Pakistaanse leden hebben en dus niet xenofob zijn, maar de partij heeft een lange geschiedenis van hardline beleid. De Conservatieven zijn niet pro-diversiteit. Niet-witte partijleden zijn vooral een tool, denk ik.' De zeventienjarige Irfan, wiens familie oorspronkelijk uit Pakistan komt, is lid van de Conservatieve Partij. Hij is het niet met Ali's analyse eens. 'Verschillende groepen Britten zijn voor de Brexit. Een minderheid van de brexiteers is helaas racistisch, maar dat is echt een minderheid. De Brexit heeft niet voor racisme gezorgd, wel voor patriotisme en trots. Helaas uiten sommige mensen dit op een incorrecte manier. Dan verwordt patriottisme

'Islamofobie is het grootste probleem'

tot racisme. Dat is heel spijtig.'

Maar waarom is Irfan lid van de Conservatieve Partij, ondanks al die 'islamofobie'-incidenten? 'Ik wil deze incidenten niet groter maken dan dat ze zijn. Boris Johnson maakte inderdaad een niet zo handige opmerking toen hij boerk draagsters met brievenbussen vergeleek, maar je moet ook kijken naar de context van die column. Daarin had hij juist kritiek op het boerkaverbod. 'Ja, de boerka is onderdrukkend en belachelijk, maar dat is nog steeds geen reden om de boerka te verbieden', betoogde Johnson in zijn artikel. Iedereen is de kern van zijn betoog echter vergeten, het gaat alleen nog maar om die onhandige vergelijking.'

Racisme

Net als Irfan gelooft Raisha niet dat Groot-Brittannië nu racistischer is geworden door de Brexit. 'Het racisme bestond al, maar is dankzij de Brexit wel zichtbaarder geworden.' Raisha is zeventien en komt uit Bangladesh. Toen ze drie was emigreerde ze met haar ouders naar Italië. Ze woont nog maar drie jaar in Groot-Brittannië.

'Van racisme van witte Britse mensen heb ik weinig last', vertelt ze. 'Dat komt misschien ook omdat Birmingham een hele multiculturele omgeving is. Wel kunnen mensen van kleur racistisch naar elkaar zijn. Zo zijn sommige Britten met een Bengaalse achtergrond heel negatief over nieuwkomers uit Bangladesh zoals ik.'

Ook Ali en Irfan hebben persoonlijk nauwelijks racisme ervaren, vertellen ze. Net als Raisha denken zij dat dit komt omdat zij wonen in Birmingham, een stad die veel multicultureler is dan andere plaatsen in Groot-Brittannië. 'Diversiteit is in



FOTO: RAISHA

Birmingham de norm', zegt Ali. 'De enige keer dat ik met racisme te maken had was toen mijn vader werd uitgescholden voor 'Paki' (een scheldwoord dat vergelijkbaar is met het Nederlandse 'neger', red.) op de snelweg door een andere automobilist. Maar het was echt de enige keer.'

'Dat je in Groot-Brittannië als persoon van kleur minder racisme ervaart komt omdat het racisme hier institutioneel is', stelt Gabby. Ze is met haar zestien jaar de jongste van de groep. Ze is in Groot-Brittannië geboren, haar vader komt uit Nigeria en haar moeder uit Jamaica.

'In de Verenigde Staten is racisme soms heel openlijk, denk aan de politie die zwarte mensen sneller aanhoudt en zwarte verdachten sneller neerschiet. Dat is hier niet zo. In Groot-Brittannië is het

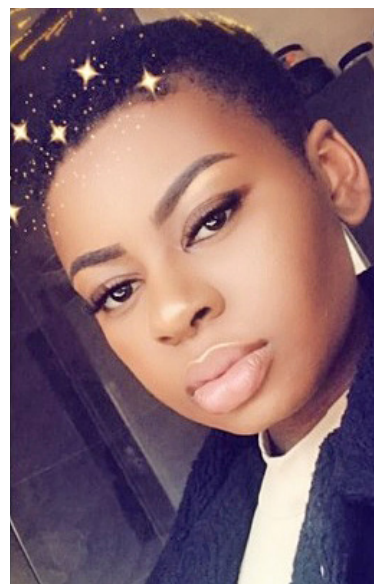


FOTO: GABBY

racisme meer verborgen.'

Gabby heeft zelf nooit met racisme te maken gehad, maar kent wel verhalen van mensen uit haar omgeving. 'Ik ken slachtoffers van hate speech. Iemand vertelde mij dat brexiteers tegen haar hadden gezegd: 'Als de Brexit straks een feit is, dan hoepel jij op.'

Ze gelooft in een relatie tussen Brexit en vreemdelingenhaat. 'Het is geen racisme tegen zwarte mensen, maar vooral tegen immigranten en moslims. Islamofobie is het grootste probleem. De islam wordt de laatste tijd steeds vaker - en volkomen ten onrechte - met terrorisme in verband gebracht, wat ook komt door negatieve stereotypering in de media en de haatberichten op social media.'

Institutioneel racisme

De vier scholieren zijn nog te jong en mochten in december dus niet stemmen. 'Als ik wel mocht stemmen, dan ging ik voor Labour', zegt Ali resoluut. Gabby en Raisha gaan ook voor Labour, Irfan steunt - hij is niet voor niets lid - de Conservatieven.

'De Liberal Democrats vind ik trouwens ook goed, misschien staan zij wel dicht bij mijn politieke idealen', vertelt Ali, 'maar in het Britse districtenstelsel maken zij geen kans. Zeker niet in ons district hier in Birmingham.'

Volgens Ali leveren de kiezers van kleur Labour geen verkiezingsoverwinning op. 'Dat Labour opkomt voor etnische minderheden vind ik natuurlijk geweldig, maar je wint hier geen verkiezingen mee. Minderheden zijn hooguit goed voor 15 procent van het electoraat. Ze geven niet de doorslag.'

Loopt Groot-Brittannië het risico racistischer te worden, nu de Brexit na de verkiezingsoverwinning straks een feit is? 'Een beetje denk ik', antwoordt Gabby. 'Over het openlijke racisme maak ik mij nauwelijks zorgen, dat is vooral iets Amerikaans. Maar je hebt hier wel institutioneel racisme.'

Het grootste probleem vindt Gabby dat de Conservatieve Partij het Britse zorgstelsel, de National Healthcare Service (NHS), wil privatiseren. 'Dat betekent meer ongelijkheid in de gezondheidszorg. Arme mensen en illegale immigranten zullen hier last van krijgen. Die laatste groep krijgt het, vrees ik, het allermeest, omdat ze minder snel zullen worden geholpen. Daar maak ik mij best wel zorgen over.' ●

Elma Drayer:

‘Ik ben volgens identiteitsdenkers fout omdat ik wit ben’

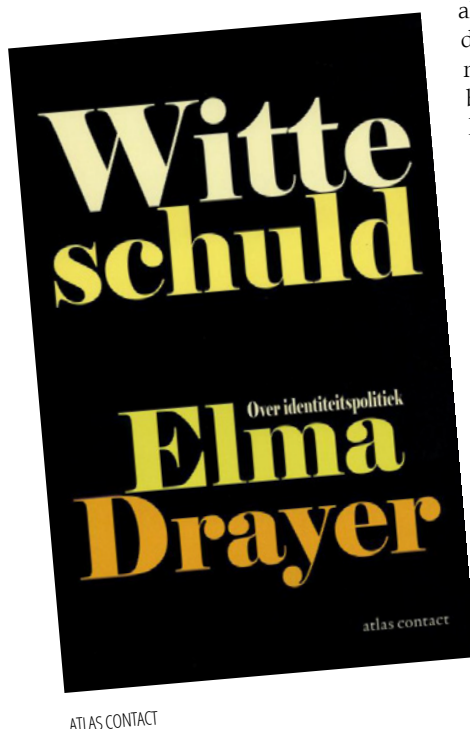
De Kanttekening sprak met schrijver Elma Drayer over haar nieuwe boek *Witte Schuld*, over racisme in Nederland, haar ideologische tegenstanders en de vrijheid van meningsuiting. ‘Tegenstanders lezen mijn boek toch niet. Zij vinden het vanuit hun ideologie niet nodig om tegengeluiden te lezen.’

● EWOUT KLEI



Ze beschouwt zichzelf als centrumlinks en stemt al haar hele leven PvdA, 'ook als het slecht gaat met die partij'. Maar 'links-van-links' beschouwt *Volkskrant*-columnist Elma Drayer als radicaal-rechts vanwege de kritische stukken die ze schrijft over onder meer antiracisme-activisten en de nieuwste feminismegolf. Ook met haar nieuwe boek *Witte schuld*, een kritisch essay over hedendaagse cultureel-linkse fenomenen als identiteitspolitiek en intersectionaliteit, jaagt ze menig BIJ1-lid en *OneWorld*-lezer op stang.

'Ze veroordelen mij bij voorbaat om wie ik ben'



Waarom wilde u Witte schuld schrijven?

'Het idee hiervoor ontstond in de *slipstream* van het debat over Zwarte Piet. Het ging steeds vaker over identiteit. Ik ontwaarde een patroon. Daar ben ik toen als columnist meer op gaan letten. Ik wilde weten waar dit denken vandaan kwam. Het antwoord daarop is niet zo moeilijk. Het komt van de overkant van de oceaan.

Een vriend van mij, die van 'dubbel bloed' is, kreeg in de Verenigde Staten een tijdelijke baan. Daarvoor moest hij kiezen of hij zichzelf als 'zwart' of 'wit' zou definiëren. Dat vond ik heel raar. Ik dacht toen bij mijzelf: 'Jeetje, als dit soort denken hier in Nederland voet aan de grond krijgt, dan krijgen we heel iets griezeligs binnen.'

Voor wie is dit boek bestemd?

'In ieder geval niet voor de tegenpartij. Tegenstanders lezen mijn boek toch niet. Zij vinden het vanuit hun ideologie niet nodig om tegengeluiden te lezen. Ze veroordelen mij bij voorbaat om wie ik ben. Ik ben heel geprivilegieerd. Weliswaar ben ik een vrouw, maar ik ben wel wit en hoogopgeleid. Ik heb dus geen *agency*, geen recht van spreken.'

Duidelijk. Voor wie is het boek wél bestemd?

'Je schrijft een boek omdat je het zelf graag wilt. Ik ben journalist. Ik wil de ontwikkelingen van deze tijd signaleren, in kaart brengen en goed doordenken. Het verwijt is altijd dat je geld zou willen verdienen met een boek. Als het mij daar om te doen was, had ik beter een ander vak kunnen kiezen. Maar je hebt in een boek meer ruimte dan in een column om een onderwerp goed te behandelen. Daarom is dit genre voor bepaalde onderwerpen geschikter.'

Wat waren uw verwachtingen? Dacht u dat het zou aanslaan?

'Mijn verwachtingen waren extreem laag. Ik ben verrast dat het zo breed is opgepikt. Maar daarvoor heb ik het - nogmaals - niet gedaan. Ik stel de mening van enkele mensen in mijn nabije omgeving zeer op prijs. Als zij mijn boek niks vinden, dan trek ik mij dat aan. Voor het overige probeer ik mijn eigen koers te varen.'

In Witte schuld trekt u fel van leer tegen identity politics. Waarom agcert u hier tegen?

'Identiteitspolitiek pint ons vast op onze gegeven kenmerken, biedt bitter weinig ruimte voor het individu. Mensen worden ingedeeld in groepjes en je identiteit wordt bepaald door je huidskleur, je geslacht en je seksuele oriëntatie. Ik ben volgens identiteitsdenkers fout omdat ik wit ben: witte schuld. Jij bent nog fouter, omdat je een witte man bent. Deze vorm van denken helpt geen zier. Dit zorgt ervoor dat 'geprivilegieerde' groepen de hakken in het zand zetten, omdat zij zich niet herkennen in de identiteit die ze opeens opgelegd krijgen.

Maar vergis je niet, ook 'mensen van kleur' worden door dit giftige denken in een mal geduwd. Want wie zich niet aan dit groepsdenken conformeert wordt als verrader, als *bounty* weggezet: iemand die zwart is van buiten, maar wit van binnen. Feminisme heeft dit trekje trouwens ook. Vrouwen moeten zich aan de feministische dogma's conformeren. Als je dat niet doet, dan ben je fout. Vrouwen moeten bijvoorbeeld altijd solidair met elkaar zijn. Wat een onzin. Als ik het oneens ben met een andere vrouw, dan vind ik dat ik tegen haar in mag gaan.'

Het gaat u dus om individuele vrijheid?

'Ja, precies. Je zou niet gedetermineerd moeten worden door gegeven kenmerken, maar door wat je met je leven doet. Niet door wat je bent, maar door wat je kunt of wilt zijn. Mijn moeder, die nooit heeft kunnen studeren, wist precies hoe haar leven zou verlopen. Ze zou trouwen en kinderen baren. Ik werd 31 jaar later geboren. Voor mij was het zo'n bevrijding dat mijn lotsbestemming niet vast lag. Ik werd als meisje geboren, maar dit bepaalde mijn leven niet - zoals dat het leven van mijn moeder wel bepaalde.'

Heeft u wel eens te maken gekregen met seksisme?

'Natuurlijk. Na de verschijning van dit boek is het al drie keer gebeurd dat een man mij omstandig begon uit te leggen wat identiteitspolitiek is. Een typisch geval van mansplaining dus. Ik moest daar erg om lachen. 'No one can make you feel inferior without your consent', zou Eleanor Roosevelt ooit hebben gezegd. Ik laat mij door anderen niet in een hoek zetten. Zij bepalen niet wie ik ben. Dat doe ik zelf. Je

moet gewoon terugmeppen.'

Het gaat nu vooral over linkse identiteitspolitiek. Maar je hebt toch ook rechtse identiteitspolitiek? Wat vindt u eigenlijk van de rechtse obsessie met 'ras' en 'mannelijkheid'? Zij doen toch precies hetzelfde?

'Mensen die mijn boek niet hebben gelezen verwijten mij dat ik het niet over rechtse identiteitspolitiek heb. Ik schrijf er wel over, maar spaarzaam. Thierry Baudet en Geert Wilders deugen niet. Maar daarover zijn we het snel eens bij links. En daarom wijd ik er ook niet zoveel woorden aan. Veel interessanter vind ik linkse identiteitspolitiek. Hoe zorgen we ervoor dat we ons daardoor niet laten kapen?'

Nog even over rechtse identiteitspolitiek. In hoeverre is dit een gevolg van linkse identiteitspolitiek? Het bestaat toch al veel langer?

'Inderdaad. We noemen het tegenwoordig identiteitspolitiek, maar groepsdenken bestaat zolang de mensheid bestaat. En ook de nazi's deden aan identiteitspolitiek. Het is dus niet waar dat rechtse identiteitspolitiek een recent fenomeen is. Wel versterken beide radicale groepen - linkse en rechtse identiteitsdenkers - elkaar. Bij rechts zie je nu een griezelige ontwikkeling. 'O, je vindt ons racisten? Dan zullen wij ons ook als racisten gedragen.' In Den Haag (waar een vergadering van Kick Out Zwarte Piet door pro-Zwarte Piet-aanhangers werd bestormd, red.) hebben we gezien waartoe dit leidt.'

'Je moet gewoon terugmeppen'



ELMA DRAYER NAAST THIERRY BAUDET BIJ HET TV-PROGRAMMA 'WNL OP ZONDAG' (FOTO: YOUTUBE)

En nog iets: is extreemrechts niet veel gevaarlijker nu? Anders Breivik en Brenton Tarrant plegen aanslagen, ik heb in de kranten nog niet gelezen over bomgordels in tuinbroek.

'Dat klopt. Ik vind die vrouwenhaters heel eng. Maar mijn boek gaat over wat er in de hoofden van mensen omgaat, hoe we met elkaar omgaan. Ook radicaal-linkse identiteitspolitiek is niet zonder gevolgen. Kijk naar wat er met Labour onder Jeremy Corbyn is gebeurd. Die heeft zich volledig laten inpakken door de radicale BIJ1-types in de partij.'

Hebben deze 'radicale BIJ1 types' desondanks niet gewoon gelijk over het racismeprobleem in Nederland? Denk aan racisme in het voetbal, bij sollicitaties, lagere schooladviezen, enzovoort.

'Natuurlijk bestaat racisme. Het zou heel merkwaardig zijn als ik dat zou ontkennen, of hier niet bewust van zou zijn. Dat zou hetzelfde zijn als dat jij zou zeggen dat seksisme niet bestaat. Daarin hebben de antiracisme-activisten zeker gelijk. En ik begrijp ook dat er eerst geschreeuw nodig is om aandacht te krijgen, pas daarna krijg je dialoog. Maar die

stap moet uiteindelijk wel gemaakt worden. Wil je werkelijk effectief zijn, dan moet je meer *mainstream* worden.'

Maar dat 'geschreeuw' is toch heel effectief? Zwarte Piet verdwijnt toch? En het Amsterdam Museum heeft de term 'Gouden Eeuw' afgeschaft.

'De strijd tegen Zwarte Piet is inderdaad heel effectief. Er is nu nog tegenstand, maar Zwarte Piet is over tien jaar verdwenen. Een voorbeeld: vrienden van mij organiseren elk jaar Sinterklaas voor hun kleinkinderen. Vroeger hadden ze oude prentenboeken, waarin ook Zwarte Piet stond, in de woonkamer liggen. Maar deze boeken hebben ze opgeborgen. Dat willen ze niet meer. Ook ons kleinzootje wordt Zwarte Piet-vrij opgevoed.

Maar het is antiracismeactivisten om veel meer te doen dan alleen Zwarte Piet. Zij proberen het Amerikaanse identiteitspolitieke eisenpakket hier te introduceren. En dat lukt ook heel goed. Ze krijgen waanzinnig veel voor elkaar: uitgevers die na ophef boektitels en vertalingen veranderen, woorden die in de ban worden gedaan, universitei-

ten die besluiten om rechtse sprekers te *deplatformen*, enzovoort. De eisen van deze kleine minderheid worden telkens klakkeloos ingewilligd.'

En toch: BIJ1, de voortrekker in dit antiracismedeбат, heeft slechts één zetel in de gemeenteraad van Amsterdam en het is nog maar zeer de vraag of deze partij straks in de Tweede Kamer komt. In de opiniepeilingen zien we hier in ieder geval niets van terug.

'BIJ1 heeft het luisterend oor van de gevestigde partijen. GroenLinks, de grootste partij in de Amsterdamse gemeenteraad, is heel gevoelig voor wat BIJ1 allemaal zegt. Bovendien zit GroenLinks ook in het college. Allerlei moties die BIJ1 indient halen het daarom toch. Culturele organisaties die van diversiteit en inclusie geen beleidspunt hebben gemaakt krijgen dankzij BIJ1 en GroenLinks geen subsidie meer.'

Stelt u de antiracismebeweging niet te karikuraal voor? Er zijn ook opiniemakers, journalisten en schrijvers 'van kleur' die juist voor de dialoog kiezen, denk hierbij aan Kanttekening columnisten

'BIJ1 heeft het luisterend oor van de gevestigde partijen'

'Je hoeft iemand maar seksist, fascist of racist te noemen en hij mag niet meer spreken'

laat, dan ben je dubieus. Natuurlijk begrijp ik waar dit vandaan komt. Vroeger mocht je in de Verenigde Staten geen afro hebben. Maar nu wordt de afro verheerlijkt. Een zwarte vrouw die steil haar wil in plaats van een afro wordt verketterd. Terwijl witte vrouwen wél alle vrijheid hebben om met hun haar te doen wat ze willen. De weerzin tegen hoe het vroeger ging heeft voor nieuwe dogma's gezorgd. Dat vind ik griezelig.'

U noemt Wekker, schrijver van het boek *Witte Onschuld* en een belangrijke pleitbezorger van het intersectionele denken. Waarom vindt u het intersectionele denken zo gevaarlijk? Zelf bent u feminist, en onderdrukking van vrouwen is volgens het intersectionele denken één van de vormen van onderdrukking die kan kruisen met andere vormen van onderdrukking, zoals ras, klasse en seksuele oriëntatie. Daar zit toch wel iets in?

'Natuurlijk is intersectionaliteit op zichzelf geen gekke gedachte. Als ik gehandicapt was of lesbisch, had ik nu minder privilege. Maar wat zegt dat verder over mij als mens, als individu? Dat hoeft mij toch niet te determineren?'

Met andere woorden: u bent tegen positieve discriminatie?

'Ja, ik ben ook tegen opgelegde vrouwenquota. Daar schreef ik onlangs ook een column over. Diversiteit op een redactie, dat moet je gewoon doen. Er is geen enkele reden om een vrouw of iemand van kleur niet aan te nemen, maar je moet mensen niet aannemen omdat ze vrouw zijn, omdat ze van kleur zijn, enzovoort. Daarnaast moet je journalisten van kleur ook niet opzadelen met multiculturele onderwerpen, zogenaamd omdat zij daar beter in zouden zijn. Dan krijg je een hele benauwde vorm van journalistiek.'

In uw boek heeft u felle kritiek op deplatforming. Maar is het niet legitiem om dubieuze figuren als Holocaust revisionist David Irving of als Dyab Abou Jahjah om even iemand op 'links' te noemen geen podium te bieden?

'Ik vind antisemieten, Holocaust-ontkenners en -revisionisten echt van een andere categorie. De Holocaust is geen mening maar een feit. En iemand als Abou Jahjah moet vooral kunnen zeggen wat hij

wil, maar als fatsoenlijke krant of uitgeverij zou het je een eer moeten zijn om hem geen podium te geven.

Het deplatformen, wat intersectionalisten propageren, is volgens mij iets anders. Zij richten zich op meningen die kwetsend zouden kunnen zijn voor zogeheten gemarginaliseerde groepen. Dus hoeft je iemand maar seksist, fascist of racist te noemen en hij mag niet meer spreken. Dat is wel een heel makkelijke manier om andersdenkenden de mond te snoeren. Dan belanden we in de wereld van socioloog Willem Schinkel, die jij eerder geïnterviewd hebt. Hij vindt iedereen rechts van BIJ1 een fascist. Dat vind ik heel eng.'

Hoe vrij voelt u zich om uw mening te uiten? U krijgt van 'links van links' op Twitter veel kritiek. Ze noemen u onder meer een 'racistisch lasterend dom wijf', 'haatoma', 'haatheks' en 'opgegraven lijk'. Bent u ook wel eens bedreigd? En hebben mensen wel eens opgeroepen dat u ontslagen moet worden?

'Wat mensen op Twitter tegen mij zeggen, daar trek ik mij niet zoveel van aan. Ik zit op Twitter, maar doe er niet zo veel mee. Dat lijkt mij wel zo verstandig. En nee, ik voel mij niet in mijn vrije meningsuiting bedreigd. Wel denk ik goed na over wat ik zeg en ook waar ik dat zeg. Heel veel mensen heb ik zien radicaliseren, naar links of naar rechts. Ik wil hiermee niet geassocieerd worden. Ik heb er laatst serieus over nagedacht of ik wel bij Thierry Baudet aan tafel wilde schuiven bij WNL, omdat ik niet graag in die hoek wil worden weggezet. Maar ik kreeg de garantie dat ik de ruimte had om stevige kritiek op Baudet te leveren. Dat is ook gebeurd.

Ook zal ik niet zo snel aanschuiven op een bijeenkomst met allemaal antiracisme-activisten. Zij roepen meteen dat je een racist bent. Ik zit daar niet op te wachten. Gelukkig zitten zij ook niet op mij te wachten.'

In uw boek beschrijft u dat de antiracisembeweging een antisemitisme probleem heeft. Wat moet de beweging doen om dat antisemitisme tegen te gaan? Of is de beweging inherent antisemitisch?

'Dat laatste gaat mij veel te ver. Maar ik zie wel griezelige tendensen waar we alert op moeten zijn. Kritiek op Israël schuurt vaak heel dicht tegen antisemitisme aan. Daarnaast

'Antiracisten eigenen zich structureel de Holocaust toe'

Kiza Magendane en Tayfun Balcik. Is de antiracisembeweging qua opvattingen niet veel diverser dan de opinies van *OneWorld*?

'Kiza Magendane, voormalig GroenLinks-politicus Zihni Özdi, schrijver Abdelkader Benali en anderen geef ik in mijn boek alle credits die ze verdienen. Er is inderdaad ook een tegenbeweging zichtbaar. Er zijn mensen die aan identiteitspolitiek zouden kunnen doen, omdat ze van kleur zijn, maar het niet doen omdat ze niet in die mal gedrukt willen worden. Ik hoop dat het er meer worden. Maar ik weet niet wie er wint, de individualisten of de zeloten.'

U heeft een streng christelijke achtergrond, maar u heeft zich daarvan losgemaakt. Vormen de intersectionele feministen en hedendaagse antiracisten volgens u eigenlijk niet ook een soort kerk? De 'woke kerk', waar cabaretier Arjen Lubach dat grappige liedje over heeft gemaakt?

'Het is absoluut een soort kerk, met verstikkende regeltjes en dogma's. Daarnaast kent deze kerk ook heiligen. Gloria Wekker wordt echt bewierrookt.

In mijn boek noem ik het niet, maar een heel goed voorbeeld van een verstikkend regeltje is hoe er tegenwoordig in deze kringen met haardracht wordt omgegaan. Als je als zwarte vrouw je haar niet *natural*

erger ik mij wezenloos aan hoe de antiracisembeweging met de Holocaust omgaat. Antiracisten zijn heel erg tegen 'culturele toe-eigening', dat je als wit mens elementen uit een minderheidscultuur gebruikt. Maar antiracisten eigenen zich structureel de Holocaust toe. Zo zou de slavernij erger zijn dan de Holocaust, omdat de slavernij eeuwenlang heeft geduurd. Ik vind dit een heel kromme vergelijking. Het doel van de trans-Atlantische slavernij was om zwarte mensen uit te buiten voor economisch gewin, niet om ze uit te roeien, terwijl de nazi's geprobeerd hebben om alle Joden te vermoorden.

Ook de Kristallnacht-herdenking wordt door de antiracisten toegeëigend. Het gaat niet meer om de Joden die vervolgd werden, maar om racisme in het algemeen, of om de Joodse staat die de Palestijnen onderdrukt. Net zo misselijk is het clubje 'Geen 4 mei voor mij', dat vindt dat het afgelopen moet zijn met dat 'gezeur' over de Joden. En je hebt die hippe linkse dominee Rikko Voorberg, die op 4 mei verdronken vluchtelingen wilde herdenken. Zou je op 1 juli tijdens Ketikoti aandacht vragen voor de Europese slaven destijds in Noord-Afrika of voor moderne vormen van uitbuiting, dan zouden de organisatoren dat niet zo leuk vinden, denk ik. Maar 'Geen 4 mei voor mij' is volgens antiracismeactivisten natuurlijk wel prima.' •



ergosana

Medisch Adviesbureau

Dr. İsmail Sevinç

Arts arbeid en gezondheid/verzekeringsarts

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl - 0624706882



**Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs**



**Medische Keuring
Levensverzekering**



**Verzuim &
Re-integratie**



**Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven**

RIJBEWIJSKEURING OOK OP ZATERDAG

Interview.

‘Als Oranje tegen Marokko voetbalt, ben ik voor Oranje’

Vijftig jaar Marokkaanse migratie: succesverhaal of mislukking?
Rachid Benhammou blikt terug met Abdessamad Taheri (eerste generatie)
en Younes Achahboun (tweede generatie).

● RACHID BENHAMMOU



YOUNES ACHAHBOUN (LINKS) EN ABDESSAMAD TAHERI (RECHTS) (FOTO'S: RACHID BENHAMMOU)

Een halve eeuw geleden verlieten de eerste Marokkanen hun land om hun geluk in Nederland te zoeken. De jonge, sterke mannen en vrouwen van toen zijn nu bejaard, teruggekeerd of al overleden. Vijftig jaar later maken hun

kinderen en kleinkinderen duidelijk dat ze zich hier geen gast voelen, maar deel uitmaken van de Nederlandse samenleving - met alle rechten en plichten die daarbij horen.

Dit jaar wordt in heel het land vijftig jaar migratie gevierd met onder andere bijeenkomsten, lezingen, festiviteiten en publicaties van

literatuur. *De Kanttekening* sprak met twee Marokkaanse Nederlanders van verschillende generaties over migratie, integratie en het Nederlander-zijn.

De Haagse ambtenaar en coach Abdessamad Taheri kwam in 1979 naar Nederland en behoort tot de eerste generatie Marokkaanse

Nederlanders. Younes Achahboun is van de tweede generatie. Hij werd in 1996 in het Haagse Haga ziekenhuis geboren en groeide op in de Schilderswijk. De 24-jarige studeert, bezorgt medicijnen aan huis en wil later jongerenwerker worden. ‘Nee, geen drugs. Gewoon medicijnen.’

Hoe noem je jezelf? Nederlander, Marokkaanse Nederlander, Marokkaan?

Younes: 'Officieel ben ik gewoon een Nederlander met Marokkaanse roots. Ik voel mij zowel Nederlands als Marokkaans. Als ik aan het werk ben bij de apotheek of wanneer ik medicijnen bezorg ben ik Younes de Nederlander. Maar als ik s 'avonds over straat loop met mijn capuchon op, dan ben ik 'die Marokkaan'. Het is hoe mensen je willen zien.

Wat betreft mijn eigen gevoelens: ik voel mij Nederlander omdat ik niet alleen hier ben geboren en opgegroeid, maar omdat ik meedoe in de samenleving. Natuurlijk heb ik ook Marokkaanse gevoelens, maar in de praktijk komt het Nederlandse vooral naar boven. Als ik bijvoorbeeld Marokkaans praat met iemand, moet ik de woorden eerst in mijn hoofd vertalen omdat ik in het Nederlands denk.'

Abdessamad: 'Ik waardeer mijn Rif-fijnse roots heel erg en ik haal daar ook mijn kracht uit. Maar ik merk dat ik in mijn doen en laten vooral Nederlands ben. Als Oranje tegen Marokko voetbalt, ben ik voor Oranje. Dat heeft ook een beetje met politiek te maken. Ik ben vervreemd geraakt van Marokko, door alles wat daar gaande is. Vroeger kon ik heel fanatiek voor Marokko zijn, maar dat is in de loop der jaren veel minder geworden.'

Overall in het land wordt vijftig jaar migratie gevierd. Valt er wel iets te vieren?

Abdessamad: 'Ja en nee. Ik zal het proberen uit te leggen. Er valt wat te vieren omdat je ziet dat veel mensen hun weg hebben kunnen vinden in dit land, hun kansen hebben gegrepen en het best goed doen. Ze zijn onderdeel van de samenleving. Aan de andere kant zie je helaas ook veel mensen die de boot missen. Ze draaien niet lekker mee, voelen zich niet thuis of vallen buiten de boot. Deels ben je natuurlijk altijd zelf verantwoordelijk voor hoe je leven eruit ziet. Maar er zijn ook omstandigheden die ervoor zorgen dat je een bepaalde kant wordt opgeduwd.

Als jongeren zich gediscrimineerd voelen en het idee hebben dat ze tweederangs burgers zijn, dan kun je twee dingen doen. Of je gaat er bij de pakken neerzitten en niks doen, of je gaat je afvragen wat je zelf kunt doen om het tij te keren. Ergens kan ik het wel begrijpen dat iemand dan denkt: 'Waar doe ik het

voor, waarom zou ik mijn best doen op school of op werk? Ik word toch niet voor volwaardig gezien'. Maar die houding brengt je niet verder. Het zal je niet gelukkig maken.'

Younes: 'Ik zie het anders. Omdat ik altijd het verhaal van mijn eigen vader erbij pak. Die man is, zoals velen, begin jaren zestig naar Nederland gekomen om zijn kinderen een beter leven te geven dan hij zelf heeft gehad. Hij heeft keihard gewerkt, onder andere in de kassen. Maar ondanks de slechte ontberingen en lage salarissen heeft hij wel een toekomst voor ons opgebouwd, een toekomst in een land waar je kansen en mogelijkheden hebt. En of je die met beide handen grijpt, ligt helemaal aan jezelf.

Als je je gediscrimineerd voelt, moet je sowieso niet in die slachtofferrol blijven hangen. Je mag tegen mij zeggen wat je wilt en denkt. Ik voel me niet aangesproken. Ook niet wanneer die gekke blonde in de Tweede Kamer weer iets roept. Het boeit me niet. Ik doe gewoon mijn ding, word omringd door mooie mensen en heb mijn draai gevonden in deze samenleving. Je moet je niet laten afleiden door wat sommige mensen zeggen. Dat zijn de belemmeringen die je onderweg tegen komt.'

Zeg je dat ook tegen leeftijdsgenoten in de Schilderswijk die het niet zo goed doen in de maatschappij?

Younes: 'Ja, hoor. Ik zeg altijd: 'Houd eerst jezelf een spiegel voor, voordat je een ander de schuld geeft.' Misschien heeft die houding met mijn opvoeding te maken. Maar mijn principes spelen hier zeker een grote rol. Ondanks dat ik in de Schilderswijk ben opgegroeid, waar de kans op schooluitval groot is, zou ik bijvoorbeeld nooit iemand beroven of drugs kunnen verkopen. Ik heb ook het geluk gehad dat ik in mijn jeugd mensen om mij heen had met kennis en ervaring. Mensen die mij leerden hoe goed te leven. Als je elke dag in de coffeeshop rondhangt kom je andere mensen tegen en krijg je andere zaken mee.

Toen ik vijftien jaar oud was werd ik opgepakt door de politie en moest ik drie dagen zitten. Ik weet nog dat dat mijn vader veel pijn had gedaan. Hij zei tegen mij: 'Ik ben al meer dan veertig jaar in dit land. Al die jaren heb ik keihard gewerkt en de politie heeft mij nooit aangesproken, laat staan aangehouden voor iets. Hoe komt het dan dat jij, als

vijftienjarige, in een cel hebt moeten zitten?' Dat was voor mij een *eyeopener* en het moment dat ik besloot de pleintjes te vermijden.'

Is de migratie in jullie ogen gelukt?

Abdessamad: 'Ja, voor 100 procent. Het is maar net hoe je daartegen aan kijkt. Pak de redenen erbij van waarom mensen ooit zijn vertrokken. Dus zaken als armoede, geen werk, geen onderwijs, geen gezondheidszorg of geen toekomstperspectief. Vervolgens ga je naar een land waar je, als je je heen breekt, zeker bent van hulp. Als je werk zoekt, vind je dat. Als je je kind inschrijft op school, dan ben je zeker van gedegen onderwijs. Je verhuist van een omgeving met nul perspectief naar een omgeving waar je alles kunt bereiken. Ja, dan is de migratie goed gelukt.'

Ja, voor de migranten zelf. Maar geldt dat ook voor de Nederlandse samenleving? Hoe zit het dan met de integratie?

Abdessamad: 'De discussie over het wel of niet meedraaien in de maatschappij is een andere. De integratie is helemaal gelukt als eenieder volwaardig meedraait en zich ook volwaardig voelt. En dat is deels gelukt en voor een deel ook niet. Je bent geïntegreerd wanneer je het gevoel hebt dat je onderdeel bent van de maatschappij, en niet wanneer je een dikke BMW voor de deur hebt staan.'

Younes: 'Klopt, het is een gevoel dat je hebt. Ik ben best positief over de stappen die de afgelopen vijftig jaar zijn gemaakt. Maar er ook zijn hele groepen die daar een heel ander gevoel bij hebben. Sommige jonge-

'Ik merk dat ik in mijn doen en laten vooral Nederlands ben'

ren die hier geboren zijn, en waarvan je zou zeggen dat juist zij volwaardige Nederlanders zouden moeten zijn, hebben dat gevoel niet. Mijn generatiegenoten. Dat is jammer.'

Hoe komt het dat juist die generaties dat gevoel niet hebben?

Abdessamad: 'Het is misschien een cliché, maar cultuur speelt een rol. Daarnaast speelt religie een rol. Wat maakt dat iemand zich wel of niet thuis voelt, met daarbij alle normen, waarden en gewoontes die je ouders hebben mee genomen naar dit land? Bij velen speelt de omgeving waarin je je verkeert een belangrijke rol in de keuzes die je maakt.

Een voorbeeld: de meeste Marokkaanse Nederlanders komen uit het Rif-gebied. De link tussen Amsterdam en Ketama (stadje in de Rif waar veel hasj vandaan komt, red.) is softdrugs. Nederland staat heel lang bekend als een land dat softdrugs gedooft. En laat Riffijnen nou precies uit een gebied komen waar veel softdrugs worden geproduceerd. Veel Marokkaanse Nederlanders zijn daarom ook werkzaam in dat veld, als logistiek medewerker of als transporteur. Gelukkig hebben we het hier over een kleine groep, want de meesten zijn elders werkzaam en draaien lekker mee. Het gaat echt om de omgeving waarin je verkeert.'

Wat is dan de juiste omgeving?

Abdessamad: 'Dat is een omgeving waarin je gewezen wordt op de kansen en mogelijkheden. Kijk, de eerste generatie was vooral bezig met overleven. Lange werkdagen met het perspectief om ooit terug te keren. Die mensen hadden de kennis en de tijd niet om hun kinderen op een juiste manier te begeleiden in

'Je mag tegen mij zeggen wat je wilt, voel me niet aangesproken – ook niet wanneer die gekke blonde in de Kamer weer iets roept'



'Het gevoel dat je niet wordt geaccepteerd door deze maatschappij leeft niet alleen onder 'allochtonen''

Ik zie de toekomst niettemin rooskleurig in. Let wel, de migratie zal nooit stoppen. Mensen zullen altijd op zoek gaan naar een beter leven in een ander land. En dus zullen de problemen zich blijven voordoen. Het is dan de kunst hoe je met elkaar die problemen aanpakt. En leren van de fouten die we vroeger hebben gemaakt. Links Nederland kan zich dat wel aantrekken.'

Wat bedoel je daarmee?

Abdessamad: 'Nou, dat linkse partijen de problemen rondom integratie te lang hebben laten liggen. Ze zijn te lang te soft geweest voor migranten en te lang te soft geweest voor rechts, terwijl rechts nu het onderwerp naar zich toe heeft getrokken. Het pappen en nathouden is voor niemand goed geweest. Je ziet gelukkig wel dat men die fouten nu inziet en het anders wil.'

Younes: 'Kijk, de multiculturele samenleving kan dé ideale samenleving zijn. Een samenleving waar je met elkaar leeft en vooral van elkaar leert. Die multiculturele samenleving wordt vaak gezien als een beperking, maar ik zie het vooral als een verrijking.'

Ik denk dat we de komende jaren wel te maken zullen krijgen met andere problemen, bij andere nieuwkomers. Denk aan de vluchtelingenproblematiek op dit moment. Maar ik heb vertrouwen in deze maatschappij, in de mensheid, en ook in mijzelf. Je moet niet in de slachtofferrol blijven hangen, maar vooruit kijken, optimistisch zijn. Ik geloof dat we er in Nederland met z'n allen uit zullen komen, vooral als ik later minister-president van dit land ben.' ●

en naar de Nederlandse maatschappij. Wanneer er een brief van school op de deurmat lag, dan moesten die mensen bij anderen zijn om die te vertalen. Gelukkig is dat nu heel anders, maar het speelde wel een rol in het feit dat men wel of niet mee kon draaien in de samenleving.'

Heeft de Nederlandse overheid zelf ook steken laten vallen?

Abdessamad: 'Toen minister Blok nog Tweede Kamerlid was (voor de VVD, red.), zei hij ooit: 'De integratie is gelukt én niet gelukt dankzij het ingrijpen van de overheid, en het is gelukt én niet gelukt ondanks het ingrijpen van de overheid.' Tsja, een uitspraak van niks natuurlijk. Maar als je het goed bekijkt, dan zie je dat daar wel een kern van waarheid in zit. De overheid heeft decennialang veel gedaan om de integratie van nieuwkomers in goede banen te leiden. Toch heeft men ook veel steken laten vallen, zoals met Arabische lessen voor kinderen onder schooltijd.'

Dat hadden ze nooit mogen doen. De tijd die veel kinderen met Marokkaanse roots spendeerden om de Arabische taal te leren hadden ze goed kunnen gebruiken om de

Nederlandse taal en rekenen onder de knie te krijgen. Het ergste was dat we niet eens les kregen in de taal en cultuur van onze ouders en grootouders, die een andere cultuur hadden en Berbers spraken. Dat Nederland zich daarvoor geleend heeft, ongelooflijk. Er werd je geen taal en cultuur aangeleerd, maar Marokkaans nationalisme.'

Younes: 'Ik heb gelukkig geen Arabische lessen gehad op school. Wel Koranlessen in de moskee. Maar ik snap wel dat wanneer een overheid jou je gang laat gaan en je niet bezig bent met de Nederlandse samenleving, dat het dan makkelijker is om in je eigen cocon te blijven hangen en minder meedoet met de rest.'

Wat spreken jullie thuis? Nederlands of Berbers?

Younes: 'Thuis spreken we meestal Berbers, maar vaak ook Nederlands. Mijn moeder vond het wel prettig als we Nederlands spraken, zodat ze het ook sneller kon leren.'

Abdessamad: 'Vroeger spraken we alleen Berbers thuis. Wanneer we Nederlands spraken, werd ons al snel gewezen op het feit dat de taal

van je moeder heel belangrijk is. Dat we anders die taal zouden vergeten. Dat was wel hard werken voor ons, want het Nederlands was onze eerste taal.'

Spreek je nu ook alleen Berbers met je eigen kinderen?

Abdessamad: 'Nee, met mijn kinderen spreek ik alleen Nederlands. Ik vind het wel belangrijk dat ze Berbers leren, maar het is nog belangrijker dat ze meedoen in deze samenleving, hun samenleving.'

Hoe zien jullie de migratie en integratie in de komende vijftig jaar?

Abdessamad: 'Optimistisch. Een deel zal het heel fijn hebben met elkaar én met anderen. Daarnaast zullen ook veel mensen in hun eigen omgeving blijven hangen, wat een gemiste kans is. Het gevoel dat je niet wordt geaccepteerd door deze maatschappij leeft niet alleen onder 'allochtonen'. Ook sommige autochtone Nederlanders vinden het steeds moeilijker om mee te draaien in deze maatschappij, vanwege bijvoorbeeld economische redenen of vanwege de ingewikkelde bureaucratie.'

‘Met gesegregeerd onderwijs is de samenleving niet gediend’

Tolerantie en gelijkheid leken zulke Nederlandse waarden. Maar de afgelopen decennia neemt de segregatie in de maatschappij en op scholen toe. Zwarte en witte scholen zijn een veelvoorkomend fenomeen. Filosoof Kees Vuyk schrijft erover in zijn recente boek *De feilbare mens*. ‘We zijn in veel opzichten harder geworden.’

● MARISKA JANSEN

Zijn ouders hebben alleen lagere school, net als zijn familieleden van toen. Voor Kees Vuyk (1953), een late babyboomer, waren er in de snel groeiende naoorlogse welvaart veel meer kansen. Hij volgde het gymnasium en bezocht daarna de universiteit. Een paar generaties verder is deze opwaartse onderwijsmobiliteit in de meeste autochtone families voltooid.

Dit heeft grofweg twee groepen tot gevolg, stelt filosoof Vuyk in *Oude en nieuwe ongelijkheid*, dat in 2018 bekroond werd met de Socratesbeker voor het beste filosofieboek. Het gaat hier om de hoogopgeleiden en de achterblijvers, twee groepen die steeds minder contact met elkaar hebben. Ze richten hun vrije tijd anders in, kijken naar andere programma's en hebben eigen interesses.

Ook in zijn vorige maand verschenen boek *De feilbare mens* gaat Vuyk in op de ongelijkheid tussen deze twee groepen. Het fenomeen van zwarte en witte scholen is hierop terug te leiden, waarbij er lange tijd vanuit werd gegaan dat wit staat voor hoogopgeleid en zwart voor laagopgeleid - al begint daarin iets te veranderen.

Waarom is er sterke segregatie op scholen in grote steden?

‘Dat heeft te maken met de keuze van ouders en de vrijheid van onderwijs. Hoogopgeleide ouders maken vaak een weloverwogen keuze voor een bepaalde school of type onderwijs. Ze willen voor hun kinderen



'Migranten kinderen hebben gemiddeld geen gelijke kans vergeleken met witte kinderen'

net als voor zichzelf een goede positie in de samenleving. Dat doen ze door de juiste school te kiezen, bijlessen en examentrainingen te kopen en hun kind te helpen bij ingewikkelde schoolopdrachten. Lager opgeleide ouders hebben niet zo'n uitgesproken toekomstambitie voor hun kinderen. Zij kiezen een school vaak omdat hij makkelijk bereikbaar is.

Daar komt bij dat de meeste ouders voor een school met ouders en kinderen kiezen waarin ze zich herkennen. Hoogopgeleiden, vaak witte ouders, zijn geneigd om hun kinderen op een witte school te plaatsen. Lager opgeleide ouders, al dan niet met een migratieachtergrond, komen bij de zwarte school in de buurt terecht - die vaak minder goed is.'

Twintig jaar geleden gebeurde het regelmatig dat hoogopgeleide ouders met een groepje naar een zwarte school in de buurt gingen. Dat hoor je nu bijna nooit meer.

'Het aantal mensen met een niet-westerse migratieachtergrond in de steden nam toe, daardoor nam de acceptatie af. Twintig jaar geleden was onze samenleving idealistischer en toleranter, we zijn in veel opzichten harder dan toen. Dat komt ook door de economie. De competitiviteit is sterker geworden. Ook in het onderwijs. Kinderen van hoogopgeleiden moeten naar de beste scholen want ze moeten presteren. We knokken voor een hoog inkomen, de beste posities, een mooi huis. Op de juiste sportclubs leer je contact leggen met goede milieus.

Wat heb je aan vrienden uit een achterstandsmilieu? Allemaal ballast. Je kunt beter iemand leren kennen die ook de dochter van een dokter of advocaat is. Er is geen sterk geluid meer dat het ook anders kan. De wens bij ouders om kinderen gemengd naar school te laten gaan,

sluimert vast nog wel ergens. Maar die wordt overstemd door andere motieven die de overhand hebben.'

Je hoort hoogopgeleide ouders vaak zeggen dat het gaat om het onderwijsmodel of zelfontplooiing. 'Maar ondertussen worden er op die scholen ranglijsten opgesteld, alles wordt gemeten en bekend gemaakt. Welke scholen hebben de hoogste cito-score, hoeveel leerlingen stromen door naar havo en vwo? Je ziet het ook aan de universiteit. Studenten willen allemaal een bestuursbaantje, een stage, een extra studie. Is dat zelfontplooiing? Nee, dat is allemaal voor het cv. Ze zijn zo bang om economisch te falen. Ze denken in *winning en losing*. en willen geen mislukking zijn.'

Geldt dat ook voor de laagopgeleide ouders?

'De lagere en middengroepen zijn ook bezorgd. Terecht, want ze zitten vaak in de verdrukking. Van de huidige groei van de economie merken ze weinig. Qua bestedingspatroon zitten ze al heel lang op de nullijn, of zelfs daar beneden. Maar zij schreeven hun ambitie niet op. In plaats daarvan haken ze af en geloven niet meer dat een goede opleiding voor hun kinderen belangrijk is.

Er is nog een ander aspect. Er is een soort afroomeffect geweest. Autochtonen hebben hun opleidingsplafond bereikt, gemiddeld neemt hun niveau niet meer toe. Het in gescheiden groepen leren en leven van hoog- en laagopgeleiden heeft gevolgen. Leervermogen, intelligentie is erfelijk. Slimme mensen ontmoeten vooral slimme mensen en worden samen slimme ouders. Die krijgen meestal slimme kinderen. Het omgekeerde is ook het geval. Laagopgeleide mensen ontmoeten laag opgeleiden en krij-

'Houd kinderen van verschillende niveaus en achtergronden zo lang mogelijk bij elkaar'

'Waarom zeggen we niet: het moet afgelopen zijn met die zwarte en witte scholen?'

gen kinderen die minder intelligent scoren.

Het komt nog wel eens voor dat er in de autochtone middengroep kinderen met meer intellectuele begaafdheid bijkomen, maar die kans is kleiner dan vroeger. Bij migrantengroepen is dit overigens niet het geval, die staan nog maar aan het begin van de ladder van sociale stijging. Dáár zitten op dit moment de slimme kinderen die door onderwijs maatschappelijk enorm gaan stijgen.'

Krijgen zij die kans wel? Anders dan de babyboomers zitten ze vaker op zwakke scholen.

'Kinderen uit migrantengezinnen hebben gemiddeld genomen geen gelijke kans om vooruit te komen vergeleken met witte kinderen. Ouders met een migratieachtergrond kennen de Nederlandse schoolcultuur vaak niet goed. Ze kiezen zwakke buurtscholen waar al die slimme blanke kindertjes waarop ze kunnen meeliften, niet op zitten.'

Maar er ontstaat toch ook een gekleurde bovenklasse?

'Zeker. En dat brengt een nieuw fenomeen met zich mee. De grote kloof tussen hoog- en laagopgeleide Nederlanders kan óók ontstaan in de migrantengemeenschappen. Mijn ongunstigste scenario is dat de slimme kinderen met Turkse en Marokkaanse wortels wel opgenomen worden in de samenleving en een goede baan krijgen, maar alle anderen juist achterblijven. Hoge-opgeleide migranten en autochtonen vormen al steeds meer één groep.'

Vormen die lager opgeleide migranten op dezelfde manier één groep met lager opgeleide autochtonen?

'Ik ben bang dat daar problemen ontstaan. Deze twee groepen moe-

ten met elkaar concurreren. Er zijn te weinig betaalbare woningen. Banen met vastigheid, sociale voorzieningen en een goed pensioen worden schaarser. De weinige mogelijkheden die er zijn gaan wellicht eerder naar autochtone laagopgeleiden omdat die de taal en cultuur beter kennen. Er is ook discriminatie. Particuliere woningbezitters, waar steeds meer gezinnen op zijn aangevoelen, verhuren minder snel aan mensen met een Arabische naam.'

Hebben hoogopgeleide ouders een verantwoordelijkheid om een minder segregerende schoolkeuze te maken?

'Ouders die een school kiezen denken 'hoe meer gelijkvormigheid, hoe beter het is voor onze kinderen'. Het kan best zijn dat je als individu gelukkiger bent tussen gelijkgestemden. De vraag is alleen of de samenleving gediend is bij gesegregeerd onderwijs. Ik denk het niet.

In mijn nieuwe boek *De feilbare mens* doe ik een voorstel voor middenscholen: houd kinderen van verschillende niveaus en achtergronden zo lang mogelijk bij elkaar. Dat hoeft niet bij wiskunde, maar wel bijvoorbeeld bij een vak als maatschappijleer. Het wordt pas echt interessant als gymnasiasten en vmbo'ers samen discussiëren. Zo begrijpen ze hun toekomstige maatschappij beter. Ik denk daarom dat we moeten nadenken over het inperken van de vrije schoolkeuze. We hebben sinds kort een vrouwenquotum in de top van grote bedrijven.

Waarom zeggen we niet: het moet afgelopen zijn met die zwarte en witte scholen? Scholen moeten aan bepaalde quota voldoen en zo verplicht mengen. Artikel 23 van de Grondwet, de vrijheid van onderwijs, mag niet betekenen dat we ons neerleggen bij segregatie.'

Is er niet gewoon een nieuwe vorm van verzuiling?

'De verzuiling had niets met intellect en huidskleur te maken. Eigenlijk bracht het uiteenlopende groepen juist bij elkaar. In de katholieke zuil zaten arbeiderskinderen bij de kinderen van de dominee en de notaris in de klas. Ze leerden verschillende milieus kennen. In het dorp waar ik opgroeide gingen alle mensen op zondag naar de kerk. Aan die diversiteit is na de verzuiling steeds meer een eind gekomen. Plekken waar mensen uit verschillende milieus op een vanzelfsprekende manier bij elkaar komen, zijn er veel minder.' ●

‘We moeten geen middelen schuwen om discriminatie te bestrijden’



RUTGER GROOT WASSINK (FOTO'S: GEMEENTE AMSTERDAM)

25 jaar geleden stemde hij nog op de trotskisten, nu is Rutger Groot Wassink wethouder in de grootste stad van het land. *De Kanttekening* sprak dit uitgesproken GroenLinks-kopstuk over zijn opmerkelijke politieke levenswandel, zijn strijd voor sociale rechtvaardigheid, over oplaaiend extremisme en de staat van zijn partij. ‘Het mag van mij wel wat spannender.’

● EWOUT KLEI

Vanwege zijn uitgesproken linkse opstelling en zijn markante baard wordt GroenLinkser Rutger Groot Wassink wel eens met communistische kopstukken Marx en Lenin vergeleken. In rechtse kringen geldt de

Amsterdamse wethouder Sociale Zaken, Diversiteit en Democratisering als één van de boegbeelden van een ‘linkse, losgeslagen hoofdstad’. ‘Zodra je de open inrichting Amsterdam verlaat, kom je in het echte Nederland’, stelde *Volkskrant*-columnist Arthur van Amerongen vorige maand in een interview met

de Kanttekening.

Groot Wassink zelf fungeert regelmatig als een rode lap op een stier voor rechtse mensen binnen en buiten Amsterdam. Zo kwam hij onder een vergrootglas terecht toen hij in maart vorig jaar, toen nog als lijsttrekker van GroenLinks, meeliep in een antiracismedemonstratie

tegen onder andere de komst van Forum voor Democratie in de Amsterdamse politieke arena: ‘Geen racisten in de raad.’

Dit jaar haalde hij het landelijke nieuws met onder meer een *Telegraaf*-artikel over het geven van speciale ‘privilege-trainingen’ aan witte ambtenaren. En in november nog

‘Als ik nu jong was, dan zat ik nu misschien wel bij Extinction Rebellion’

ging Groot Wassink *viral* op social media nadat hij bij BNR ageerde tegen de komst van omroep *Ongehoord Nederland*: ‘Racisme is geen mening. Dat valt dus niet onder de vrijheid van meningsuiting.’

Bij zijn geboorte zag het er niet meteen naar uit dat Groot Wassink zou uitgroeien tot GroenLinks-kopstuk en ‘machtigste man van Amsterdam’, zoals Micha Cohen hem in *Vrij Nederland* omschrijft. De in 1974 in Doetinchem geboren Groot Wassink komt niet bepaald uit een typisch rood nest, laat staan een politiek geëngageerd gezin.

Groot Wassink groeide weliswaar op in een Achterhoeks gezin dat het niet breed had, maar zijn ouders waren kleine ondernemers die vooral hard werkten en verder niet stemden. ‘Mijn partijgenoot Femke Roosma, voorzitter van de GroenLinks-fractie in de Amsterdamse gemeenteraad, kwam wél uit een echt sociaaldemocratisch nest’, vertelt hij op zijn werkkamer in de Stopera, het Amsterdamse stadhuis. ‘Haar grootvader werd begraven met een PvdA-vlag op zijn kist.’

Hij werd politiek bewust door zijn liefde voor geschiedenis. Hierdoor ging Groot Wassink veel lezen en discussieerde hij wat af met zijn broers. ‘Denk aan de ongelijkheid in de samenleving. Het maakte echt een verschil of je wat te besteden had. Leerlingen die uit armere wijken kwamen kregen structureel een lager schooladvies, ongeacht hoe intelligent je was.’

Ook rapmuziek liet het politieke vuur in hem branden. Hij luisterde er veel naar vanaf zijn puberteit, eind jaren tachtig, begin jaren negentig. Zijn favoriete act is nog

altijd Public Enemy. ‘Ik heb hier in mijn werkkamer ook een plaat van ze. In rap en hiphop zitten vaak sterke politieke boodschappen.’

Tijdens zijn studie Geschiedenis aan de Universiteit Utrecht, met onder meer Maarten van Rossem en Arend-Jan Boekestijn als docenten, werd hij zich bewust van zijn andere sociale achtergrond. ‘In tegenstelling tot veel van mijn medestudenten was ik de eerste uit mijn familie die naar de universiteit ging.’ Hij raakte er erg geïnspireerd door linkse denkers, denkers die naar eigen zeggen ‘nog steeds niet in de Achterhoek zijn doorgedrongen.’

Hoe kwam u uiteindelijk in de politiek terecht?

‘Dat duurde even. Toen ik 1994 voor het eerst stemmen mocht stemde ik op de SAP, de trotskistische partij. Tien jaar eerder waren ze nog voor de wereldrevolutie, maar ze hadden in 1994 een heel redelijk programma. Ik heb de SAP nog een brief geschreven om wat voor ze te betekenen, maar ik heb nooit antwoord gekregen.’

Ik stemde daarna GroenLinks, vanwege de oppositie tegen paars, en kwam echt met de partij in aanraking toen het partijbureau, dat ook in Utrecht gevestigd is, een portier zocht. Ik las hun advertentie in de universiteitskrant, solliciteerde en werd aangenomen. Ze vroegen mij nog of ik ook had gesolliciteerd als een andere partij hiervoor had geadverteerd. Maar ik antwoordde dat ik links ben. Bij de gemeenteraadsverkiezingen stemde ik ook GroenLinks.

Het was een ideaal baantje. Je werd goed betaald, hoefde bijna niets te doen, alleen wat stoelen en tafels klaarzetten en de koffie verzorgen. En in de tijd dat ik niets te doen had kon ik in de bibliotheek een heleboel interessante boeken lezen.

Dankzij dit baantje rolde ik de wereld van GroenLinks binnen. Ik hielp ze met de Europese campagne van 1999, ging werken voor op het secretariaat voor de afdeling buitenland, onderhield het Turks-Koerdisch Netwerk en hield mij bezig met de democratisering van Indonesië en Noord-Afrika. Pas later werd ik vertegenwoordiger voor de partij.’

In Amsterdam?

‘Ja, ik wilde heel graag naar Amsterdam. Daar woonden mijn vrienden. Ik kreeg samen met mijn vriendin

een woning. Zij kreeg werk in Amsterdam, ik kreeg een baan bij het FNV en we konden een huisje huren in de Staatsliedenbuurt, waar we nog steeds wonen. Al vrij gauw werd ik actief voor de plaatselijke afdeling. Ik kwam op de GroenLinks-lijst van de stadsdeelraad terecht, werd in de deelraad verkozen en werd al snel fractievoorzitter.’

Uw scriptie ging over de ideologie van de Rote Armee Fraktion, de Duitse extremlinkse terreurbeweging. U was kritisch op de organisatie: het doel heiligt de middelen nooit, zei uw vader tegen u. ‘Als je Thierry dood wilt schieten, roep dan pang’, zong een linkse demonstrante dit voorjaar op een demonstratie van AFA, de Anti Fascistische Aktie. Ligt voor u daar een grens?

‘Dat laatste is inderdaad over de grens, vind ik. Ze is niet voor niets ook veroordeeld voor deze uitspraak. Voor mij is de wet de grens. Je kunt in dit soort zaken nooit 100 procent absoluut zijn. Het hangt van de context af. Stel dat Nederland bezet wordt, dan gelden er andere regels. Maar in een democratische wereld zijn geweld en bedreigingen uit den boze. Als historicus weet ik bovendien dat geweld nooit tot een duurzame oplossing leidt.’

Dus u bent toch een beetje conservatief geworden door uw geschiedenisstudie?

‘Nou, het ligt een beetje anders. Ik schreef mijn scriptie over de RAF omdat ik het fascinerend vond dat hele verstandige mensen zulke onverstandige keuzes konden maken en de grens overgingen door geweld te gebruiken. RAF-leider Ulrike Meinhof schreef als journalist intelligente stukken, maar koos toch voor ideologische verdwazing. Bij de RAF heiligde het doel de middelen. Maar als je strijdt voor gelijkheid en sociale rechtvaardigheid, dan is het gebruik van geweld principieel verkeerd.’

Hoe reageert u als wethouder op radicale acties?

‘Veel rechtse mensen denken dat ik gekraakt heb, wat niet waar is. Maar ik vind dat er met activisme en ook met burgerlijke ongehoorzaamheid niets mis is. Ik sta daar positief tegenover. De grens ligt voor mij bij het gebruik van geweld. Je moet daarnaast weten welke rol je speelt. Mijn rol als burger is een andere als die van gemeenteraadslid. En nu ik

‘Forum heeft racistische tendensen, maar ik maak mij vooral zorgen over hoe andere partijen hiermee omgaan’

wethouder ben is die rol weer anders. Je moet je bewust zijn van je rol. Als gemeenteraadslid kun je geen deuren intrappen.’

Maar als student wel?

‘Nee. Maar als bijvoorbeeld het Maagdenhuis gekraakt wordt, dan moeten politici er wel heen. En ze kunnen verbonden zijn met de doelen van de demonstranten. Ik heb er lang geleden voor gekozen om de parlementaire weg te bewandelen. Maar als ik nu jong was, dan zat ik nu misschien wel bij Extinction Rebellion.’

Of misschien bij de Internationale Socialisten?

‘Nee. In hun analyse vind ik hen veel te slordig. Ook vind ik hun toon niet prettig. Ik geloof niet dat elke staking een uiting is van de klassenstrijd.’

Radicalisering zie je niet alleen bij linkse mensen, maar tegenwoordig vooral op de uiterste rechterflank. Eerder dit jaar kenden Christchurch, El Paso en Halle gruwelijke aanslagen door rechts extremisten. Bent u nu niet vooral bang voor een extreem rechtse aanslag in Nederland?

‘In Nederland - en zeker in Amsterdam - moet je altijd rekening houden met een aanslag. Er liggen verschillende gevaren op de loer. Extreemrechts vind ik inderdaad heel gevaarlijk. Ook omdat dit geluid steeds meer genormaliseerd lijkt te worden. Maar dat betekent niet dat ik mijn ogen sluiten voor andere zorgelijke ontwikkelingen. Bepaalde groepen moslimjongeren zijn ook gevoelig voor radicalisering, bijvoorbeeld.’

'Migratie heeft Amsterdam gevormd. Dat was vroeger niet anders dan nu'

In maart 2018 liep u mee met een antiracistische demonstratie tegen Forum voor Democratie: 'Geen racisten in de raad'. De partijtop van GroenLinks wilde dit niet. Was dit bewust een lange neus maken?

'Nee hoor. 21 maart is de Internationale Dag ter Bestrijding van Racisme en Discriminatie. Die dag bestaat al vele jaren en ik loop elk jaar mee. Er was inderdaad dat manifest *Geen racisten in de raad*, maar de demonstratie was gericht tegen racisme en discriminatie. Elk jaar deden PvdA, GroenLinks en de SP mee. Vanwege de ophef over het manifest en omdat het vlak voor de verkiezingen was trokken PvdA en SP zich terug, maar ik wilde wel dat we als GroenLinks Amsterdam meededen.

Er werd grote druk op mij uitgeoefend om niet mee te doen. 'Er lopen mensen mee die misschien wel radicaal zijn, je kunt daar niet in meegaan', werd er tegen mij gezegd. Maar ik vind dat dat onzin, ik ben heel erg tegen racisme. Niet alleen tegen racisme in de samenleving, maar ik wil ook niet dat er racisten in de raad zitten. 'AFA loopt ook mee', zeiden ze. Maar ik ben ook tegen fascisme. De Tweede Kamerfractie van GroenLinks was wat voorzichtiger in haar inschatting. Maar die bepaalt niet voor mij of ik mee ga lopen in een demonstratie.'

Bij GroenLinks is er dus toch een zekere ruimte om af te wijken van de partijlijn?

'Er was even wat voor nodig, maar klaarblijkelijk kan het. Daar hebben we best wel stevig over gesproken, ja. Maar ik had geen toestemming

van Den Haag nodig om naar deze demonstratie te gaan.'

U bent blijkbaar niet bang dat uw carrière binnen GroenLinks geschaad wordt, door tegen de wensen van de partijtop in toch iets te doen.

'Daar heb ik geen seconde over nagedacht. Als ik mij bij dit soort fundamentele kwesties - je uitspreken tegen racisme en discriminatie - zou laten leiden door carrièremogelijkheden in de toekomst, dan zou ik dat naar mijzelf niet kunnen verantwoorden.'

Het gaat u dus meer om idealen dan om uw loopbaan?

'Hier zit ik om dingen te veranderen. En ik vind dat juist in een periode dat breder in de samenleving racisme zijn lelijke gezicht laat zien, we hiertegen in geweer moeten komen. Racisme en uitsluiting zijn overal. Juist op deze antiracismedag en juist ook vlak voor de verkiezingen is het dan een goed moment om te gaan demonstreren. Als er morgen weer zo'n demonstratie is, dan ben ik er ook weer bij.'

We zijn nu anderhalf jaar verder. Bij de verkiezingen in Amsterdam haalde Forum voor Democratie drie zetels. Zitten er nu inderdaad racisten in de raad?

'Ik kan niet anders dan constateren dat de leider van Forum voor Democratie buitengewoon problematische uitspraken heeft gedaan. De partij heeft racistische tendensen, maar ik maak mij vooral zorgen over hoe andere partijen hiermee omgaan.'

U bedoelt VVD en CDA?

'Ja.'

Hoe uit het racisme van FvD in Amsterdam zich dan?

'Het is zelden dat ik in de raad racisme hoor. Vlak voor de verkiezingen stapte Yernaz Ramautarsing (de nummer 2 op de Amsterdamse FvD-lijst, red.) op, toen er allerlei buitengewoon problematische uitspraken van hem opdoken. Hij heeft ook discutabele opvattingen, op zijn zachtst gezegd.'

Maar Annabel Nanninga, de leider van de Amsterdamse FvD fractie, is dus zelf geen racist?

'Dat weet ik niet. In de raad zegt ze de meest vreselijke dingen over vluchtelingen en asielzoekers. Maar

ik heb haar nog niet kunnen betrappen op evident racistische uitspraken in de raad.'

U was van 2014 tot 2018 fractievoorzitter van GroenLinks in Amsterdam. Nu bent u wethouder. Voelt u zich wel thuis bij compromissen sluiten en bestuurlijke verantwoordelijkheid dragen? U kunt nu veel minder de linkse idealist uithangen.

'Ik voel mij buitengewoon thuis in deze rol. In de oppositie heb je het makkelijker. Je kunt veel vinden, je hoeft weinig te onderbouwen. Maar je zit in de politiek om dingen te veranderen. Ik wil een rechtvaardigere en groenere samenleving. Het klopt dat ik als wethouder minder mogelijkheid tot provocatie heb, minder vrijheid, ik moet meer water bij de wijn doen. Maar dat is het wel waard, want ik geloof dat we in deze coalitie dingen kunnen realiseren.

We kunnen nu veel meer mensen aan het werk helpen, we doen echt wat tegen klimaatverandering, we zetten ons in voor ongedocumenteerden. Zo heb ik met oud-staatssecretaris Mark Harbers van Vreemdelingenzaken een deal kunnen sluiten dat we in Amsterdam en in vier andere gemeenten ongedocumenteerden anders opvangen dan voorheen, ter vervanging van alleen bed, bad en brood. En dit wordt medebekostigd door het Rijk.'

Hoe verloopt de samenwerking met burgemeester en partijgenoot Femke Halsema? Zij is een links liberale GroenLinkser, terwijl u meer van de socialistische linkervleugel van de partij bent.

'Ik ben wel wat klassieker links, zij is sociaaleconomisch wat liberaler. Maar zij was dit in een andere context, namelijk toen ze voorzitter was van de GroenLinks-fractie in de Tweede Kamer en het economisch buitengewoon voor de wind ging. Dat er spanning zou zijn tussen ons, daar is geen sprake van. We werken heel goed samen.'

U wilt in Amsterdam *mystery guests* inzetten om arbeidsdiscriminatie tegen te gaan. Hierop is veel kritiek vanuit de raad. Zo is de VVD bang voor een 'angstcultuur'. Is dit plan ook niet gewoon *Big Brother is watching you*? En gaat u deze *mystery guests* ook afsturen op Chinese restaurants en Turkse kebabzaken?

'Je moet van het bestrijden van discriminatie op de arbeidsmarkt geen karikatuur maken. Het is een groot structureel probleem, als je naar de cijfers kijkt. In Amsterdam is de bestrijding van discriminatie extra belangrijk, want we zijn een diverse stad. We willen op verschillende manieren discriminatie op de arbeidsmarkt bestrijden. Hierbij moet je denken aan het helpen van MKB-ondernemers bij een betere werving en selectie, maar we sluiten niet uit dat we ook *mystery guests* inzetten in de horeca. We moeten geen middelen schuwen om discriminatie te bestrijden. Maar we kunnen tegelijkertijd niet overal *mystery guests* naartoe sturen en dat hoeft ook niet. Er zijn verschillende manieren om bedrijven aan te spreken op hun verantwoordelijkheid. Niets doen is in ieder geval geen optie.'

In de Telegraaf las ik ook dat ambtenaren van u computerspelletjes moeten spelen om in te zien hoe 'white privileged' ze zijn. Waarom? Moeten alleen witte ambtenaren dit doen? En is dit geen motie van wantrouwen?

'Dat is ook een karikatuur. Het ging er om dat ambtenaren mogelijk zo'n training kunnen krijgen. Maar alleen op basis van vrijwilligheid. Dat van die privilege training stond in een uitgebreid rapport, waar *de Telegraaf* alleen dit stukje uitpikt. Dat mag natuurlijk, maar ons programma is veel breder.'

Wat is nu het belangrijkste vraagstuk dat moet worden aangepakt in Amsterdam?

'Mijn grootste ambitie als wethouder is om meer mensen aan het werk te krijgen. In Amsterdam ontvangen nu ongeveer 40.000 mensen een uitkering. Het moet ons lukken, we hebben 20 miljoen vrijgemaakt om veel meer mensen naar werk toe te leiden. Ik beschouw dat als mijn grootste politieke opdracht.

Verkleinen van ongelijkheid zie ik als mijn belangrijkste taak. Werk zorgt niet alleen voor plezier en geluk, maar is ook de beste remedie tegen de volgende economische crisis. En hoe langer je in een uitkering zit, hoe kleiner de kans dat je weer aan het werk komt.'

U heeft ook diversiteit in uw portefeuille. Wat zijn uw belangrijkste doelen met betrekking tot dit vraagstuk?



‘De Aanpak arbeidsdiscriminatie heb ik geschreven vanuit mijn diversiteitsportefeuille. We moeten als overheid een norm stellen, maar tegelijkertijd initiatieven ondersteunen waardoor discriminatie beter kan worden aangepakt en de onderlinge verbondenheid in de stad meer wordt versterkt. Denk hierbij aan het stimuleren van de emancipatie van LHBTQIA+-mensen en aandacht voor de gedeelde geschiedenis: de Tweede Wereldoorlog, maar ook de koloniale geschiedenis en de slavernij. Als historicus weet ik dat gastarbeid geen rare afwijking is in Amsterdam. Onze stad is gebouwd op gastarbeid. Migratie heeft Amsterdam gevormd. Dat was vroeger niet anders dan nu. We moeten de geschiedenis van gastarbeiders veel nadrukkelijker vieren. Migranten hebben Amsterdam en ook Nederland mede gevormd tot wie wij zijn.’

In hoeverre speelt de landelijke politiek voor u een rol? Lodewijk Asscher en Kajsa Ollongren waren eerst wethouder in Amsterdam voordat ze minister werden. Amsterdam heeft veel invloed op de rest van het land. U mengt zich, in opinieartikelen in landelijke kranten maar ook op Twitter, in het landelijke debat.

‘Mijn prioriteit ligt natuurlijk bij Amsterdam, de stad waar ik als wethouder zaken voor probeer te bewerkstelligen. Ik ben niet actief bezig met de landelijke politiek. Wel zijn er in mijn werk natuurlijk beleidsterreinen die ook een landelijke component hebben. Denk aan de participatiewet: die heeft ook gevolgen voor hoe wij het hier in Amsterdam doen. Als die wet ons raakt, dan kunnen we ons hierover uitspreken. Ook wethouders moeten dit kunnen doen.

We hebben als Amsterdamse wethouders net wat makkelijker

toegang tot de media dan wethouders van andere steden. We hebben invloed op het landelijke discours. Wij weten, door onze stedelijke ervaringen, hoe het landelijk moet. Maar mensen overschatten mijn invloed soms schromelijk. Als ik mijn Twitter-account soms open, dan lijkt het alsof ik in mijn eentje verantwoordelijk ben voor ‘de hel van Amsterdam’.

Hoe tevreden bent u eigenlijk over GroenLinks? De hele show rondom voorman Jesse Klaver is heel professioneel en gelikt, maar zorgt dit er niet voor dat GroenLinks te braaf wordt en het oude vuur dooft?

‘Ik vind dat GroenLinks nu wel een behoorlijk burgerlijke partij geworden is. Het mag van mij wel wat spannender. Maar GroenLinks maken we met z’n allen. Ik ben daarom niet zo bang dat het oude vuur dooft, we moeten er samen voor zorgen dat dit blijft branden.’ ●

‘Ik vind GroenLinks wel een behoorlijk burgerlijke partij geworden’

Is een kerstboom wel halal?

Dit vinden moslims zelf

Neem je als moslim wel of geen kerstboom? We vroegen het aan moslims op straat.

● ANNE-ROSE HERMER

Dat de meningen van moslims over de kerstboom nogal uiteen kunnen lopen, kwam vorig jaar goed tot uiting toen acteur Nasraddin Dchar een foto op Instagram plaatste van zichzelf naast een kerstboom. Er waren positieve reacties, maar hij kreeg ook stevige kritiek van mede-moslims.

De één vindt dat het hebben van een kerstboom niets met religie te maken heeft, de ander ziet de kerstboom als een christelijk symbool. 'Ik heb bewust geen kerstboom, maar mijn zus wel. Weg ermee!' reageert

'Ik heb bewust geen kerstboom, maar mijn zus wel. Weg ermee!'

niemand afkeurend.

Veel moslims zijn principieel tegen de kerstboom. 'Nee, zo'n ding komt mijn huis niet in', zegt een islamitische vrouw die we in een Rotterdamse winkelstraat tegenkomen. Ze is alweer weg voordat we naar haar naam kunnen vragen. Ook bij Gulsum (19 jaar) staat thuis geen kerstboom. 'We vieren ook geen kerst.'

Fatima (35) heeft geen kerstboom, tot ergernis van haar kinderen. Die zouden heel graag een kerstboom willen. Maar Fatima wil haar kinderen juist leren dat Kerstmis een feest is dat niet bij moslims past.

Ook bij de tieners Imane en Sila staat thuis geen kerstboom. 'Het is vast leuk en gezellig, maar het hoort thuis bij een ander geloof. Tijdens de Ramadan versieren we ons huis met lichtjes. Dat doen christenen toch ook niet?'

Haar vriendin Sila vindt dat moslims hun eigen cultuur hebben. 'Wij geloven in Jezus, maar dan als profeet.' Beide dames benadrukken dat ze respect hebben voor mensen die thuis wel kerst vieren. En ze vieren kerst op school.

'Ik wil graag een kerstboom, maar mijn man niet', zucht een teleurgestelde moslima. Maar je hebt ook de pragmatische moslima's, die een kerstboom niet mooi vinden of te veel werk om die boom op te tuigen. Ze bewaren hun energie liever voor islamitische feestdagen. 'Dat is al genoeg gedoe.'

Kinderen

'Toen ik nog jong was en mijn kinderen klein waren, had ik geen bezwaren tegen een kleine kerstboom,' vertelt Sukran (54 jaar). 'Maar ik zei tegen mijn kinderen dat

het ons feest niet was en legde ook goed uit waarom.'

Ze vond en vindt het belangrijk dat we elkaars religieuze feesten kennen. 'Maar dat betekent niet dat we bij de kerstboom gaan zingen of onder de kerstboom cadeaus leggen. Het zijn donkere dagen en je kunt je huis versieren met lichtjes of kaarsjes - als je het maar niet te bont maakt.'

De kinderen van Sukran zijn inmiddels volwassen en hebben nu zelf ook kinderen. 'Zij hebben geen kerstboom, maar met islamitische feestdagen worden mijn kleinkinderen extra verwend met aandacht en cadeaus.'

Een andere vrouw, die liever anoniem wil blijven, werkt bij een winkel waar kerstspullen worden verkocht. Zij kan bevestigen dat sommige moslimouders inderdaad strijd met hun kinderen voeren.

'Als kind vond ik het heel jammer dat we thuis geen kerstboom hadden', vertelt ze. 'Ook al vierden we geen kerst, daarom kon je toch wel een boom hebben? Toen ik ouder werd, begreep ik het beter en was ik ook tegen de kerstboom.'

Dankzij haar kinderen is ze pragmatischer geworden. 'Bij vriendjes en vriendinnetjes staat een kerstboom en mijn kinderen willen ook zo'n mooi lichtjesding. Ik zag in de winkel waar ik werk een paar jaar geleden heel leuke kerstspullen en ik had zoiets van: waarom ook niet?'

Haar kinderen genieten er enorm van, zegt ze, én ze helpen braaf met optuigen en afhalen. 'Dat was de afspraak en daar houden ze zich aan. In de winkel zie ik trouwens steeds meer moslims die kerstspullen kopen. Niet altijd een boom, maar bijvoorbeeld versiering voor hun raam. Soms is het een

'Het maakt mij niet zoveel uit, eigenlijk'

compromis met de kinderen. Niet zeuren om een boom? Dan mogen de ramen verlicht worden.'

Volgens haar is er een groot verschil tussen kinderen die op een islamitische school zitten en kinderen die naar een andere school gaan. 'Op islamitische scholen wordt kerst natuurlijk niet gevierd, dus beginnen deze kinderen minder snel over een kerstboom.'

Done (35 jaar) voert weer op een heel andere manier strijd met haar kleine kinderen. 'Ik heb een kerstboom gehad. Het is leuk en het brengt gezelligheid met zich mee. Maar ik heb kleine kinderen en een-tje wil iedere keer aan de boom trekken. Ik wacht daarom nog even met een kerstboom, totdat ze wat groter zijn.'



FOTO: PIXABAY

Dol op kerstpullen

Toch zijn er ook moslims die bewust wel een kerstboom optuigen. Aya (28) is dol op kerstmis. Ze straalt helemaal als we erover beginnen. 'Nou en of! Ik ben dol op kerstpullen, want het zijn van die leuke dingen. Ik geniet er beslist van om mijn huis gezellig te maken met kerstdecoraties én ik heb een kerstboom.'

Ook Mo (58 jaar) heeft een kerstboom. 'Ik ben met een Hol-

landse getrouwd. Ze is bekeerd tot de islam, maar we hebben altijd een kerstboom. Het maakt mij niet zoveel uit, eigenlijk.'

Net als moslims vieren joden ook geen kerst. Een kerstboom is voor joden daarom allerm minst vanzelfsprekend. Aan het woord is Benji, die in de vrieskou op het Rotterdamse Binnenwegplein aan het collecteren is voor de inwoners van Gaza.

'Inderdaad, ik ben joods. Bij mij

thuis stond er vroeger geen kerstboom en we vierden evenmin kerst. Wel deden we aan de joodse feestdagen en niet te vergeten aan Sinterklaas.'

Benji's vrouw komt uit het voormalige Oost-Duitsland en is atheïst, maar zij hadden wel altijd een kerstboom. 'Bovendien hecht ze heel erg aan het kerstfeest. De boom, de cadeaus, alles.' Met andere woorden, bij Benji thuis staat er nu ook kerstboom. ●

**'Als kind vond ik
het heel jammer
dat we thuis
geen kerstboom
hadden'**

Het gaat niet goed met 'de Chinees'. Kunnen Chinese restaurants wel vernieuwen?

Volgens een Chinees bijgeloof wekken de vissen in de aquaria van de Chinees-Indische restaurants stromingen en energieën op. Dat zou tot succes leiden. Maar 'de Chinees' verdwijnt steeds meer uit het Nederlandse straatbeeld.

● MARITERE NGUEMA

De welbekende 'Chinees', met zijn rode en gele kleurelementen aan de gevel, de lachende, dikke boeddha's en draken in vitrines en het doorgeefluikje binnen: voor velen is de herinnering aan de Chinees nostalgisch en knus. Opa en oma vierden er hun jubileum. Ook kwam men daar voor verjaardagen en bedrijfsuitjes. De Chinees is met recht een oer-Hollands fenomeen te noemen.

De Chinese eethuisjes ontstonden aanvankelijk in de havens van Amsterdam en Rotterdam, bedoeld voor Chinese zeelieden. In 1920 openende in Rotterdam het eerste Chinees-Indische restaurant van Nederland de deuren. Restaurant Kong-Hing, dat in 1928 begon, was

het eerste restaurant waar Nederlanders kwamen. Het werd een echte *hotspot*. De legendarische Josephine Baker, de Amerikaans-Franse danseres en een symbool van de jazzy jaren twintig, at er regelmatig.

Met de komst van Indische Nederlanders uit voormalig Nederlands-Indië ontstond de Chinees-Indische keuken. In de jaren vijftig viel Nederland massaal voor de op Nederlanders toegepaste smaak van de Aziatische keuken. In de jaren tachtig ging 60 procent van de Nederlanders wel eens uit eten bij de Chinees.

Maar op het ogenblik zijn de restaurants nagenoeg leeg. De traditionele restaurantformule van rijsttafels en het afhaalconcept wordt steeds minder populair. Steeds meer restaurants sluiten hun deuren, zoals het vermaarde restaurant Kong-Hing dat in de jaren tachtig al deed.

Onlangs kwam horeca-adviesbureau Van Spronsen en Partners met een alarmerend rapport: het aantal Chinees-Indische restaurants is in tien jaar tijd met 22 procent gedaald. De rest van de restaurantsector groeide daarentegen met 15 procent. Volgens de Vereniging Chinese-Aziatische Horeca Ondernemers (VCOH) zijn er 1.666 Chinees-Indische restaurants in Nederland. Van Spronsen en Partners verwacht dat dit aantal over vijf



**'De ondernemers,
maar ook de klanten
worden ouder.
Daarom worden
er restaurants
gesloten'**

jaar zal zakken naar 1.400.

Wat is de reden dat dit soort restaurants verdwijnen? We vroegen het aan Liping Lin, directrice van VCOH. 'De ondernemers, maar ook de klanten worden ouder. Daarom worden er restaurants gesloten', antwoordt ze. 'Ook wil de jongste generatie Chinese Nederlanders dit werk niet meer doen.'

Van Spronsen en Partners vult aan:

'Er komen bovendien nauwelijks nieuwe Chinees-Indische restaurants bij. Het assortiment bestaat uit vrij zwaar en vet eten. Dat sluit niet aan bij de *health*-trend van onze tijd.' Ook gaan de restaurants qua uitstraling niet met de tijd mee.

Ondernemers vertellen dat er een tekort is aan personeel en dat restaurants aan strenge regels moeten voldoen als ze een kok uit China

willen aannemen. Er is sinds oktober echter een structurele nieuwe verbeterde regeling voor koks uit Azië: ondernemers met Aziatische specialiteitenrestaurants mogen zonder quotum gespecialiseerde koks uit Azië hierheen halen.

In de tegenaanval?

De 36-jarige restauranteigenaar Billy Tse vecht terug. Hij wil dat 'de Chinees' blijft bestaan. Zijn restaurant, de Mayflower in Haarlem, bestaat 35 jaar. Het is een traditioneel Chinees specialiteitenrestaurant dat ook Indonesische gerechten aanbiedt. Tse heeft de zaak van zijn ouders overgenomen.

Mayflower is onlangs verbouwd en oogt weer nieuw. Het restaurant heeft 75 zitplaatsen, Tse heeft elf mensen parttime en drie mensen fulltime voor hem werken. 'Het gaat niet super', vertelt hij. 'Er zijn allerlei problemen. Zo hebben we hoge vleeskosten.' De vleesprijzen zijn het afgelopen jaar enorm gestegen door een uitbraak van dierenpest in China.

Wat zijn de plannen van Tse? 'We proberen autochtoon-Nederlandse koks op te leiden. En op scholen geven we workshops. Zo willen we toch onze kookkunsten proberen over te brengen en bij de koks een bewustzijn creëren dat het ook zeer interessant voor hen kan zijn om in een Chinees restaurant aan het werk te gaan.'

Mayflower schaft ook moderne keukenapparaten aan, onder andere de zogenoemde *combisteamer* die als oven dient en stoomt om het werk efficiënter te maken. 'Verder hebben we meer gevarieerde schotels, zetten we nieuwere gerechten op de kaart en halen we niet-goedlopende gerechten van het menu.'

Het woord 'crisis' kan vertaald naar het Chinees ook 'kans' betekenen. Tse ziet dan ook een lichtpuntje bij de crisis: 'Concurrenten verdwijnen, dus dat betekent dat er meer kansen voor mijn onderneming zijn.'

Liping Lin van VCOH adviseert Chinees-Indische restaurants om te 'vernieuwen'. Van Spronsen en Partners beaamt dit en heeft kritiek op de nogal oubollige aankleding van Chinese restaurants. Moet het imago veranderen? Lin vindt van niet. 'Heel veel mensen hebben warme herinneringen aan de restaurants. Ze hebben er bijvoorbeeld hun eerste date gehad.'

Fine Eastern Restaurants (FER), een vereniging waarbij toonaange-

'Concurrenten verdwijnen, dus zijn er meer kansen voor mijn onderneming'

vende Chinese restaurants zijn aan-gesloten, doet van alles om 'eters te blijven verrassen'. Zo investeert FER veel in vakgerichte cursussen, culinaire excursies en een continue instroom van vernieuwend Oosters kooktalent. De meeste restauranthouders kiezen voor een andere strategie, zoals een andere bedrijfsvoering.

Lin: 'Je hebt nu bijvoorbeeld de fastfood-achtige Chinees, de sushi-Chinees en de *all-you-can-eat*-Chinees. En er zijn veel sushi- en wok-restaurants bijgekomen.'

Op internet staan veel tips voor restauranteigenaren om hun zaak bij de tijd te brengen. Zo schrijft Van Spronsen en Partners: 'Bied authentieke Chinese gerechten aan en breng dat in een *shared dining*-concept: gerechten uit Shanghai, Beijing, Chengdu. Of laat de gerechten opdienen, gecombineerd met de Chinese rituelen, cultuur en kunst, waardoor het voor de gast een beleving wordt.'

Restauranthouder Tse wil met de tijd meegaan, maar vindt niet alle oplossingen ideaal. Lin van VCOH vertelt dat Tse bij een meerderheid van restauranteigenaren hoort die niet wil en kan vernieuwen. 'Dit zijn dienstbare mensen. Ze willen hun gast niet teleurstellen. Als een vaste gast graag kipkerrie heeft terwijl bijna niemand anders dit gerecht bestelt, dan halen ze het niet van de menukaart.' ●

'Dit zijn dienstbare mensen. Ze willen hun gast niet teleurstellen'



RESTAURANTEIGENAAR BILLY TSE IN ZIJN CHINEES-INDISCHE ETABLISSEMENT (FOTO: DAAN RUUTER)

Wat zochten wij eigenlijk in Afghanistan?

Herinnert u het zich nog? Die fraaie foto van premier Jan Peter Balkenende en minister van Buitenlandse Zaken Jaap de Hoop Scheffer in Washington in 2003, samen met George Bush? Stralend als brave schooljongetjes die net een pluim gekregen hebben van de rector?

Die pluim: die was omdat zij zich na lang mitsen en maren achter de invasie in Irak hadden geschaard. Nee, niet militair - in dat opzicht bleef de Haagse bijdrage toen beperkt tot het beheer van een afgelegen provincie die voornamelijk uit onbewoonbare woestijn bestond - maar politiek.

En ofschoon ook bij Irak onduidelijk was hoe de Amerikanen er ooit weer met goed fatsoen weg zouden kunnen komen - of beter gezegd: al snel duidelijk werd dat dat eigenlijk niet met goed fatsoen zou lukken - deed Nederland actief mee met die andere oorlog van de Amerikanen in de regio. Met de als antwoord op 9/11 bedoelde, of tenminste als zodanig gepresenteerde, operaties in Afghanistan. Eerst in Uruzgan, dan in Kunduz.

Ook dat ging met hangen en wurgen, werd met veel voorwaarden omkleed, bij voorkeur met tal van voor een echte oorlogssituatie tamelijk irreële doelstellingen. Dat was, zoals hier al vaker is betoogd, nodig om het Nederlandse publiek mee te krijgen.

Nu 'blijkt' het allemaal voor niets te zijn geweest. Een recent na drie jaar procederen door *the Washington Post* in handen gekregen federaal rapport windt er geen doekjes om: men is in de achttien jaar dat Amerika inmiddels in Afghanistan is geen stap verder. 2.400 soldaten zijn voor niets gesneuveld. De Amerikaanse bevolking is daaromtrent sinds 2002 'constant voorgelogen'.

En waarom men er zat? Ook dat was al na een paar maanden onduidelijk geworden. En wie de vijand was, wie 'goed' was en wie 'fout': in Washington had men al snel eveneens geen flauw idee meer. Dat gold overigens al voor de vraag hoe je eigenlijk een Talibanstrijder van een eerzaam burger kon onderscheiden. Een baard en een geweer dragen ze immers ginds allemaal.



NEDERLANDSE SOLDAAT IN AFGHANISTAN (FOTO: YOUTUBE)



THOMAS VON DER DUNK

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Nederland kon bij onvoldoende meegaandheid zijn plaatsje aan de G20 toptafels vergeten

Het herinnerde mij aan een scene uit de film *Apocalypse Now* (1979) over de Vietnamoorlog - die andere Amerikaanse oorlog waar maar geen einde aan kwam totdat Amerika met de staart tussen de benen vertrok. In die scène belandt de hoofdfiguur, een militaire rambo van de gangbare Hollywoodsoort, op een plantage in de oerwouden van Cambodja. De Franse eigenaar ervan voegt hem tijdens een kort gesprek toe: 'Jullie Amerikanen heb-

ben geen flauw idee in wat voor land jullie bezig zijn.' Dat geldt in Irak en Afghanistan opnieuw.

De oorlog in Afghanistan was al vele jaren aan de gang, toen tijdens een militair stafoverleg op een *flapover* een diagram verscheen, dat alle relaties tussen stammen en problemen uitbeeldde. Het was een onnavolgbaar ingewikkeld tableau van pijltjes in vele kleuren, dat een van de generaals cynisch deed opmerken: 'Als we dit schema snappen, hebben we de oorlog vanzelf gewonnen.'

En Nederland? Ook ons leger heeft 25 soldaten zien sneuvelen. Dat zijn er veel minder dan 2.400, maar toch. Wat hebben we bereikt, behalve het 'opleiden' en bewapenen van politiemensen die vervolgens vrolijk bewapend naar de vijand overliepen?

Het zorgt voor ongemak in Den Haag, maar tot nu toe bleef de reactie beperkt tot die van ex-Defensie-minister Eimert van Middelkoop, die in *Nieuwsuur* verkondigde dat beweren dat het allemaal voor niets was, 'een verkeerde vorm van cynisme' zou zijn. Wat een goede vorm van cynisme zou zijn, legde hij helaas niet uit.

Dat ik het woordje 'blijkt', zes alinea's hiervoor, tussen aanhalingstekens heb geschreven komt omdat dat al veel eerder gebleken was, of tenminste had kunnen blijken. Voldoende ter plekke ingevoerde journalisten hadden in een vroeg stadium de hopeloosheid van de militaire missies aangekaart - zowel de Amerikaanse, als de daarbij behulpzame Nederlandse. Net als in

Washington bleven ook in Den Haag de verantwoordelijke bewindspersonen toen volhouden dat we ginds nuttig bezig waren en het toch echt de goede kant uitging.

Zelf heb ik daar tien jaar terug ook regelmatig kritische kanttekeningen bij geplaatst. Veelzeggend: toen ik in die tijd eens bij een forumdiscussie generaal Dick Berlijn tegenkwam, stapte hij meteen op mij af en zei: 'U heeft volkomen gelijk - maar wat moeten we dan?'

Ja, wat moeten we dan? Een belangrijke reden dat ook Nederland het alsmaar bleef volhouden, en bleef volhouden dat het best goed ging, was omdat men anders tegenover de nabestaanden van de gesneuvelden moest toegeven dat die voor niets gesneuveld waren. En hoe meer dat er zijn, hoe moeilijker dat wordt.

Mede daarom duurde ooit de Eerste Wereldoorlog ook zo lang: capituleren voor de op verlies staande partij betekende erkennen dat al die miljoenen doden voor niets waren geweest - en dat had de politici en generaals de kop gekost. Dus smeten die laatsten er maar weer tienduizend man extra tegen aan, om dat ene heuveltje te veroveren waarmee dan toch echt, echt, écht de doorbraak zou komen.

En een andere reden had weinig met Afghanistan zelf uit te staan. Dat is een politieke: Nederland meent zich niet te kunnen veroorloven steeds 'nee' tegen Amerikaanse verzoeken om militaire assistentie te kunnen zeggen. Dat heeft namelijk al snel economische repercussies. Nederland kon bij onvoldoende meegaandheid zijn plaatsje aan de G20-toptafels vergeten. Zoals de toenmalige Nederlandse VN-ambassadeur Boudewijn van Eenennaam erkende: wij deden het vooral voor de handel. In ruil voor militaire toezeggingen stroomden vanuit Washington de interessante orders voor het Nederlandse bedrijfsleven binnen.

Dat hebben 25 dode Nederlandse soldaten in elk geval dus opgeleverd, om van alle zinloze Afgaanse slachtoffers te zwijgen. De een z'n brood is immers de ander z'n dood, zoals een goed oud-Hollands spreekwoord luidt. Maar dat vindt Van Middelkoop vast cynisme van de foute soort. •

Ik wens Nederland voor 2020 een dialoog zonder eind



FOTO: TAYFUN BALCIK

Van de eerste Balcik die trots naar de universiteit ging werd ik de werkeloze Turkse landverrader

Surinaamse afkomst. Nederland is van ons allemaal. Maar niet alle Nederlanders willen dat. Want wat de boer niet kent, dat vreet hij niet, luidt een oer-Hollands spreekwoord. Maar ons lusten ze rauw. We moeten integreren of opdonderen.

Dan kan je zeggen: 'Pleur zelf op, ik heb geen boodschap aan wat die kaaskoppen vinden.' Je hebt natuurlijk het volste recht om dit te zeggen, maar heel constructief is dit niet. Uiteindelijk moeten we namelijk allemaal door diezelfde Nederlandse deur.

Dus hierbij mijn visie voor 2020 en de komende 35 jaar. En ja, die is niet zo anders dan de weg die ik samen met anderen heb ingeslagen sinds 2015, toen het vredesproces tussen Turkije en de PKK was mislukt.

Hoe luidt die visie van mij? Heel eenvoudig: 'Dialoog, dialoog en nog eens dialoog.'

Ik wens Nederland, vrij naar de beroemde historicus Pieter Geyl, een dialoog zonder eind. Want Nederland is gesegregeerd, op cultureel gebied en in sociaaleconomische zin. Deze kloof moet echt worden gedicht.

Hoe we dat gaan doen? Daar moeten we dus gezamenlijk invulling aan geven. En dat bereik je met dialoog. Niet iedereen staat hierom te springen. Maar dat hoeft ook niet. Het is alleen belangrijk te beseffen dat er meerdere wegen naar Rome leiden. En zoals een wijs man ooit zei: 'Als we elkaar niet kunnen vasthouden, dan moeten we leren elkaar los te laten.'

Fijne feestdagen en een *geloeg-loeg* nieuwjaar! ●

**TAYFUN BALCIK**

Programmacoördinator bij The Hague Peace Projects voor de Armeens Koerdische Turkse werkgroep. Lid van de Nieuw Amsterdam Raad (Pakhuis de Zwijger).

Vandaag ben ik 35 geworden. Moge Allah me nog vele jaren van geluk, gezondheid en voorspoed geven met familie, vrienden, kennissen en collega's. In deze column wil ik kort terugkijken en de balans opmaken.

Wat heeft 35 jaar Nederland mij opgeleverd? En nog veel belangrijker: wat heeft Tayfun in die 35 jaar aan Nederland gegeven en wat heeft hij nog meer voor ons in petto in 2020?

35 is niet zomaar een leeftijd. Toen mijn vader 35 was had hij al drie kinderen, was hij geëmigreerd naar een ander land én was hij in bezit van een eigen huurwoning. Een migrantenkind dient minstens de eigen ouders te evenaren, en het liefst te overtreffen.

Dat betekent sowieso een goede baan, niet het schoonmaakwerk waar de gastarbeiders voor waren gekomen. Daarna gelijk trouwen, zo veel mogelijk kinderen op aarde brengen, woningen kopen in Nederland, het land van herkomst en zelfs in Amerika. *The sky is the limit!*

Dat is mijn geval dus faliekant

misgelopen. Van de eerste Balcik die trots naar de universiteit ging, en droomde van een baan bij de VN of de NAVO, werd ik de werkeloze Turkse landverrader. Altijd maar klagen over de eigen gemeenschap, terwijl exact dezelfde gemeenschap mij onvoorwaardelijk lief had en mij in mij levensbehoeften voorzag en nog steeds ten dele voorziet. Hoe ondankbaar kan je zijn?

En dan de ontvangende samenleving. De Hollanders. Die kwam ik eigenlijk pas na zeventien jaar tegen op de HBO-geschiedenisopleiding aan de Amsterdamse Wibautstraat. Daarvoor kende ik eigenlijk alleen maar Turkse en Marokkaanse Nederlanders in Amsterdam Oud-West en Nieuw-West.

De Hollanders, ja die waren anders. In taalgebruik, gedachten en eten. Wezensvreemd aan de *urban* getto-mentaliteit, maar daarom ook zo interessant. Ik moest wennen. Mij aanpassen. Maar het lukte nooit helemaal.

En waarom zou ik überhaupt moeten integreren? Ik ben toch een Nederlander? Dat klopt.

Nederlanders, dat zijn ook mensen van Turkse, Marokkaanse en

Borrelen met borealen

Het eind en het begin van het jaar staan in het teken van kerst- en nieuwjaarsborrels. Maar sommige borrels zijn spannender dan andere. Neem de nieuwjaarsborrel die op 23 januari gepland staat in Café Stoffel in Tilburg.

‘Buiten je bubbel borrelen’ heet deze borrel, die georganiseerd wordt door de lokale jongerenorganisaties van de PvdA en Forum voor Democratie. De organisatoren schrijven in de uitnodiging: ‘Een borrel waarbij jongeren uit hun politieke bubbel kruipen om elkaar te ontmoeten en ideeën, interesses en kennis uit te wisselen.’

‘Wat gaaf!’, dacht ik toen ik deze aankondiging las. We leven immers nu in het zogenaamde *post truth*-tijdperk, waarin mensen niet meer naar elkaar luisteren, maar zichzelf hebben opgesloten in echokamers. Daarom is het bewonderenswaardig dat de jongeren in Noord-Brabant samen een borrel organiseren. Veel volwassenen, die in hun eigen bubbels opgesloten zitten, kunnen iets van de Jonge Socialisten en JFVD in Tilburg leren.

Mijn vrienden en kennissen zijn verdeeld als het gaat over de vraag of je wel het gesprek moet aangaan met je ideologische tegenstanders. De ene groep is van mening, wat ik ook vind, dat we altijd open moeten staan voor de dialoog. De andere groep gelooft daarentegen dat er grenzen zijn die in acht genomen moeten worden.

In de ogen van deze vrienden en kennissen is het Forum voor Democratie racistisch en fascistisch. Dat betekent dat een gesprek met de aanhangers van Thierry Baudet en Theo Hiddema geen enkele zin heeft. Het is moreel fout. De Jonge Socialisten maken, door met JFVD te gaan borrelen, Baudets boreale ideeën salonfähig.

Voor dit standpunt valt zeker iets te zeggen. Rechts-extremistisch gedachtegoed wordt steeds meer mainstream gemaakt. Dat betoogt ook de in Amerika werkzame Nederlandse politicoloog Cas Mudde in zijn pas verschenen boek *The far right today*. Het electorale succes van rechts-populistische partijen heeft er volgens hem voor



FOTO: PIXABAY

**KIZA MAGENDANE**

Schrijver. Publicist.
Politicoloog.
Beleidsondernemer.

**Wij leven met
elkaar samen.
Het kan daarom
geen kwaad om
samen een biertje
te drinken, of een
kopje thee**

gezorgd dat traditionele partijen naar rechts zijn verschoven. Hierdoor is het onderscheid tussen ‘gewoon’ rechts en uiterst rechts minder scherp geworden, meent Mudde.

De VVD lijkt het bewijs van Muddes gelijk te bevestigen. Denk aan de brief die Mark Rutte aan het Nederlandse volk schreef, tijdens de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Hierin zei hij dat biculturele Nederlanders het land moesten verlaten, als het hier hun niet beviel. Ook het CDA draagt aan de normalisering van uiterst rechts bij, door het telkens maar te hebben over ‘de gewone Nederlander’, die zich bedreigt voelt door de islam en de vluchtelingen.

Het idee dat de islam de ‘joods-christelijke cultuur’ van Nederland bedreigt en dat de multiculturele samenleving is mislukt is ook mainstream geworden in ons politieke discours. We moeten oppassen, want anders worden Baudets boreale praatjes straks ook mainstream.

Toch blijf ik het een goede zaak vinden dat de twee politieke jongerenorganisaties in Noord-Brabant besloten hebben om uit hun bubbel te treden en met de ander in gesprek te gaan. Wij leven nu in een tijdperk met een overvloed aan informatie,

terwijl het vertrouwen in politieke tegenstanders niet toeneemt. Op basis van onze politieke overtuiging krijgen wij informatie voorgeschoteld die onze eigen politieke stam prijst en tegenstanders demoniseert.

Het is geen gemakkelijke opgave om uit ons comfortabele bubbeldadje te komen. Dit komt door intellectuele luiheid, maar we vinden het soms ook heerlijk om op onze verklaarde tegenstanders neer te kijken. Ook al is het moeilijk om dit eerlijk toe te geven.

Maar politieke tegenstanders zijn niet je persoonlijke vijanden. Je kan misschien heel erg met een ander van mening verschillen, maar dat betekent niet dat je hem of haar als een paria moet behandelen. Dialoog en informele ontmoetingen blijven cruciaal om verschillen te overbruggen. Want pas op het moment dat je je tegenstander ontmoet ontstaat er ruimte voor begrip, voor tolerantie en zelfs voor wederzijds respect.

Wij leven met elkaar samen. Het kan daarom geen kwaad om samen een biertje te drinken, of een kopje thee. De Jonge Socialisten en JFVD geven het goede voorbeeld. Alvast fijne feestdagen. En proost op de medemenselijkheid en de verdraagzaamheid! ●

Sylvana Simons heeft gelijk: liever een eigen partij dan een extra zetel voor de PvdA

Waarom zit de kleine, intersectionele partij BIJ1 in de Amsterdamse

gemeenteraad? Hoe nuttig is die partij? Had Sylvana Simons zich niet beter bij de PvdA kunnen aansluiten? Het zijn logische vragen in een tijd van politieke versnippering waarin nieuwe partijen als paddenstoelen uit de grond schieten.

Is het niet logisch om je bij een grote partij aan te sluiten die globaal bij je eigen ideeën past? Of kun je toch beter een eigen club oprichten? Deze vragen kwamen onlangs aan bod op het congres van de Jonge Socialisten - de PvdA-jongeren - in Zwolle.

Bij deze gelegenheid, eind november, sprak Sylvana Simons over 125 jaar sociaaldemocratie. Ze krijgt regelmatig de vraag waarom ze niet bij de PvdA zit. Ze deelt immers allerlei uitgangspunten met de sociaaldemocraten: tegen economische uitbuiting, tegen onderdrukking, voor sociale zekerheid, tegen ongelijkheid van man en vrouw, tegen militarisme en voor internationale solidariteit.

Tot zover lijkt Simons inderdaad bij de PvdA te passen, maar uit haar lezing blijkt al snel dat gedeelde uitgangspunten niet voldoende zijn.

De PvdA, zo doceert Simons, heeft veel positieve zaken tot stand gebracht maar heeft ook veel verworvenheden afgebroken. Dat gebeurde ook tijdens PvdA-kabinetten. De partij heeft bovendien allerlei problemen nooit weten op te lossen: racisme, klimaat en de loonkloof tussen man en vrouw.

Voor Simons hangt het af om welke PvdA het gaat: die van Joop den Uyl, die van Wim Kok of die van de afgelopen jaren. Simons voelt zich alleen thuis bij het onversneden linkse geluid van Den Uyl: daarna schoof de PvdA alleen maar naar rechts op.

Volgens Simons laat het 'afschudden van de ideologische veren' door Wim Kok het failliet van de PvdA zien. De PvdA heeft opvattingen overgenomen van Pim For-

tuyn en vindt nu hetzelfde over migratie als de LPF in 2002. De PvdA steunt de Turkije-deal waarmee internationale solidariteit ver te zoeken is en de PvdA draagt tegenwoordig bij aan verharding en islamofobie, bijvoorbeeld door het boerkaverbod te steunen.

Simons zou intersectionele antwoorden van de PvdA willen horen, maar daar worstelen de sociaaldemocraten mee. Daarom voelt Simons zich er niet veilig.

Als je extreemrechts wilt bestrijden, aldus Simons, moet je 'nee' durven zeggen door helemaal niet mee te gaan in hun ideeën. De neofascistische denkbeelden van Thierry Baudet geven de PvdA de kans om een ideologisch alternatief te laten zien en tegelijk het goede te doen.

Zo kun je volgens Simons niet polderen over een boerkaverbod. Je moet als politicus in de eerste plaats ergens voor staan, ook als het je populariteit kost. Maar dat doet de PvdA niet: de partij vindt het moeilijk om het goede te doen. BIJ1 doet dat wel en houdt vast aan intrinsieke waarden, ook als dat impopulair is.

Zo zien we de kloof tussen de PvdA-jongeren die denken dat het aansluiten bij een traditionele partij vanzelfsprekend is, en Simons die vindt dat je voor je eigen koers moet gaan. Ze bekritiseert het idee dat ze bij de PvdA hoog op de kandidaten-



FOTO: YOUTUBE

**CHRIS AALBERTS**

Journalist en auteur van o.a. 'De puinhopen van rechts'. Doceert Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

De PvdA jongeren zijn afgedreven van de idealistische en principiële confrontatiepolitiek zoals Simons die voert

sectionele, antiracistische visie: dit is geen onderdeel van hun DNA. Zo koppelt de SP rechtvaardigheid niet aan antiracisme. Simons doceert dat er in Nederland nergens intersectionele politiek werd bedreven. Daarom is er nu BIJ1.

Verandering komt niet vanzelf, betoogt Sylvana. Het vraagt om geduld en een luide stem. Niet om geduld in de zin van afwachten, maar in de zin van blijven proberen. Het is dan ook een misverstand te denken dat BIJ1 anderen zou moeten overtuigen. Het gaat in de eerste plaats om het verenigen van mensen die deze visie inmiddels al hebben. Als je het debat nu meteen wilt winnen moet je het spel helemaal niet spelen, denkt ze.

Zwarte Piet laat zien dat deze aanpak zinvol is: hoewel de strijd nog niet voorbij is, is het volgens Simons duidelijk dat Kick Out Zwarte Piet heeft gewonnen.

Zo leren we iets opvallends: de linkse jongeren van de PvdA zijn van oudsher wel bekend met idealistische en principiële confrontatiepolitiek zoals Simons die voert, maar ze zijn daarvan afgedreven. Zij worden met hun activiteiten voorbereid op een carrière in de coalitiepolitiek zonder scherpe randjes, zonder al te harde principes en met een hoop polderen. Ze lijken niet te begrijpen dat het weinig tot niets uitmaakt of de PvdA vijf of zes zetels heeft. Niemand zou het verschil van die ene zetel merken.

Het is nuttiger dat linkse partijen een linkse concurrent hebben die hen aan hun principes herinnert. Anders geven ze die continu weg. ●

lijst zou kunnen komen omdat ze bekend is. Dat vindt ze niet goed.

Maar ze gaat verder: ze wil een onversneden links geluid laten horen en denkt dat daar bij de PvdA geen ruimte voor is. Ze heeft natuurlijk gelijk: de PvdA is een partij van compromissen en dus zou er van de scherpe randjes van 'PvdA-raadslid Simons' weinig overblijven.

De jongeren in de zaal lijken dat niet te begrijpen. Na Simons' afwijzing van de PvdA vragen zij zich af of ze bij de Partij voor de Dieren, de SP of D66 past.

Simons' antwoord is wederom nee: het is voor haar niet voldoende dat partijen zeggen dat racisme erg is. Deze partijen hebben geen inter-

Vanwaar die onwil om Nederlandse vrouwen en kinderen terug te halen?



VROUWEN MET HUN KINDEREN VERLATEN HET BELEGERDE BAGHOUZ, SYRIË, OM SPOEDIG INGEREKEND TE WORDEN DOOR KOERDISCHE TROEPEN, MAART (FOTO: ASSOCIATED PRESS / MAYA ALLERUZZO)

Mogen IS-vrouwen terugkeren naar Nederland? Zo luidde de vraag die de afgelopen maand voor politieke beroering zorgde. De discussie heeft ook mij niet onberoerd gelaten. Want dit zijn Nederlandse vrouwen met vaak kleine kinderen, die in erbarmelijke omstandigheden leven in Syrische vluchtelingenkampen.

Waarom hebben deze vrouwen zich in hemelsnaam aangesloten bij de IS, een terreurorganisatie die er niet voor schroomt om kelen door te snijden, vrouwen te verkrachten en aanslagen te plegen? Een organisatie die trouwens zegt te handelen in naam van God, ten behoeve van de oprichting van een 'zuivere islamitische staat'?

De haat en minachting voor de westerse wereld en voor elk ander religie of overtuiging werd keer op keer benadrukt in de selectie van beelden en interviews die we in de media zagen. Deze mediabeelden, die de groep vertrokken Nederlanders dehumaniseerden, hadden ook op mij een uitwerking van onbegrip en afkeer.

Trump kondigde meerdere keren aan te zullen vertrekken uit

Syrië wanneer de strijd gestreden was. Aan de Europese bondgenoten deed hij een dringend verzoek: 'Haal je eigen mensen terug, want we willen niet dat deze strijders in Europa zullen gaan rondzwerven'.

De Verenigde Staten gaven ook het goede voorbeeld. De Amerikanen haalden in 2018 de eigen IS-strijders, -vrouwen en -kinderen op en assisteerden Kosovo met het repatriëren van 110 staatsburgers uit Syrië. Onder die 110 Kosovaarse burgers zaten slechts vier IS-strijders. De groep bestond verder uit 32 vrouwen en 74 kinderen. Kosovo beschouwt de vrouwen en kinderen als onschuldige slachtoffers, die hulp zullen krijgen voor een snelle terugkeer in de maatschappij.

'Wat ze ook gedaan hebben, het zijn Kosovaarse burgers. Ze blijven onze verantwoordelijkheid. En we zullen een zorgvuldig deradicaliserings-traject uitvoeren', luidde de boodschap. Andere Europese landen gaven echter geen gehoor aan Trumps oproep en hebben het voorbeeld van Kosovo niet gevolgd.

Nederland vindt dat de IS-vrouwen in Syrië die naar Nederland wensen terug te keren op eigen gelegenheid naar een Nederlands consulaat moeten reizen. Pas daar worden ze aangehouden en terug-



JASWINA ELAHI

Cultuurwetenschapper.
Onderzoeker Grootstedelijke Ontwikkelingen aan de Haagse Hogeschool.

gebracht. Maar dit standpunt is op drijfzand gebouwd. De dichtstbijzijnde ambassade is namelijk in Irak. En hoewel Irak nu beloofd heeft om de Nederlandse vrouwen ongemoeid te laten, betekent dit niet dat alle hindernissen voor terugkeer zijn weggenomen.

In Irak worden IS-strijders namelijk ter dood veroordeeld, in processen die slechts enkele minuten duren. Het is duidelijk dat het voor deze groep een risicovolle onderneming is om naar de Nederlandse ambassade te reizen.

Een rechter oordeelde in

november dat Nederland zich moet inspannen om 23 IS-vrouwen en 56 kinderen zo snel mogelijk op te halen uit detentiekampen in het noordoosten van Syrië, maar dit oordeel is een week later in hoger beroep afgewezen.

Het argument: volgens de wet dient de rechter zich zeer terughoudend op te stellen bij het toetsen van overheidsbeleid dat door de Tweede Kamer is goedgekeurd. Dit is een politieke kwestie, geen juridische, aldus de rechter. En daarmee is de Nederlandse staat voorlopig gevrijwaard van zijn verplichtingen om haar burgers in binnen- en buitenland te beschermen.

De Nederlandse onwil om deze vrouwen en kinderen op te halen is groot. Terwijl landen als de Verenigde Staten, Kosovo, Rusland en Indonesië hun verantwoordelijkheid nemen, verroert Nederland geen vin.

Ook nu worden allerlei argumenten genoemd waarom het beter is om deze vrouwen en kinderen in de vluchtelingenkampen te laten zitten. Het belangrijkste argument: de moeders zullen door IS strategisch worden ingezet in hun strijd tegen het westen en de kinderen zijn potentiële terroristen. We moeten dus het gevaar niet in huis halen.

Enkele weken geleden werd een 9-jarig kind opgepakt in Den Haag, omdat hij met een molotovcocktail rondliep tijdens de rellen in Duindorp. En bestormde een 12-jarige pro-Pietdemonstrant niet onlangs een gebouw? Zijn dit dan niet ook potentiële terroristen?

Nederland maakt er vaak werk van om gedetineerden in buitenlandse gevangenissen terug te halen. Zo reisde minister Ferdinand Grapperhaus (Justitie) voor een veroordeelde drugsmokkelaar helemaal naar Thailand, om ervoor te zorgen dat deze man zijn straf kan uitzitten in ons land. Maar die inspanning is voor de groep Nederlandse vrouwen in de Syrische kampen, hoewel nog niet veroordeeld, te veel gevraagd. Zij mogen daar weggroten.

Dat is een opvallende rechtsongelijkheid. Zou dat te maken hebben met de huidskleur of het geloof van de vrouwen? Laten we hopen van niet, maar ik vrees het ergste. ●

IS-vrouwen, de racismekaart en het belang van een stevig weerwoord

De column van Jaswina Elahi hiernaast zorgde voor nogal wat ophef op social media. Ze schreef ook over een moeilijk onderwerp: over wat Nederland moet doen met IS-vrouwen en hun kinderen die nu nog in Syrië in kampen zitten. Elahi hekelt de onwil van Nederland om deze Nederlandse vrouwen en kinderen terug te halen.

Dit heeft volgens haar onder andere te maken met de kleur van hun huid. En dit creëert dan rechtsongelijkheid. Want, zo stelt Elahi, Nederland is wel bezig met het terughalen van witte Nederlanders die elders op de wereld in de gevangenis zitten. Dus waarom niet de Syriëgangers? De enige verklaring die Elahi hiervoor kan bedenken is de huidskleur en het geloof van deze groep.

Dat Elahi besloot om de racismekaart te trekken toen ze het in haar column opnam voor IS-vrouwen schoot veel mensen op Facebook en Twitter in het verkeerde keelgat. Een relletje was geboren. Criticasters vonden het stuk 'schandalig' of zelfs 'haatzaaiend', *de Kanttekening* zou aan 'riooljournalistiek' doen, de islamitische achtergrond van hoofdredacteur Mehmet Cerit werd er bijgehaald en ook de hogeschool waar Elahi werkt werd bij de discussie betrokken. Eén twitteraar besloot haar werkgever te benaderen.

Ik wil een lans breken voor Jaswina Elahi. Dat doe ik niet omdat ik ook columnist ben bij *de Kanttekening* en ook niet omdat ik aan dezelfde hogeschool werk, maar omdat ik geloof dat we diversiteit aan perspectieven moeten koesteren.

Er is hier geen sprake van 'riooljournalistiek'. Elahi heeft geen journalistiek product afgeleverd, maar een column. Voor columns gelden andere regels. Voor journalisten is het principe van hoor en wederhoor belangrijk, columnisten hoeven daar geen rekening mee te houden.

Sterker nog: columns zijn juist bedoeld om uit te dagen, om mensen aan het denken te zetten. Daarom vind ik het een slechte zaak als mensen oproepen tot censuur, de



IS-VROUWEN IN HET SYRIÏSCHE DETENTIEKAMP AL-HOL (FOTO: ASSOCIATED PRESS)



GERT JAN GELING

Publicist. Kernlid van de denktank Liberales. Onderzoeker aan het Leids Universitair Centrum voor de Studie van Islam en Samenleving dat verbonden is aan de Universiteit Leiden.

werkgever van Elahi erbij gaan halen of over riooljournalistiek spreken. Het is juist een goede zaak dat dit geluid, dat wel degelijk weerklank vindt in onze samenleving, ook een podium krijgt op *de Kanttekening*.

Tegelijkertijd verdient de column van Jaswina Elahi een stevig weerwoord, omdat ze beweringen doet die nogal misplaatst zijn.

De terugkeer van Syriëgangers is een moeilijk onderwerp, waar ook ik eerder over heb geschreven. De zorgen over de terugkeer van Syriëgangers zijn allesbehalve ongegrond. Dat de Nederlandse staat niet staat

te popelen om IS-vrouwen terug te halen is heel begrijpelijk. Onze veiligheid is in het geding. Maar het meest problematische aan de column van Elahi is dat zij suggereert dat Nederland hierbij een racistisch motief zou hebben.

Allereerst gaat Elahi klakkeloos uit van de premisse dat alle Syriëgangers mensen van kleur zijn. De realiteit is anders. Een aanzienlijk deel van deze groep bestaat uit autochtone bekeerlingen en hun kinderen. De groep gevangenen in het buitenland die Nederland wel terughaalt, en waar Elahi in haar column naar verwijst, is eveneens divers. Hier zitten ook mensen van kleur tussen. Dat de Nederlandse staat Syriëgangers niet wil terughalen heeft niets te maken met kleur.

Is het dan geloof, wat Elahi ook suggereert? Hiermee is ze warmer, hoewel het onzin is dat IS-vrouwen niet naar Nederland worden gehaald omdat ze moslim zijn. Het gaat er juist om dat deze vrouwen een salafistisch-jihadistische variant van de islam aanhangen, en dat zij zich hebben aangesloten bij een terreurbeweging die niet alleen verantwoordelijk is voor aanslagen maar ook voor een genocide op Jezidi's en Assyrische christenen. IS-vrouwen zijn geen doorsnee moslima's. Ook op dit punt is Elahi veel te generaliserend.

Dat Nederland IS-vrouwen niet wil terughalen heeft dus niets met

Dat de Nederlandse staat Syriëgangers niet wil terughalen heeft niets te maken met kleur

kwaadaardige racistische of islamofobe motieven te maken, maar met legitieme zorgen. Het gaat om een groep radicalen die bij terugkeer een bedreiging vormt voor onze nationale veiligheid.

Dat komt ook omdat de gevangenisstraffen die de IS-vrouwen zullen krijgen wellicht relatief laag zullen zijn. Bewijsgraving in Syrië is onmogelijk, en dus zullen ze voor veel misdaden die ze hebben begaan nooit gestraft worden. Binnen enkele jaren staan deze vrouwen weer op straat - als ze überhaupt al zo lang vast zullen zitten.

En als ze weer vrij zijn, dan zullen de IS-vrouwen niet alleen een potentieel terreurgevaar vormen. Ook zijn ze een bedreiging voor de verschillende moslimgemeenschappen. Nieuwe generaties jonge radicalen kunnen, geïnspireerd door verhalen van deze vrouwen, verder radicaliseren.

Degenen die zich op social media zo kwaad hebben gemaakt over de column van Jaswina Elahi moeten haar mening met argumenten bestrijden. Dat is veel beter dan op de vrouw spelen, verschillende literaire genres door elkaar halen of iemands werkgever erbij halen.

Het debat is gebaat bij inhoud, niet bij persoonlijke aanvallen en oproepen tot censuur en no-platforming. Zeker dit moeilijke debat, over de mogelijke terugkeer van Syriëgangers, verdient veel beter. •

Ik houd mijn hart vast voor Suriname



DESI BOUTERSE TIJDENS EEN MILITAIRE PARADE, VLAK NA ZIJN HERVERKIEZING IN 2015 (FOTO: ASSOCIATED PRESS / ERTUGRUL KILIC)

Suriname is helemaal terug in *the picture*. De bijzondere Surinametentoonstelling in Amsterdam draagt hieraan zeker bij, maar het vonnis dat de Surinaamse Krijgsraad kort geleden uitsprak tegen Desi Bouterse heeft het land pas echt weer in de schijnwerpers geplaatst.

Het is ook niet niets: welk land heeft een zittende president die in eigen land wegens medeplichtigheid aan vijftienvoudige moord tot twintig jaar is veroordeeld, terwijl hij ook nog een celstraf van elf jaar wegens drugshandel moet uitzitten zodra hij voet zet op Nederlandse bodem?

Onlangs was ik enkele weken in Suriname voor het geven van een reeks gastcolleges aan de Anton de Kom Universiteit. In gesprekken met collega's en studenten viel mij op dat er veel wordt geklaagd over de moeilijke economische situatie van het land.

Begrijpelijk: een junior beleidsmedewerker op een ministerie, bijvoorbeeld, verdient maandelijks rond 400 euro, net genoeg om de vaste woonlasten te betalen. Velen hebben dan ook nog een tweede baan erbij, het

welbekende 'hosselen'.

Intussen wordt Suriname in de uitverkoop gedaan, waarbij vooral China als de nieuwe kolonisator optreedt: het - vaak illegaal - gekapte bos en gedolven goud verdwijnen uit het land. De opbrengsten daarvan en de door China verstrekte leningen worden amper gebruikt om de hopeloos verouderde infrastructuur te verbeteren, maar wel om gunsten uit te delen aan potentiële stemmers op de Bouterse-partij.

Volgend jaar mei zijn er weer presidentsverkiezingen. Vrijwel iedereen die ik daarover sprak gaat ervan uit dat de zittende president voor een derde termijn wordt herkozen.

Luid en duidelijk zijn ook de klachten over de ontwrichtende gevolgen van vriendjespolitiek en corruptie en over hoe lastig die zijn uit te bannen. Klokkenluiders zijn zó hun baan kwijt. Daarom is men op zijn hoede: voor je het weet heb je geduvel, zeker in zo'n kleine samenleving waar bijna iedereen elkaar via-via wel kent.

Bouterse zelf noemt Nederland, de vroegere kolonisator, als oorzaak van alles wat mis is. Minister Blok noemde Suriname vorig jaar op zijn beurt een *'failed state'*. Geen wonder



HAN ENTZINGER

Emeritus hoogleraar migratie en integratiestudies aan de Erasmus Universiteit Rotterdam

De rechtsstaat en democratie in Suriname zijn sterker dan menigeeen denkt

dat de contacten op regeringsniveau tussen de beide landen al jarenlang stroef verlopen.

Opmerkelijk is dat waar een meerderheid van de bevolking haar president nog lijkt te steunen, diens mening over Nederland maar door weinigen wordt gedeeld. Integendeel, er zijn levendige niet-gouvernementele contacten tussen de twee landen: talloze instellingen, stichtingen, bedrijven en ook gemeenten hebben succesvolle samenwerkingsprojecten opgezet.

Elke dag vliegen twee grote vliegtuigen op en neer tussen Schiphol en Zanderij. Naast deze samenwerkingspartners vervoeren zij Surinaamse Nederlanders op familiebezoek, Nederlandse toeristen, alsook de zeer zichtbaar in Paramaribo aanwezige stagiaires: honderden blonde Hollandse meiden (nauwelijks jongens) die er enkele maanden stage komen lopen, vooral in de medische en hospitality-sectoren.

De sociale en culturele banden tussen onze beide landen zijn innig. Dat zal nog jaren zo blijven. In Nederland wonen bijna 400.000 mensen met wortels in Suriname, terwijl Suriname zelf een bevolking van 600.000 heeft. Geen wonder dat vrijwel elke Surinaamse familie over de twee landen is verdeeld. Daarnaast delen we een lange geschiedenis, al kent die vele dieptepunten, en spreken we dezelfde taal. Op straat hoorde ik zelfs veel meer mensen Nederlands spreken dan toen ik begin jaren negentig voor het eerst in Paramaribo was.

Ook onze rechtsstelsels hebben belangrijke gemeenschappelijke wortels. Dat werd mij wederom duidelijk op een symposium dat ik in Paramaribo bijwoonde ter gelegenheid van dertig jaar juridische samenwerking tussen Suriname en Nederland. Een belangrijke conclusie van dat symposium was dat rechtsstaat en democratie in Suriname sterker zijn dan menigeeen denkt, ook al liggen zij regelmatig onder vuur.

Die conclusie werd nog geen twee weken later bevestigd toen de Krijgsraad, bestaande uit drie moedige en integere vrouwen, zijn ondubbelzinnige vonnis uitsprak over een democratisch verkozen president. De scheiding der machten ten top! Aan het volk straks de beslissing of Bouterse voor nog eens vijf jaar in zijn paleis mag blijven. Ik houd mijn hart vast. ●



**INBRAAK ALARM INSTALLATIE - BRANDMELD INSTALLATIE
CAMERA BEVEILIGING - ELEKTROTECHNISCHE INSTALLATIE
LED VERLICHTING - PROJECTIE/ INSTALLATIE**



N-TEL TECHNIEK

Melbournestraat 46b
3047Bj Rotterdam



010 - 467 48 11

WWW.NTEL.NL - INFO@NTEL.NL



**Een vrij, moedig en
inclusief 2020 gewenst!**

Redactie de Kanttekening